

Ferber Katalin

Mindenki
szellemei
kalauza

JAPAN

MINDENKI SZELLEMI KALAUZA

JAPÁN

írta: **Ferber Katalin**

Szerkesztette: **Sugár Ágnes**

Fotó: **Czabán György, Jókuti András és Verbőci Patrícia**

Layout, borítóterv: **Gábor Enikő, Fóti Lázár**

- 8 Japánjaink
- 10 Japán Ázsiában
- 12 A térképen
- 14 Tradíciók és modernitás
- 18 Mindennapi életünk
- 24 Születés, házasság, temetés
- 30 A család
- 36 Egészség-ügy
- 40 Vonat
- 46 Iskola
- 54 írás és olvasás
- 60 A nyelv
- 62 A történelem öröme és bánata
- 68 A velünk élő történelem

72	Relikviák
74	Kettős időszámítás
78	Mindennapok szerepei
82	A nő
88	Divat
94	A manga
98	Vizualitás
104	Városkép
108	Vallások
112	Természet
118	Az időjárás
122	A technológia és mindennapi haszna
128	A cég
130	A cég embere
134	Lézengők és ritterek
138	A margón túl
142	Maffia (Jakuza)
144	Szabadidő
148	Szerencse
150	Művészet

- 154 Tv
- 156 Idegenek
- 160 Külföldiek
- 164 Étkek és étkezési szokások
- 170 Sportok
- 174 Képjegyzék

Japánjaink

Hány Japán van? Ez a sajátosan megszerkesztett kötet arról szól, hogy éppen annyi, ahányan vagyunk, és sokan vagyunk, akik szeretnék, ha éppen az ő Japánjuk lenne az igazi, az egyedül hiteles, a meggyőző. Japán ettől tűnik titokzatosnak, megfeythetetlennek, misztikusnak, „távol-keletinek”.

E kötet négy ember Japánja, a különleges szemmel és szemlélettel bíró Czabán Gyurié, Jókuti Andrásé, Verbőci Patríciaé, s az eredeti belső látású Ferber Katié.

Nagyrészt Gyuri, András és Patrícia adja a vizualitást a kötet esszéihez, sőt amikor Kati írásaihoz kerestünk illusztrációt, gyakran kényszerültünk a japán archívumok valamelyikéhez fordulni.

Mindegyikünknek van Japánja, azoknak különösen, akik sohasem éltek vagy éppen voltak Japánban. Mindenkinek van Japánja aki itt él(t) vagy éppen itt dolgozik, gyereket nevel, bevásárol, főz, mos, takarít.

Férjként is van Japán, egy másik, a megbízható, pontos, precíz, kiszámított és kiszámítható, a halk szavú vagy éppen csendes, sőt - az órákon át hallgató Japán. Ez utóbbi szinte mindenki kedvence, hiszen a hallgatás mögé oly sok minden odaképzeltető. S a fantázia meglódulásánál nincs kellemesebb, hiszen vitathatatlan érvényességű és örömet okoz.

Japán mindannyiunk illúziója. Vágyaink megtestesítője. Japán mindaz, amit mi nem tudunk elérni, de folyamatosan vágyunk rá.

Japán az a világ, mely a bennünket körülvevő valóság szörnyűségei előtt ígér menekvést.

Japán mindent tud, amit mi nem. Japán mindent megvalósít, amit mi nem. Hisz valljuk be magunknak s így olvasóinknak is: Japán akkor a legjobb hely, ha még sohasem láttuk.

Tükör, de nagyon fura tükör. Mindenki saját magát, azaz saját hiányait, s így vágyait látja Japánban megvalósulni.

Japánjaink ebben a kötetben a kellő őszinteséggel, s az illő alázattal szerepelnek. Gyuri, Patrícia, András láttatja ennek sokoldalúságát, Kati érti a helyzetek komikumát és egyúttal szomorúságát is.

Nehéz japánnak lenni, de azzá nem lehet válni, bár sokan törekszenek erre, szinte garantált kudarccal.

A csapda ugyanis a hétköznapok minden pillanatában ott ólalkodik körülöttünk, hiszen a japánok bennünk, a nem japánokban látják önmagukat igazi japánnak. E kettős tükör szinte Bergmanért kiált, oly súlyos és egyúttal olyan mélységeket sejtet.

Lássuk hát, mit ígér Japán, s mit akarunk mi Japántól.

Tokió-Budapest 2009 nyara

Japán Ázsiában

Nem a technológiáról, s még csak nem is Japán leghíresebb kulturális termékeinek ázsiai exportjáról lesz szó, azt a nemzetközi statisztikákból bárki megtudhatja, de nem biztos, hogy ezek a statisztikák arról is szólnak, ami a legfontosabb: hogyan viszonyul Japán Ázsiához s mi a viszonya Ázsiának Japánhoz?

Ázsia túl nagy, maradjunk Kelet-Ázsiában, az sem kicsi, a népességet tekintve pedig meghaladja a másfél milliárd lelket.

Tehát arról a térségről lesz most szó, amelyet Japán a tizenkilencedik század második felétől (tanulva az akkori európai országok erősebbjeitől) gyarmatosított, vagyis a Koreai-félszigetről, Kínáról, Tajvanról (vagy ahogyan egykor nevezték, Formosa) és magáról Japánról, melynek legfontosabb kérdése önmagához évszázadok óta az, hogy kik ők. Ázsiaiak? Európaiak? Vagy esetleg egyik sem?

Mint az bevezetőnkben kitűnik, Japán identitása, azaz „azonossága” és azonosítása csak mások tükrében határozható meg, mert a japán népesség Kína árnyékában nőtt fel - amely Japán bölcsője, szinte minden ami megtalálható a szigetországban, Kínából származik, és ott klasszikus módon működik. Japán levált Ázsiáról, 1868 után kezdett nyugati mintákra modernizálni, s így nem maradt más lehetősége, mint úgy teremteni japán identitást, hogy a szomszédos ázsiai társadalmakat gyarmatosítja, s japanizálja.

A felkelő nap országa másokban látja önmagát, azaz a japán nemzeti öntudat megteremtése és fenntartása újra és újra igazolást, azaz legitimitációt követel magának. Miért is?

Azért, mert a japán identitás negatív eredetű, a japán nemzetnek ahhoz, hogy önmaga legyen, el kellett határolódnia az előbb említett legnagyobb és legrégebb, azaz leginkább fenyegető hatalomtól, Kínától. És a mai Japánban jó ideje már a tévében sugárzott műsorok nagy része arról szól - rettegő hangvételben hogy Kína lemásolja és magáévá teszi azt a japán gondolkodásmódot, mi szerint „a pénz egyenlő a hatalommal, ezért nekünk keli a világ legjobb gazdaságának lennünk”. A japánok megértették, hogy az igazi veszélyt rég nem a nyugati civilizáció jelenti számukra, és azon gondolkodnak, hogy most milyen taktikát válasszanak. Japán húzóiparágainak fele Ázsiába települt, és tudják, hogy a gazdaság világában nem így működnek a dolgok: na, most jól meggazdagszunk és erős ország leszünk, mert ez adott esetben kártyavárként omolhat össze.

Japán tehát nem Kína és nem Korea. Akkor mi? Ha úgy vesszük, Japán nyugati nagyhatalom, hiszen egész Kelet-Ázsia függ tőle, az

egykori gyarmatosítás nyomán. Másfelől a japánok nemzeti identitása az a tragédiába torkolló császári rendszer volt, mely a japán népet nem ázsiai, hanem isteni eredetűnek definiálta, ezzel kivéve a szigetországot Kelet-Ázsia kulturális és politikai rendszerei közül. Miközben Japán egyszerre modernizált kínai hagyományok és nyugati politikai modellek átvételével.

Talán a legjobb kifejezés az ambivalencia, amivel érzékeltethető az az állandó viselkedésbeli, s érintkezésekben tetten érhető kettősség, amely a japán mindennapokban jól követhető, mítoszok és idealizálás nélkül.

A japánság mint olyan természetesen ugyanaz a fikció, mint a magyarság, osztrákság vagy éppen franciaság. Japán rassz ugyanis nem létezik és soha nem is létezett, Ázsia különböző népeiből alakult ki a szigetország lakossága. Nemzetteremtő és építő mítoszokra akkor és ott van szinte kielégíthetetlen igény, ahol a nemzettudat gyenge, vagy éppen porrá zúzta egy másik nemzet. Mi is ezzel a gond? Nem sok, legfeljebb az, hogy a japán nemzeti öntudat a maga nem ázsiai, de nem is nyugati „rugalmas” öndefiníciójával saját csapdájába esik unos-untalan, hiszen nehéz a Fudzsi hegygel szemléltetni a japán egyediséget ha több, csaknem egyforma magas „Fudzsi hegy” is van Japánban (csak másként hívják), vagy éppen ha az evőpálcikával próbáljuk a japán nép különlegességét megközelíteni, miközben legalább egymilliárd ember használ nap mint nap pálcikát az étkezéshez a szomszédos országokban.

Japán a külföld számára ipari termékein keresztül mutatja be magát, azaz a Toyota vagy Suzuki márkával, s tulajdonképpen ezzel sincs semmi baj, gondolnánk. De éppen ezzel van a legnagyobb baj Japánból nézvést.

Mert bizony jaj annak, aki nem ismeri fel és el, hogy a japánok különböznek a koreaiaktól vagy éppen a kínaiaktól. Pedig ez teljes tévedés, a valóság az, hogy nem lehet őket megkülönböztetni egymástól. Külső, fizikai megjelenésükben ugyanolyanok. Az csak kitaláció, hogy mi erősebbek, kisebbek, nagyobbak vagy szebbek

vagyunk mint a másik nép, ezt a gyarmatosító fehér ember számára találták ki. Okinava szigetén jól látható, hogy az összes okinavai pont úgy néz ki, mint egy havai ember.

Kelet-Ázsiában komoly téma ez, főként egy olyan országban, amelynek egész ideológiai rendszert kellett kiépítenie arra, hogy neki önálló jogai vannak a nemzetteremtésben. Hiszen nem lehetett szeparálni a japánt a kínaitól vagy a koreaitól, így hát szükség volt a „mi másképp nézünk ki” nemzeti öntudat eszméjére.

Az még nagyobb baj és jaj, ha pusztán az exporttermékek alapján azonosítja őket a külföld. Nem a teájuk, nem a kabuki színházművészetük, még csak nem is az ikebanájuk a lényeg. Nos, az rendben van, hogy harcművészeikkel nemzetközi hálózatot sikerült kiépíteni szinte a világ minden (vagy csaknem minden) országában, de még ez is kevés.

Japán saját ellentmondása éppen az, hogy úgy próbál nyugati képet sugallni az országról, hogy kelet-ázsiai eszközökkel teremti meg ezt. Nehéz lenne a japán termékek világhírét fenntartani a kelet-ázsiai piacok nélkül, s fordítva, kelet-ázsiai piacok sem lennének, ha Japán nem a vezető (azaz a legfejlettebb nyugati) technológiát exportálná Ázsia szinte minden országába.

Végül képzeljünk magunk elé egy kimonóban és hagyományos fatalpú papucsban Toyota autót vezető és mobiltelefonon csicsergő fiatalasszonyt. Sikerült? Nos, ez maga az önellentmondás lényege.

A térképen

Japán nagyon jó helyen van és nagyon rossz a fekvése.

Távol van mindentől ami veszélyes számára (pl. Kína, mint Kelet-Ázsia legnagyobb birodalma) de túlságosan közel Oroszországhoz, Hokkaidón keresztül. (Lásd még a Szahalin- és a Kuril-szigetek körüli áldatlan és megoldatlan területi vitát több mint fél évszázada az orosz és a japán kormány között, mely területek korábban japán fennhatóság alá tartoztak, de 1945-ben Oroszország megszállta

ezeket. És bár 1956-ban a két ország békét kötött diplomáciai úton, a Kuril-szigeteken még most is vitatkoznak.)

Nehéz Japánba jutni, hiszen minden oldalról tenger védi, tengerpartjainak hossza kb. 11 000 km, de a mai technológia mellett könnyű ideküldeni néhány rakétát, például a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságból. A több szigetből álló ország fővárosa Tokió, a legnagyobb szigeten, Honsún helyezkedik el, és a japán kormány innen irányítja az egész sziget-országot, a japán császár pedig itt ül a trónján.

Japán a kellős közepén heverészik a világ leghosszabb törésvonalának, ezért van tehát a világon itt a legtöbb földrengés. Az ország kétharmada lakhatatlan, vulkanikus hegyek húzódnak végig rajta, így gyakorlatilag csak a két partvidéken lehet élni, no meg a sok-sok sziget valamelyikén. Viszont a Csendes-óceán és a Japán-tenger, mintegy kárpótlásként, sok kincset rejt az itt élők számára - s ezt a japánok ki is használják. Változatos tehát a táj, a legmagasabb hegy és egyben nemzeti jelkép a Fudzsi, melynek egész évben hó födi a csúcsát.

Az időjárásról szóló esszémben beszélek arról, hogy az ország minden tekintetben kiszolgáltatottja, és nem alakítója a szélsőséges időjárási tényezőknek. Amikor ezeket a sorokat írom, egész Japán éppen becsukja képzelt és valódi ajtóit, mert hatalmas tájfun érkezik körülbelül három órán belül Tokió térségébe. Repülőterek lezárva, közlekedés leállítva, iskolák, munkahelyek nagy része már mindenkit értesített, hogy holnap délig senki, sehova, nem tud eljutni, semmilyen módon, gyalog sem.

Idén még alig jött tájfun Japánba, de van olyan nyár, amikor a nagy része itt csap le. Nehéz megszokni, de a japánoknak természetes. Már a kisgyerekeket is felkészítik arra, mit kell tenniük természeti csapások, földrengés idején, hiszen olyankor csak annak van esélye a megmenekülésre, aki nem esik pánikba.

Japán kulcsfontosságú a pénzügyi világban, mert két időben és térben teljesen különböző földrészt köt össze, épp földrajzi

fekvésének köszönhetően. A tokiói tőzsde (amely a második legnagyobb a világon) könnyedén alkalmazkodik a New York-ihoz, a londonihoz és a hongkongihoz, mert mindegyik időzónáját össze tudja kötni a sajátjával, így Tokió Ázsiát, Európát és az Amerikai Egyesült Államokat kapcsolja össze. Ez a hátránya is, mert annyira messze van mindegyiktől (még Sanghaj is négy óra repülőút Tokióból), hogy teljes egészében a technikától függ, mennyire tud hatékonyan és saját előnyeit kiaknázva érintkezni a világgal. Nem véletlen tehát a technikai fejlődés ütemének fokozása.

Mivel az ország egésze rendkívül és állandóan veszélyeztetett saját földrajzi adottságai miatt, ezért a nemzeti vagyon jelentős hányada nem Japánban található.

Itt nem pusztán a japán tőkebefektetésekről van szó, ne erre gondoljunk, bár ez sem jelentéktelen, ma a világ még mindig legnagyobb beruházója Japán, de csak külföldön, újabban legszívesebben Délkelet-Ázsiában.

A nemzet vagyonának részét képezik a golfpályák (Új-Zélandon és Ausztráliában például), a japán pénzből épített s japán tulajdonban levő szállodák (a világon mindenütt fellelhetők szállodaláncaik). A sor folytatható, de nagyon unalmas lenne felsorolni mennyi minden van japán tulajdonban, s nem is vesszük észre hogy az nem a mienk...

Tradíciók

és modernitás

Bárkit nyugodtan megkérdezhetünk környezetünkben, a megkérdezettek többsége azt szereti legjobban Japánban (s ehhez nem kell látni az országot, magát), hogy a hagyományos és a modern tökéletes ötvözetben együtt él. Mit együtt él? Együtt lélegzik, lüktet és ez olyan szép. Amikor az a bizonyos hagyományos kimonót, fapapucsot viselő japán háziasszony, a legújabb Toyota modellben begördül a szupermarket parkolójába, majd az áruházban

azt a fajta szójaszószt emeli le a polcról, amelyikkel már dédnagymamája is főzött.

Mert Japán megvalósítja azt, ami az Amerikai Egyesült Államoknak nem sikerült, azaz a technológia legmodernebbjét együtt éli a hagyományok tiszteletével és megtartásával. Aprócska baj van ezzel, a technológia kétségtelenül nagyon fejlett, s a csere szinte egyetlen hónap alatt végbemegy a „régí” és az új között.

Japánban a modernizáció más országokhoz képest rövid időn belül zajlott le, és nagyon tudatos módon. Mivel egy évszázadokon át elzárt országról van szó, és mivel a japánok hagyományos értékrendjük miatt az elméletekben nem hisznek, azt a remek módszert választották, hogy mindent meg kell próbálni, megtapasztalni, megvizsgálni, megvitatni — és ami nem működik, azt elvetni. A bukás a legjobb tanítómester, a kudarcból lehet a legtöbbet tanulni. Ezt ők ma is így csinálják.

Csak olyan újdonságokat voltak hajlandóak bevezetni, amelyek a kétszáz éve a világtól elzárt köznépet nem rémítették meg. Sem intézményi szinten, sem az oktatásban nem próbáltak meghonosítani a japán emberek számára ijesztő, idegen dolgokat. Mindent japánosítottak. Még így is hatalmas volt a társadalom ellenállása, rettentő kudarcokkal és veszteségekkel járt ez a folyamat.

Ezen erőfeszítések miatt a modernizáció, a gazdasági felzárkózás Japánban nem gyűrte maga alá a tradíciókat, a megtartandó érték most is a japán másság (akár pozitív, akár negatív értelemben) Ennek viszont ára van. Kialakult ugyanis egy külön iparág - Japán, a különleges nemzet címen - és az állam hatalmas pénzekkel finanszírozza a világszerte hirdetett „harmonikus nép vagyunk, nem szeretjük a konfliktusokat” kép fenntartását.

Mire gondoljunk, ha a japán hagyományok megőrzéséről és azok mindennapi tiszteletéről, azaz követéséről van szó? Mit értsünk ezalatt? A rendszeresen megrendezett vidéki városi és nagyvárosi fesztiválokat? Vagy a tatamis szobákat, melyek tisztán tartása a mai

rohanó életmód mellett enyhén szólva is macerás? Japán mindannyiunkat gondolkodásra kényszerít.

Ha a nyelv hagyományos használatát értjük ezalatt, az bonyolultsága miatt nem igazán jó senkinek. Ha arra gondolunk, hogy a nők társadalmi rangja és megbecsülése messze elmarad a technológiai szinttől, akkor ez kétségtelenül hasznos a férfiközpontú munkahelyeknek (nyugodtan lehet akár este tízig is túlórázni, hiszen az asszony otthon vár, vigyáz a gyerekekre, s bármily rövidre sikeredik a férj éjszakai tartózkodása saját otthonában, reggelre megint minden készen áll a munkahelyi bevetésre).

Nem arról van-e inkább szó (amit persze nem vallunk be saját magunknak sem), hogy a vágyva vágyott, nyugis, hagyományos életmód lehetetlenné vált, épp a technológiai fejlődés következtében (merthogy azt valakiknek ki kellett találni és megalkotni, no meg legyártani) s mi azt szeretnénk, ha ez egyedül Japánban nem így lenne?

Tényleg, hol vannak a hagyományok Japánban? A nők és férfiak társadalmi szereprendszerének különbségeiben?

A vallási hagyományok tiszteletében, ideértve a sámánizmust (Okinaván), a vállalatok zen buddhista programjait, valamint a temetkezési szokásokat? Esetleg a legendás samurájtörténetekben? Hiszen Japánban minden kisfiúnak van fakardja, és legkedvesebb játékuk a „samurájosdi”. Rengeteg japán film szól erről a bátor, könyörtelen, feltétel nélküli hűséggel, életét bármikor, gondolkodás nélkül feláldozni kész harcosról, az igazi férfi megtestesítője ő, ma is minta a japán fiataloknak. Még akkor is, ha a samurájok már eltűntek, ők valóban áldozatul estek a modernizációnak, de a felszín alatt a tradíció tovább él, filozófiájuk máig hatással van a japán társadalomra, a samuráj erkölcs hasznos elemeit úgyesen átültetve a modern életbe. Eltekintve persze az öngyilkosság hagyományától, amely sajnos napjainkban is nemes cselekedetnek számít a felkelő nap országában, a megoldhatatlannak tűnő problémák jellegzetes japán megoldása.

A hagyományok ugyan valóban élnek Japánban, de a mindennapi életbe beépülve működnek, emiatt többnyire láthatatlanok. Hagyomány étkezés előtt megköszönni az égieknek, hogy lehetővé tették a pompás lakomát. Hagyomány, hogy a buddhista templomok, vagy sintó szentélyek mindegyike a megnyugvás és gyakran a meditáció helyei, s nem feltétlenül a hité.

Hagyomány, hogy a főnök felelőssége a gyakorlatban mindig a beosztotté.

Az is hagyomány, hogy a vonaton a férfiak a legritkább esetben adják át helyüket nőknek.

Az is hagyomány, hogy a dicséret mindig elrontja a gyermeket s felnőttet, emiatt aztán a kritika az, ami teljesítményre sarkall, nem a babusgató dicséret.

Az is hagyomány, hogy a lakó- vagy munkahelyi közösség elfordul, sőt szembefordul bárkivel, aki nem követi az íratlan és kimondatlan szabályokat a közösségen belül.

Sőt, hagyomány a szemmel láthatóan másként kinéző emberektől való elfordulás, rosszabbik esetben kiközösítésük.

Mielőtt nagyon sokan megharagudnának rám, a tradíció és a modernitás harmonikus ötvözete és együttélése egyszerűen mítosz de nagyon szép mítosz.

Nézzük a cseresznyevirágzás hagyományát (amit megemlítek az időjárásról szóló részben is) ezt igazán mindenki szereti és ünnepli.

Még a napi időjárás-jelentés is hosszabb a cseresznyevirágzás idején.

Gyönyörű, ahogy a virágszirmok ezrei hullanak s a fa alatt üdögélve jókedvűen esznek-isznak az emberek.

Csakhogy a cseresznyefa virágszirmait hullató ünnepe az életét hősként feláldozó katona ünnepe is, s bár ez feledésbe merült, azért nincs történelmi múzeum Japánban, ahol erre ne történe utalás. A régebbiek, és a hatvan éve halott kamikaze harcosok - a második világháború öngyilkos pilótái - az ősi japán elkötelezettség fanatikus megtestesítői, akik a sok szörnyűséget természetesen a hazájukért tették.

A felejtés, sőt a szelektív emlékezet is hagyomány. A modernség ennek köszönhetően létezik. S ez bizony univerzális összefüggés, nem Japán sajátossága.

Mindennapi életünk

Előre is elnézést kell kérnem mindazoktól, akik fantasztikus várakozásokkal és izgalommal látnak hozzá eme rész olvasásához. Lehet, hogy kiábrándító lesz, de a japán társadalom nagy része így él, s nem látnak benne semmi kivetnivalót - bevallom, én sem.

A japán Munkaügyi Minisztérium tavaly év végi statisztikája szerint a heti átlagos munkaidő 70 óra, de a túlórakkal (mármint a vállalatok által bevallott túlórakkal) inkább heti száz óra felett jár. (Kérem, mindenki idézze fel az EU átlagos heti 35 munkaóráját mint édeni állapotokat).

Emellett a nagyvárosok lakói átlagosan két órát közlekednek, amelynek túlnyomó része tömegközlekedési eszközzel történik, nem személyautóval, A teljes munkaidőben foglalkoztatottak utazási költsége cégenként változik, de eléri a havi kiadások csaknem kétharmadát.

Tokióban azonban még ennél is hosszabb időt tölt mindenki a városi vonatokon és metrókon, mert a város hatalmas, és a lakosság száma 17 millió. A vidékről ingázók átlagosan három órát utaznak minden nap, de több mint kétmillió ember ingázik naponta legalább száz kilométer távolságból a munkahelyére és vissza. Azaz leginkább kilenc órát dolgozunk, a legritkább esetben nyolcat, utazunk legalább két órát naponta, bevásárolunk, főzünk, mosunk,

takarítunk, fodrászhoz megyünk és néha a tévé esti (9 kor kezdődő) híradójára is marad időnk. Mindenkinek szombatra és vasárnapra marad a bevásárlás, annak ellenére, hogy minden üzlet mindig, azaz reggel tíz órától este kilencig nyitva van, nem beszélve a - szinte minden sarkon megtalálható -24 órán át nyitva tartó boltokról.

A japán fővárosban egész nap csúcsforgalom van, ezért használják a város lakói szívesebben a vonatot, mint a kocsijukat. Sokan az autót csak hétvégén veszik elő, tehát az állandó dugók oka nem a sok kocsi, hanem a helyszűke. Japánban hozzávetőleg hatvanmillió személyautó van forgalomban, autóvételtkor - ha csak valakinek nincs saját garázsa - be kell mutatni a számlát a két évre előre befizetett garázsbérlés díjáról. Enélkül nem lehet autót vásárolni. Az utcai parkolás természetesen ott is pénzbe kerül, a kedvezményes egy óra a külvárosban egymásfél dollár, de ha a hatvanegyedik percen nincs ott az autótulajdonos és viszi el a kocsiját, a hatóság teszi meg helyette. Ezt mindenki igyekszik elkerülni, mivel három napba is beletelhet amíg visszakapja járművét - és rengeteg pénze bánja.

Ebben az országban minden a munkaidő hosszúságát szolgálja. A vállalatok térítik a frissen mosott férfiingek tisztítási díját, a feleségek többségének van enélkül is elég teendője. Íratlan szabály minden munkahelyen, hogy addig senki fel nem állhat, amíg a főnök haza nem megy. Ez a jobbik eset, A rosszabbik, azaz a nehezebb, hogy a vállalatok óriási hányada támogatja a munkaidő utáni közös ivászatot, s ezen bizony részt kell venni, mert aki nem ezt teszi, semmi jóra nem számíthat a cégnél. Az alkoholfogyasztás nagyon komoly méreteket öltött, és sajnos a nők körében is egyre gyakoribb. Ez azonban nem meglepő egy kívülálló számára, hiszen a mindennapi érintkezésnek nincsenek kialakult verbális, azaz a beszélgetéseken alapuló oldott hagyományai. Márpedig aki nem beszél(het), az elfojt sok mindent, a jót éppúgy mint a rosszat, s a gőzt valahol s valahogy ki kell engedni - ebben segít az alkohol.

A cégek többsége két alkalommal fizet nyereséget, egyszer június végén, egyszer december elején. Ilyenkor nehéz közlekedni,

különösen este 11 óra után, mert annyi az ittas ember, hogy sokszor a szűk utcákon sem lehet akadálytalanul végigsonni. Nem más a cseresznyevirágzás ünnepsorozata sem márciusban, ami újabb s kitűnő alkalom a közös evésre és ivásra.

Télen pedig az ország minden nagyvárosa telis-tele van utcai bárokkal, de csak a helyiek tudják, hova érdemes betérni a saját területükben. Nincs hangulatosabb dolog, mint ott álldogálni, inni egy forró szakét, enni valamit s beszélgetni - ha véletlenül van egy kis időnk.

A legtöbb munkahelyen az éves szabadság kb. 14 nap, de nem illik mind kivenni. Tanévszünet is kevesebb van mint nálunk, két és fél hét december-januárban, nyáron öt hét, augusztus elsejétől szeptember tizedikéig, és egy rövid szünet februármárciusban. Osszák be - és ők beosztják.

Az megszokott dolog Japánban, hogy felvételnél nem közlik előre, mennyi lesz a fizetés. Aranyszabály, hogy aki ezt megkérdezi a felvételnél, azt nem veszik föl, mert akit a pénz jobban érdekel, mint maga a munka, az nem lesz jó munkatárs. A nagy cégeknél, mint pl. a Toyota, ez persze nem így működik, a versenyszférában meg kell fizetni a szaktudást, mert az termeli a pénzt.

Egy japán ember igazából csak 60 éves kora körül kezdhet el olyasmit csinálni, amit szeret. Amikor 20-30 év kemény munka után nyugdíjba megy, végre itt az ideje, hogy új állás után nézzen. Nem nyomasztják a családi kötelezettségek, a gyerekek felnőttek és ő olyan elfoglaltságot keres - persze nem hobbit -, amihez tényleg kedve van. A japánok ugyanis nagyon szeretnek dolgozni, és legalább annyira gyűlölik a tétlenséget. És bármily furcsa is az a nyugati embernek, hogy ők tulajdonképpen csak a munkáért élnek, a jól elvégzett munka hatalmas örömet okoz egy japánnak.

Látható tehát, hogy a felkelő nap országának szülöttei a legtöbb időt a munkájukkal kapcsolatos tevékenységekkel töltik: hajnalban kelnek, mert órákat kell utazniuk a munkahelyükig, késő estig dolgoznak, részt vesznek kollégáikkal a munka utáni kötelező

ivászatban, ezt követően pedig újabb órákba telik a hazautazás (persze csak ha a fáradt és leittasodott dolgozó nem dönt úgy, hogy inkább a munkahelyén alszik vagy egy közeli kis hotelben), hogy aztán anélkül, hogy egy szót is szólt volna családtagjaihoz, lefeküdjön, és reggel kezdje az egészet az elejétől. Így a családok nagyon kevés időt töltenek együtt, statisztikai adatok szerint a házastársak egymás közti napi kommunikációja átlag alig 9 perc!

Ez az eredmény még elszomorítóbb, ha az apa és a gyermekei közötti beszélgetés időtartamát vizsgáljuk.

Persze szinte minden turistának az a benyomása Tokióban, hogy senki sem alszik eleget, ami közel jár a valósághoz. Krónikusan kialvatlanok az emberek, s mivel az utazás üres idő, mindenki kihasználja, és szinte alszik a vonatokon, metrókon.

Egyik este, amint hazafelé utaztam a vonaton, két kedves angol fiú suttogva azt kérdezte tőlem: miért nem beszélget itt senki senkivel?

A válaszom az volt, hogy egyrészt alszanak amikor csak lehet, másrészt, a japánok nem szeretnek nyilvános helyen beszélgetni egymással, hátha valami olyat találnak mondani, amit egy illetéktelen fül is meghallhat.

Hm.

Születés, házasság, temetés

A kultúrák különbözősége talán e három eseményhez köthető legkönnyebben: mindenki másként csinálja a világban. Japánban azonban ez is nagyjából ugyanaz, s ugyanolyan, vagy ahogyan ezt egy antropológus megfogalmazta, Japán helyi különbségei és szokásai feloldódnak az egységes üzleti olvasztótégelyben, s ez nem biztos, hogy mindenkinek egyformán jó.

A japán közmondás szerint a japánok sintó szertartás szerint ünnepük az újszülött megérkezését, nyugati módon tartják az

esküvőt, s buddhista hagyományok szerint búcsúznak szeretteiktől, amikor azok élete befejeződik.

Kevesen tudják és még kevesebben beszélnek erről, de mindhárom esemény ünneplése nagyon sokba kerül, s ezzel a lényeghez értünk. Az esküvő, éppúgy mint a temetés, az erre szakosodott cégek százainak dolga. Ezzel szemben az újszülött érkezésének ünneplését a család bonyolítja, egyszerűen elviszik a babát a lakóhelyhez legközelebb eső szentélybe, s ott a sintoista vagy buddhista pap elvégzi a szertartást. Húsz percig tart a dolog, a különböző szerencsét hozó talizmánok átvételével együtt. Persze utána szokás elmenni ebédelni, vacsorázni, és ajándékot is kap a baba-mama. Érdekes, hogy Japánban a baba megszületésekor még nem tudják a szülők, hogy is fogják hívni gyermeküket. Ez komoly fejtörést - és vitákat - okoz, és a születés után 14 nap van rá, hogy az ifjú szülők kiagyalják a legmegfelelőbb nevet, időnként vallási szakemberek véleményét kikérve, hogy biztosan szerencsét hozzon a gyermeknek az a név.

Az esküvő hossza, típusa választható, mégpedig egy katalógusból. A párnak annyi a dolga, hogy elmegy a tanács anyakönyvi osztályára, és ott aláír egy papírt, jó sok példányban. Ezután kezdődhet maga az esküvő, ez lehet sintó szertartás szerint, vagy akár nyugati módon, utóbbihoz az elmúlt években rengeteg „kápolnát” építettek a szállodákban, sőt nyugati fiatalembereket alkalmaznak az egyházi (katolikus vagy református) szertartás vezénylésére. Néhány évvel ezelőtt én is meghívott voltam egy esküvőre, egy volt diákom nősült, s megvallom, alig tudtam végigülni a csaknem öt órán át tartó, rítusokkal tarkított esküvőt és lakodalmat. Mindent a cég szervez, még a meghívott vendégek ülésrendjét is, a menüt, a koccintás időpontját, a fényképezés hogyanját, a zene kiválasztását (ez is katalógus alapján történik), egyszóval spontaneitásnak helye nincs, sőt ideje sincs a természetes, oldott fecsegésnek. A helyszín általában egy méregdrága szálloda nem különben méregdrága terme - ahhoz, hogy ezt ki tudják fizetni, a szülők kölcsönt vesznek fel, ugyanis az esküvő költségeit minden esetben ők állják, ez a kötelességük a japán szokások szerint. Ha a

szülők nem keresőképesek, akkor a testvéreknek kell összedobni a pénzt. Mivel rendkívül drága minden esküvő, átszámítva 3 és 5 millió forint közötti költséggel jár, sok fiatal úgy dönt, hogy inkább a Hawaii-szigeteken mondja ki a boldogító igent, mert ott sokkal olcsóbb, a környezet is kellemesebb és nyelvi nehézségek sincsenek, hiszen a hawaii lakosság jelentős része japán.

Japánban is szokás ajándékot adni, sőt nemcsak szokás, hanem esküvő és temetés esetén kötelező. Ez sokszor szinte a csőd szélére sodorja az ajándékozót, mert a japánok kivétel nélkül mindig pénz adnak, még hozzá erejükön felül, jóval nagyobb összegeket, mint amennyit megengedhetnének maguknak.

Azért pénzt, mert úgy gondolják, nem adhatnak olyasmit, ami esetleg nem tetszik a megajándékozottaknak. A japán papírboltok kétféle speciális borítékot árulnak, egyiket az esküvőre, másikat a temetésre. Az esküvő helyszínén két ember csak azzal foglalkozik, hogy szépen, sorban átveszik a borítékokat, felírják a vendégek nevét és mellé az összeget, ki mennyit hozott. Tévedés kizárva. Minderre azért van szükség, mert egy bizonyos összeg felett az ifjú pár valamilyen kedves kis ajándékkal köszöni meg, amit kapott. Ez esküvő és temetés után ugyanúgy szokás.

Az esküvőnél nem kevésbé költséges és az intimitás emlékétől is megfosztott a temetési szertartássorozat, mert az két napig tart. A temetésekkel kapcsolatban azt tapasztaltam, hogy ez az esemény az, ami leginkább személytelen. A hagyományokat követve az otthoni felravatalozás az első nap, amelyen csak a családtagok vehetnek részt. A temetés - mint az esküvő - szintén dübörgő iparág, hiszen profitot termel. A temetkezési cég mindent megcsinál, hozza a szárazjeget, és a fűtetlen házban öltöztetik, majd felravatalozzák az elhunytat. A hozzátartozóknak csak annyi a dolguk, hogy megmondják, melyik ruhát viselje eltávozott szerettük, milyen legyen a sminkje, milyen színű virágokkal díszítsék a szobát, és hol helyezték el a gyertyákat. Annál nagyobb tisztesség nem érhet egy családtagot, mint hogy kiválaszthatja azt a fotót az elhunytáról, amelyiket aztán elhelyeznek a koporsó fölött.

Az esetek többségében a család nem járul hozzá a boncoláshoz, mert a buddhista hagyományok szerint ez tisztátalan tevékenység lenne, ezért nem elfogadott ma sem a szervátültetés Japánban. (Emiatt viszont az élő donoros átültetések s az azokhoz szükséges orvosi eljárások a világon itt a legfejlettebbek.) Az első nap a búcsú napja, a buddhista szerzetes házhoz jön, elimádkozza az eltávozott lelkét, s a család vele együtt imádkozik. Ezenközben a temetkezési cég emberei mindvégig a házban vannak. Ők vezénylik az eseményeket minden percben.

Engem ez mindvégig nagyon zavart, de a család többi tagja láthatóan természetesen kezelte mindezt.

A második nap a hamvasztásé, s ennek részleteitől megkímélem az Olvasót. Az azonban fontos, hogy más úton viszik a koporsót a hamvasztóba, s az urnát más úton viszik haza, hogy ezzel becsapják a gonosz szellemeket. A szigetországban uralkodó klíma miatt egyébként kizárólag hamvasztással temetik a halottakat. Az otthoni házi oltáron tartják az urnát néhány napig, majd következik a temetőben az urna elhantolása. Japánban mindig egymás mellé kerülnek a rokonok. Persze vannak családok, amelyek az urnát nem viszik el a temetőbe, ők ragaszkodnak hozzá, hogy az otthonukban tartsák. Ajapánok nagyon tudnak uralkodni az érzelmeiken, ezért nem látni a temetéseken hangosan zokogó, a gyásztól porig sújtott embereket.

Az eltávozott lelkét tisztességesen el kell imádkozni, ez újabb buddhista szertartást igényel. A buddhista hagyományoknak megfelelően minden páratlan évben megemlékeznek az eltávozottról, ami szintén a buddhista templomban történik, a pap imádkozásával.

Mint említettem, a temetés ugyanolyan drága mint az esküvő. Ez alól egy kivétel van, amikor a munkahely saját halottjának tekinti az elhunytat, s a költségekhez jelentős mértékben hozzájárul. Végül, a buddhista hitet követve mindenkinek megváltozik a neve a halála után: ugyanazokból az írásjelekből a család egy másik nevet kreál.

Így a rossz szellem nem ismeri fel az elhunytat.

A család

Rémületesen esik szét a hagyományos japán családforma - sopánkodnak az egészségügyi és szociális minisztérium emberei. Rémületesen nincsenek perspektívák a fiatalok előtt. Rémületesen csökken a népszaporulat, előregedett a lakosság, tíz éven belül nem lesz elegendő munkás, aki eltartsa az időseket...

Csak hogy kevés ösztönzője van ma egy házaspárnak, hogy gyereket vállaljon. Ahogy egy nőről kiderül, hogy állapotos, meg kell szakítania munka-viszonyát. A legtöbb munkáltató nem fizeti a szülési szabadságot. Viszont a „férfi dolgozik a feleség otthon marad”-modell is a múlté, mert nem lehet ma már egy jövedelemből eltartani egy háromtagú családot, négytagút meg pláne. A megoldás: van gyerek, de mindkét szülő dolgozik - bár a mama csak rész munkaidőben tud (ami Japánban sajátos: egyharmad jövedelem, de teljes vagy csaknem teljes munkaidő).

Azaz, soha senki sincs otthon. Nem kell megijednünk, nem csavaroghatnak a gyerekek sokat, hiszen az iskola szinte mindig este hatig tart, de gyakran tovább is, szombaton is van tanítás és vasárnap is adódik egy-egy kötelezően választható program.

Ebből következően keveset látják egymást a családtagok, különösen ha a mama is az otthonán kívül dolgozik. A japán közmondás szerint addig van minden rendben a gyerekekkel, amíg az iskola nem telefonál. Ha csörög a telefon - na, akkor baj van.

A papa szinte nem is találkozik a családjával, alig látja őket, mert mire hazaér, már mindenki alszik, s mikor munkába indul, még nem kelt fel, csak a felesége. A japán feleségek túlnyomó többsége - az otthon kormányosaként - rendszeresen félreteszi magának a férje havi fizetésének egy részét - ezt egyébként a munkahely automatikusan a feleség bankszámlájára utalja. Ha egy nő férjhez megy, és ezzel lemond a társadalomban való szerepvállalásról, a törvény azzal kárpótolja, hogy ő lesz a családi pénzügyminiszter.

Japánban a feleség hordozza a háztartással, gyerekneveléssel kapcsolatos összes terhet, mindehhez pedig a férfi nyújtja az anyagi hátteret. Nyugati kultúrában élőknek talán vicces, de igaz: a kilencvenes évek közepéig például a férfiek csak házastársuk aláírásával, beleegyezésével nyithattak saját, külön számlát, szerezhettek hitelkártyát. Ennek oka, hogy ha a mama neveli föl a gyerekeket, és ezzel gondoskodik a munkaerő utánpótlásról, akkor oda kell adni neki a pénzt. Természetesen ha az anya is kénytelen munkát vállalni, az állandóan dolgozó szülők az iskolától várják gyermekeik felnevelését, az iskola pedig a szülőket okolja, bármilyen komoly probléma van a gyerekkel. (Az egymásra mutogatás univerzális jelenség.)

Egyetlen gyermek felnevelése is nagyon sokba kerül, az iskoláztatás a családi költségvetés csaknem egyharmadát emészti fel havonta, de ha még egyetemre is megy - és általában megy -, az még több, mert az egyetemi előkészítők kivétel nélkül magániskolák, s azok havi költsége nagyon magas. (Ez utóbbi nélkül a gyerekeknek alig 2 százaléka kerül be a legjobb egyetemekre.)

A japán szülők híresek arról, hogy a gyermekük a mindenük - a felkelő nap országában a gyerek szó szerint „takaramono”, vagyis kincs. Egyáltalán nem tesznek különbséget szülő és gyermek között, együtt fürdenek, együtt alszanak, és országszerte jól látható, hogy milyen gyerekuralom van. Ennek ékes példája, hogy a tömegközlekedési eszközökön nem az időseknek, hanem a gyerekeknek kell átadni a helyet.

Elvileg a hagyománykövető családok kötelessége a férj szüleitől gondoskodni (s ha marad még erő és pénz, akkor a feleség szüleitől hasonlóképpen), de ma már ez prózai okok miatt szinte lehetetlen.

Ha mindkét fél dolgozik, akkor nincs aki ellássa a gondozásra szoruló nagyszülőket, egyéb esetekben ez mindig a feleség kötelessége. A másik nehézség a földrajzi távolság, mert nincs semmiféle biztosíték arra, hogy a nagyszülők lakhelye és a már házasságban élő gyerekek lakása közel van egymáshoz.

Sőt. A hatvanas és hetvenes évek iparosítási gyakorlata a munkaerő állandó mozgását igényelte az ország egyik végéből a másikba. Az ingázás (dekaszegi) az egész férfi népességet érintette, s ennek következménye az lett, hogy a háromgenerációs családok szétestek. A szociálpolitikai kormányzat ugyan mindent megpróbált a nyolcvanas évek közepétől, hogy meggyőzze a lakosságot, a hagyománykövető háromgenerációs családi modell az igazi (prózaiban: a kormány igyekezett ezzel csökkenteni az amúgy is rendkívül alacsony szociális támogatások összegét), a nép nem hallgatott a kormányra, vagy hallgatott, de nem tudott néhány száz vagy éppen több mint ezer kilométer távolságból rendszeresen segíteni idős szüleinek. Íme egyik példa a sok közül arra, hogy a hatvanas és hetvenes évek páratlanul gyors gazdasági növekedése mennyire nem kívánt következménnyel járt, s ezzel mennyire nem számolt az egyébként gondosan tervező gazdasági tárcák egyike sem.

A japán szociális ellátás logikája nagyon egyszerű. Apa és anya vállalják a gyerek oktatási költségeit, s cserébe a gyerek ha keresőképes lesz, mindkét szülőről gondoskodni köteles, hisz így fizeti vissza az oktatási költségeket. Amikor a gyerekek önálló családot alapítanak, még mindig nélkülözhetetlen a szülők pénzügyi támogatása, mert az esküvő költségei olyan magasak, hogy ezt az ifjú pár csak kölcsön felvételével tudná kifizetni, de ezt többnyire a szülők állják, hiszen a nősüléskor még nem biztos, hogy egy bank hitelképesnek tartja a vőlegényt.

Van tehát mit törleszteni a gyerekeknek, mind átvitt, mind pedig valóságos értelemben.

A házasság mellett ejtsünk néhány szót arról is, hogy a válások száma még a mai japán kultúrában is alacsony - ugyanis ha mégis megtörténik, az teljes csőd, szinte egyenlő az öngyilkossággal.

A polgári jog és házasság intézményének bevezetése óta alapelv, hogy aki válni akar, az viselje annak minden következményét, hiszen a japán kultúra mindig is elítélte a házasság felbontását. Közös megegyezéssel nagyon ritkán válnak, ennek pusztán gazdasági okai

vannak, s amelyik fél válni akar, annak mindent ott kell hagynia - a gyerekeket is. Minden a válni nem akaró házastársé lesz, és nem létezik a láthatási jog intézménye. Persze, ahogy a világon mindenhol, az emberek Japánban is szeretnének elválni, ebből pedig az következik, hogy a feleség - aki az egész életét a családjára áldozta, nem volt munkaviszonya és ezért nem nyugdíjjogosult - szeretné a legtöbbet kihozni ebből a helyzetből. Addig nem egyezik bele a válásba, amíg a férjből nem sikerül kifacsarni egy akkora összeget, ami gondtalan időskort biztosít számára.

A válásnak - főleg ha időskorban következik be -szükségszerű következménye a komoly deklasszáció is, hiszen Japánban elvált asszonynak lenni sokkal nagyobb szegénység, mint vénlánynak maradni. Eme ország lakói viszont semmi kivétlenül nem találnak abban, ha férj, feleség szeretőt tart, ezek többnyire csak szexuális kapcsolatok.

A házasság viszont egy kölcsönös üzleti bizalmon alapuló szerződés, amelynek része, hogy gyermeket nemzünk, lehetőleg az első három évben, és kettőt. Ezután a házaspárok jó része külön hálósobába költözik.

Érdekes, hogy a gyerek házassági esélyeit rontja, ha a szülei elváltak, mert így egy fiú (hierarchikus társadalomról lévén szó) nehezebben talál magának az ő gazdasági és társadalmi helyzetéhez illő menyasszonyjelöltet. Persze manapság már ritkábban, de Japánban hagyományosan ügynökségeken keresztül jönnek létre a házasságok - a szülők a fiukkal együtt elmennek egy ügynökségre, megadják a szempontjaikat, társadalmi státusukból következő minimum és maximum elvárásaikat a menyasszonnyal szemben. Húsz-harminc éve még teljesen normális gyakorlat volt, hogy mielőtt megkötötték a frigy, a fiatalok egyszer, talán kétszer találkoztak kettesben.

S a kör bezárult. Mint e rövid részből kitűnik, kötelezettségek erdejében bolyonganak a felnőttek, de a gyerekek nem kevésbé.

Ezért is népszerű napjainkban a szingli lét. Aprócska gond azonban, hogy egy egyedülálló nő ritkán kap bankhitelt ingatlanvásárlásra, egy egyedülálló férfinak pedig veszélyben a vállalati előmenetele, hiszen ha nem nőül meg, cége nem lát benne fantáziát, ugyanis a házasságkötéssel lesz igazán függő a cégtől, ahol dolgozik. Így aztán a japán óriásvállalatok híresek a szebbnél szebb frissen diplomázott hölgyek ideiglenes alkalmazásáról: ők a frissen végzett diplomás férfiak jelöltjei. A főnök ismerteti össze őket (természetesen spontánul és nincs szükség ügynökségre), ezután már egyenes az esküvőhöz vezető út.

S a hajó megy tovább.

Egészségügy

Japánban 1938 óta általános, ingyenes és kötelező az orvosi vizsgálat. A megelőző jellegű vizsgálat gondolata az akkori szociálpolitikai szakemberek németországi tanulmányútja után kristályosodott ki, s a gondolatot tett követte. Akkor ezt a katonaképes férfilakosság riasztóan rossz fizikai állapota provokálta ki, beteg embereket ugyanis nehéz lett volna mozgósítani a háborús készülődés közepette.

A kötelező orvosi vizsgálat - ami teljes körű mert csaknem mindenkit megvizsgálják, s ez az ellenőrzés nagyjából minden fontos vizsgálatra kiterjed - mint említettem, ingyenes, és a munkahelyen, illetve az iskolákban történik. A nyugdíjasok a területileg hozzájuk legközelebb eső rendelőbe mennek, s ott is kötelező ezeket a vizsgálatokat elvégezni.

Az eredmények értékelése nagyon fontos, mert mindenki ennek alapján megy szakorvoshoz, vagy tart diétát, esetleg kap kórházi beutalót.

Ez a gyakorlatban úgy néz ki, hogy a teljes ambuláns felszerelés nővérekkel és orvosokkal kimegy a munkahelyekre, s erről minden dolgozó jó előre írásban kap értesítést, én is.

Ma Japánban mindenki biztosított, még a munkanélküli külföldiek és a külföldi diákok is, mert mindenki kiválthatja minimális összeg fejében az egészségügyi ellátásra jogosító igazolványt, amit a helyi polgármesteri hivatalok szociális osztálya állít ki.

Ezért csaknem 70 százalékos térítés jár. Aki dolgozik, annak saját jogon van biztosítása, ami jövedelemarányosan drága, (körülbelül 15 és 20 százaléka a havi jövedelemnek), de ez nem a nyugdíjárulék, az körülbelül ugyanannyi, bár ez cégenként és iparáganként változik. Viszont a nyugdíjasok számára a gyógyszer- és kórházi ellátás is ingyenes. A saját biztosításom csaknem 90 százalékos térítést ad az orvosi ellátás minden kategóriájában, a gyógyszer-ellátás is hasonló, de a komolyabb műszeres vizsgálatok és a kórházi kezelés más tarifa alá esik. (Lényegesen drágább.) Japán érdekesség, hogy a biztosításunk mindenhova érvényes, legyen szó akár elit magánklinikáról vagy kis vidéki kórházzal, bárhová mehetünk, a nekünk szimpatikus intézménybe. Amúgy persze beutaló kell mindenhova, azt a körzeti orvos adja, nélküle a japán ellátórendszerben lehetetlen bármit is elintézni.

No de, nem szoktunk betegek lenni, legfeljebb egy vagy két napig. Ezt részben a helyi orvosi ellátás hatékonyságának, részben pedig lelkiismeretünknek köszönhetjük: egyszerűbb betegség esetén úgyis le kell dolgoznunk a mulasztott óráinkat. Torokfájás, influenza? Ugyan már, az nem betegség! Irány a legközelebbi rendelő, az orvos gyors megoldást javasol, a beteg ott helyben, infúzióban megkaphatja a gyógyszert, és egy-két óra múlva már jobban is érzi magát. Lehet menni dolgozni. Vagy iskolába. Japánban az anyák 38 fokos lázzal simán elküldik a gyereket a suliba, ezért ha netán kitör az influenza-járvány, pillanatok alatt 15 millió gyerek lesz beteg, hiszen egymást fertőzik.

Házi patika tartására nincs lehetőség, mert az orvos sohasem ír fel több gyógyszert mint amennyire szükség van, inkább kevesebbet. Nyolc éve vezették be a gyógyszertárak a gyógyszer mellékhatásainak és alkotórészeinek részletes leírását, addig nem sokat tudtunk a nekünk adott gyógyszerről, csak a színét ismertük. A

japánok racionálisan gondolkodnak. Gazdasági megfontolás: nem pazaroljuk a gyógyszert. Egészségügyi szempont: orvosi kontroll nélkül nem szedünk be akármit. Ezekon kívül van még egy lényeges aspektus: ha a beteg kevés gyógyszert kap és esetleg nem gyógyul meg, vissza kell mennie újabb adagért - az pedig újra pénzt hoz az orvos konyhájára. Ezért fordul elő, hogy olyankor is csak három napra való orvosságot kap a páciens, amikor pedig nyilvánvalóan egy hétig is eltarthat a betegség.

Nagyon jó a japán egészségügy, talán a legjobb a világon, mindaddig míg nincs komolyabb bajunk, így egy vicc. Mert az az igazság, hogy szakadatlanul hiány van orvosokban, nővérekben, az egészség-ügyi intézmények pedig túlszűfoltak. A beteg - ha nincsenek megfelelő kapcsolatai - nagyon nehezen tud utánajárni, hogy melyik intézmény az, ahol megvan a megfelelő technikai háttér, és még emberszámba is veszik az orvosok. Ahogy a nyelvről szóló esszémben kifejtem, a japán embereknek az orvossal mindig „felfelé” kell beszélniük, az orvos pedig „lefelé” beszél hozzájuk. Itt a beteg megköszöni szépen az orvos utasításait és szó nélkül betartja azokat. Nem kérdez, nem reklamál. Nemrég még általános gyakorlatnak számított, hogy a beteget semmibe nem avatták be ami vele történt a kezelése alatt, sőt azt sem tudta, milyen gyógyszereket szed, és annak esetleg vannak-e mellékhatásai.

A fogorvosi ellátás térítéses Japánban, azonban a fogorvosok tényleg a világ legjobbjai, a technika segítségével csodákra képesek. A legújabb híradások arról számoltak be, hogy japán tudósoknak sikerült laboratóriumi körülmények között - tulajdonképpen kémcsőben - olyan fogat növeszteni, amely az igazi emberi fog tulajdonságaival bír.

Bár megkongatták a japán vészharangot, hogy öregszik az ország, kevés baba születik, a gyermek-születést mégsem téríti a biztosítási rendszer, mert az alapelv az, hogy akinek nincs elegendő anyagi forrása a gyermek felneveléséhez, az ne vállaljon gyereket. (Egy szülés költsége átszámítva kétfélmillió forint, de ebben nincs benne a kórházi ápolás díja.) A legalacsonyabb jövedelemkategóriába

tartozók utólag kérhetik a helyi közigazgatás szociálpolitikai osztályán az összeg nagy részének visszatérítését.

Japán a csökkenő, illetve előregedő népesség ellenére szomorú rekordot tudhat magáénak, mert több mint egy évtizede itt a legmagasabb a terhességek művi megszakítása (több mint 150 ezer évente). És sajnos egyre fiatalabb lányok is érintettek ebben. Bár a kilencvenes évek végén bevezették a fogamzásgátló tablettákat Japánban is, elterjedtségük messze van a fejlett nyugati országokétól. (Kamakurában, az egyik régi és nagy buddhista központban láthatóak a piros fejkendős szobrocskák, melyek a meg nem született gyermekek emlékét őrzik. A kép a Takao-hegyen készült.)

Japán a világ egyik legszigorúbb gyógyszerforgalmazó piaca, emiatt a külföldi gyógyszerek későn és csak nagyon hosszú adminisztratív ellenőrzés után kerülnek forgalomba, ez néhány betegség esetén akár végzetes is lehet. A japánok egyébként idegenkednek a gyógyszerektől, tartanak a mellékhatásoktól, ezért a szigetországban virágzik a kínai orvoslás. A betegek legalább annyi kínai orvos áll a rendelkezésére, mint a hagyományos nyugati terápiákat alkalmazó doktor. Köztudott, hogy a kínai orvosságok természetes alapanyagokból készülnek, tehát nincsen semmiféle mellékhatásuk. Persze sok esetben talán jobb, ha nem tudjuk, mi van bennük, mert akkor lehet, hogy nem bírnánk bevenni. De nem ez a lényeg, hanem hogy ezek a szerek kifejezetten hatékonyak, rögtön használnak, ráadásul sokkal olcsóbbak is, mint a gyógyszergyárak termékei. Ezeket viszont csak kínai orvos írhatja fel, és némi szépséghibája a dolognak, hogy erre nem érvényes a japán egészségügyi biztosítás. (Nekem is volt kínai orvosom.) Ugyanakkor vannak olyan betegségek, amelyeknél a nyugati orvos széttárja a kezét, de a kínai gyógyászat megoldást kínál.

A jó ellátórendszer bevezetése eredményeként a japán lakosság ma a világ egyik legegészségesebbje, s a leghosszabb várható élettartammal is ők dicsekedhetnek. Férfiak esetén ez több mint 80, nők esetén 83,5 év. Japánban nemrég még szinte ismeretlen volt a

cukorbetegség, az egészséges táplálkozás következtében sem az elhízás, sem a koleszterinprobléma nem volt gyakori. A nyugati típusú japán orvoslás kiindulási pontja a táplálkozás, azt vallják, hogy különböző diétákkal - ami ráadásul nem kerül semmibe - mindenkinek lehet javítani az állapotán. A kezelés során megkövetelik a beteg aktív együttműködését, és nagyon nagy hangsúlyt tesznek a megfelelő táplálkozás mellett a rendszeres testmozgásra. Ennek ellenére jelenleg japán egyes számú megbetegedése az emésztőszervek rosszindulatú elváltozása, amely sokak szerint a robbanásszerűen megváltozott táplálkozási szokások miatt van (több húst esznek, hal helyett). A második helyen a szívinfarktus s azonnali halál áll, végül a harmadik az agyvérzés.

Ez utóbbi a stressz (ezzel kapcsolatban újra meg kell említenem az öngyilkossági statisztikák tragikus adatait és azt, hogy a depressziós japánok kezelése megoldatlan az országban, ugyanis pszichológiai, mentálhigiénés gondoskodás alig van, vagy ha igen, az megfizethetetlen), a magas vérnyomás, valamint az egészségtelen táplálkozás együttes következménye. Japánban több mint tíz éve van agyvérzésre szakosodott kórházi klinikai hálózat az egész országban.

Egyébként (már írtam róla a családról szóló esszémben) Japánban az idős embereket nagy tisztelet övezi. Az ő segítségükre hoztak létre egy új szolgáltatást, amely biztosítja számukra az otthoni vagy akár intézményben történő ápolást, gondozást, mindezt úgy, hogy bár ezeket a szolgáltatásokat magáncégek végzik, az idős embereknek ez mégis ingyenes, mert a szolgáltatás ellenértékét az önkormányzati biztosításpénztár fedezi. Ez sok gondot vesz le a családok válláról, hiszen munka mellett nem könnyű az idős emberek gondozását megoldani.

Mielőtt ujjongásban törnénk ki, ne tegyük, mert persze egy 127 milliós népesség egészségügyi állapotát nehéz teljes és tökéletes módszerekkel ellenőrizni. Mint említettem, mindenütt rengetegen

vannak, a várakozási idő a híres és jó kórházakban eléri a napi három órát.

És ki gondolná? Van rendszeres hálapénz is. Kicsit ugyan másképpen működik mint Magyarországon. Japánban nem azért adnak az emberek paraszolvenciát, mert attól tartanak, hogy annak hiányában az orvos nem kezeli őket maximális figyelemmel. A japánok inkább saját szorongásukat akarják a hálapénzzel kompenzálni, ha bizonytalanok, hogy jó kórházba kerültek-e, jó orvosok kezébe. Ez csak akkor érdekes, ha valaki tényleg, komolyan megbetegszik, esetleg műteni kell. Ilyenkor nyúlnak a japán betegek is a borítékért.

Hiába ez utóbbi univerzális, úgy tűnik...

Vonatok

Akira Kurosava egyik kevésbé népszerű de zseniális filmjének címe *Dó deszka den*, amit valahol Japán egyik legsötétebb és legnyomorultabb gettójában egy szellemileg sérült gyerek ismételtet, a bádogból tákolt lakóhely mellett zakatol szinte szünet nélkül a vonat (ami a mondóka lényege).

Ebben az országban mindennél fontosabb a vonatközlekedés. Csak érdekességképpen jegyzem meg, hogy teherszállításra szinte egyáltalán nem használják a vasutat. Viszont sem vidéken, sem a nagyvárosokban nem lehet létezni nélküle, Japánban nem a személygépkocsik használata az általános.

A tömegközlekedés ebben az országban életmód, nem egyszerűen vonat. Mivel Tokióban - és persze a japán nagyvárosok mindegyikében - állandóan csúcsforgalom van, ezért mindenki szívesebben használja a tömegközlekedést, sokkal gyorsabban lehet így eljutni bárhova, mint autóval. Választhatunk buszok, néhány villamos, metró - kevésbé korszerű nevén földalatti -, s persze a szupergyors expressz (japánul sinkanzen) között. Ez utóbbi első kocsijai 1964-ben indultak, a tokiói olimpiai játékokra állították használatba, ma már ez a vonal (fantázianevét Kodama) helyi

vicinálisnak számít. A szuperexpressz első példánya francia mintára készült, s fejlesztő-mérnökei ugyanazok voltak, akik a kamikaze repülőgépet tervezték a második világháború éveiben. Mi a közös a két masinában? Mindkettőben rendkívüli teljesítményű motor van, s mindkettő haladása zajmentes kell, hogy legyen.

Ma a leggyorsabb és legkorszerűbb szuperexpressz a Nozomi, óránként 300 kilométeres átlagsebességgel közlekedik. A szuperexpressz az ország keleti és nyugati részét köti össze, s a tokiói (végállomásról öt percenként indul.

Olyan mint egy földön közlekedő repülőgép. Vezetője nincs, számítógép irányítja, belseje nagyon hasonlít egy repülőgép utasterére, s megállónként összesen

40 vagy 50 másodpercet áll. Ez csak úgy lehetséges, hogy a peronra pontosan kiírják, melyik ajtó hol fog kinyílni, ez nagyon praktikus, hiszen előre oda lehet állni, ahová a jegyünk szól. Egyébként azt is jelzik, hol van csak hölgyek számára fenntartott kocsik - mert bizony Japánban az is van.

A szuperexpressz soha nem késik, ilyen egyszerűen nem fordulhat elő - vagy ha mégis, az lesz az aznap esti híradók vezető híre. Ezek a vonatok funkciójukat tekintve hasonlítanak a mi intercity járataikra, de itt ki is merítettük a hasonlóságot. A japán vonatok ugyanis makulátlanul tiszták, minden végállomáson kitakarítják őket. Ezek a vonatok nagyon kényelmesek is, az ülések tágasak (jól lehet bennük szundikálni, ami ugye Japánban fontos szempont) és átalakíthatóak, ha mondjuk társasággal utazunk, négyes vagy hatos csoportba rendezhetjük őket. Minden kocsiban digitális táblán írják ki, hogy melyik állomás következik, de a hangosbemondó is bemondja japánul és angolul.

A kalauzok fel- és leszálláskor udvariasan köszöntik az utasokat, menet közben pedig, amikor a jegykezelés zajlik, az alvó utast nem rázzák fel legszebb álmából, hanem megvárják amíg felébred és amikor kéri el a jegyét. Ha megéhezünk, megszomjazunk - mert ez Japánban sincs másképp, a vonaton enni kell - a ropogós

egyenruhát viselő felszolgálók kínálnak ételt s italt az utasoknak minden vonalon. Az tény, hogy mindezt a luxust a pénztárcánk sínyli meg, hiszen a vonatközlekedés nem olcsó mulatság, ha helyjegyet veszünk, akkor még drágább. Ennek ellenére a vonatok általában tele vannak, persze azért ülőhelyet találni. (Egyébként a legtöbb munkáltató jelentős összeggel járul hozzá dolgozóinak utazási költségeihez, még hozzá adómentesen. Hiszen s cég érdeke, hogy alkalmazottjaik időre eljussanak munkahelyükre.)

Kevés dolog van ami annyira megbotránkoztatja a japán embereket, mint az, ha valaki helyre szóló jegy nélkül foglalja el másnak - akinek éppen oda szól a jegye - a helyét. Ilyesmire egy japán nem vetemedik, ez csak külföldiekkel fordulhat elő.

A Japán Államvasutak alkalmazottainak rendkívül szigorú a munkarendje, hihetetlen terheléssel járó betanulási időszakkal, valamint viszonylag alacsony fizetéssel. Természetesen biztos pozíció, de hallatlanul sok nehézséggel jár, mivel naponta több millió utast szállítanak s a legkisebb, néhány perces fennakadás százezreket állít meg az állomásokon. A legnagyobb pályaudvarokon - van például négy-emeletes is - naponta több mint 3 millió ember fordul meg. Ha ez az embertömeg a késések miatt feltorlódna, az beláthatatlan következményekkel járna. De itt rend van, a japánok még a mozgólépcsőt is úgy használják, hogy meghatározott rendben állnak sorba. És persze mindenre gondolnak, hiszen a nagyobb állomásokon a mozgáskorlátozottak számára olyan emelőszerkezeteket szereltek fel, amelyek segítségével könnyedén tudják használni például a lépcsőket, a jegykiadó automatákon pedig Braille írással is feltüntetik a jegyek árát.

Kisegítő buszokat ritkán alkalmaznak (városi közlekedésben egyáltalán nem) a vasutak, mert más cég, más szabályok, vagyis nincs a cégek között ilyen típusú együttműködés.

Az eddig elmondottaknak kicsit ellentmondva: álldogáltam én már két, sőt három órát is a peronon, egyszer földrengés, egyszer pedig egy villamosvezeték-szakadás miatt. A vonatok elektromos

hálózatában földrengésjelző relé van, mely azonnal leállítja a szerelvényt rengés esetén. (Ez minden nagyvárosban kötelező, s a gázvezetékekhez is.)

A vonatok késése rendkívüli helyzetet idézhet elő, ráadásul munkahelyről nem lehet késni csak akkor, ha ez önhibán kívül következik be, amit a média öt percen belül közvetít az egész országban. Amennyiben valaki saját hibájából késik, annak a késést levonják a fizetéséből. A munkahelyre bejárók azonban általában messze laknak, ezért mindenki korábban indul, hogy időben beérjen.

Tehát az idő s az ahhoz való viszony nagyon más Japánban mint a világ más részein, mert senkinek semmire nincs elég ideje.

Minden év végén a Japán Államvasutak igazgatója elnézést kér az évi néhány perces késés miatt, s megígéri, hogy cége mindent megtesz, hogy ez ne forduljon elő. Ha teszem azt sok ilyen eset történne egy évben, az igazgató gondolkodás nélkül lemondana.

A vasút alkalmazottainak állandó stresszel és terheléssel kell szembenéznük, mert minden állomásra történő beérkezés másodpercre előírt. Senki sem felejtí el azt a szörnyű vonatszerencsétlenséget amely 2005-ben történt azért, mert egy fiatal vonatvezető, hogy behozza a késést, olyan sebességre kapcsolt, amittől a vonat szó szerint belerohant egy lakóépületbe. Több mint száznyolcvan halálos áldozata volt a katasztrófának. Ennél a balesetnél derült fény rengeteg addig nem ismert részletre, hogyan képzí a vasút a dolgozókat, s milyen büntetés jár annak, aki megszegí a szabályok bármelyikét. A balesetet okozó vonatvezető a főnökeitől járó megalázó büntetés miatti félelmében gyorsította fel a tempót a biztonságosnál nagyobb sebességre.

Szerencsére a technikai színvonalnak, valamint a vasútnál uralkodó drákói fegyelemnek köszönhetően az ilyen szerencsétlenség nagyon ritka. Pedig a vonathálózat átszeli az egész országot keresztül-kasul, mindenhol hidak, alagutak, felüljárók, sőt a szigeteket összekötő tenger alatti alagút. Nem kell attól tartani, hogy egy másik vonat

keresztezi az utunkat, a japán vonatok nagy része zárt pályán halad, nincsenek sorompók - és az ebből fakadó balesetek.

Azaz, arccal a vasút felé, vagyis ha Japánban vagyunk, utazzunk minél többet vonaton. Tiszta, kulturált és gyors. Sőt, most már szórakoztató is. Azok ugyanis, akik nem alvással, olvasással, mobiltelefonos internetezéssel szeretnék eltölteni a utazás idejét, a Nintendo cég jóvoltából játékkonzolokat kölcsönözhetnek és a hozzá választott játékkal szórakoztathatják magukat, amíg beérnek az iskolába vagy éppen hivatalba. Minden tehát értünk van, az Utasért - éljünk vele bátran.

Iskola

Hosszan figyeljük a két, iskolából hazai gyekvő kislányt, megkapó komolysággal néznek egy hirdetést, amit egy hölgy osztogat, szintén megkapó komolysággal. (40.old.) A zoknik makulátlanul fehérek, az egyenruha makulátlanul sötét, egyszóval rend van, kívül s belül egyaránt. A képről a mosoly hiányzik egyedül. Pedig a nemzetközi statisztikák tanúsága szerint a japán oktatási rendszer a világ egyik (ha nem a) legjobbjá, Japánban gyakorlatilag nincs analfabéta, s ebben az országban van a lakosság arányához viszonyítva a legtöbb felsőoktatási intézmény.

Ez a kép gyönyörű, hiszen az oktatás maga a tökéletesség mintaképe, hivatkoznak is rá sokan és sokszor, különösen az Amerikai Egyesült Államokban, mint az ott működő oktatási rendszer pozitív *ellenpéldájára*. A japán oktatásügyi minisztérium talán arra a legbüszkébb, hogy a középiskolában érettségizett diákok kb. egyharmada tanul tovább az ország több mint hatszáz egyetemén.

Több mint hatszáz van belőlük, de tréfásan azt mondhatom, egyik sem az.

Diákjaim jobban tudják a barikád túlsó oldalán, mennyire így van ez. Antropológus barátom csak Patyomkin-falunak hívja a japán felsőoktatás egészét. Ez azt jelenti szerinte, hogy mindegyik úgy néz ki, mintha egyetem lenne, de egyik sem az, ha közelebbről

szemügyre vesszük a tartalmi részét s a működését. Csakhogy, mondom én, nincs a világon olyan oktatási rendszer, amely valami egész mást csinálna, mint amire saját társadalmának szüksége van.

Japánban mintegy huszonkétezer iskola van, az osztályok létszáma a minisztérium előírásai szerint legalább 35, de inkább 40 tanuló, s minden tanévben minden osztályt szétdobnak, hogy ne alakuljon ki tartós személyes barátság, mert az érzelmileg elfordítaná a diákokat a közösségi élettől.

Ezt a célt szolgálja az is, hogy a japán iskolások töltik el a legtöbb időt az iskola falai között, szombaton és vasárnap egyaránt kötelező részt venni különböző, az iskola által szervezett rendezvényeken. Az iskolák tanárainak többsége rendkívül túlterhelt, a magas létszám mellett nem nyílik lehetőség részletes magyarázatra, bármilyen tantárgyról legyen szó, ezért a megértésre nincs mód, a problémamegoldásra nincs idő.

A japán oktatási rendszer igazi súlya a szocializációs funkcióiban keresendő: nincs a világon még egy iskolarendszer, ahol a felnőtté válás legfontosabb feltétele a közösségnek történő állandó megfelelés. Aki egy kicsit is különbözik akár képességeiben, akár viselkedésében a többiektől, azt döbbenetes kíméletlenséggel kényszerítik osztálytársai az alkalmazkodásra. A kényszerített diák válaszüteme pedig - ha nem tud, vagy nem akar alkalmazkodni társaihoz - sajnálatos módon egyre gyakrabban az öngyilkosság. Az általános iskola igazán 12 éves kortól keményít be, mert akkor szinte csak a normák és szabályok betartása a cél, valamint az erre képtelenek vagy éppen alkalmatlanok kirekesztése. Mindenki tapasztal az iskolákban „bosszút”, de ez bizony gyakran ölt szélsőséges formákat, s a kínzásokat elviselni nem tudó diák véget vet saját életének.

A világ legmagasabb gyermek-öngyilkossági statisztikája Japánban van.

Ennek elsősorban a kettős értékrend az oka, hiszen egyfelől a mai japán társadalom a világ egyik legmagasabb életszínvonalával

dicsekedhet, ugyanakkor az iskolarendszer egésze az egyenlőséget, a közösségi értékrend fontosságát, valamint az egyéniség elfojtását tanítja.

Ez a folyamat, mely a legfontosabb, s egyúttal legdurvább formája a japán szocializációnak, a felnőttkorban sem áll meg, mert alkalmazkodni kell a lakó-, illetve munkahelyi közösség elvárásaihoz minden tekintetben. Aki nem ezt teszi, annak sorsa a könyörtelen kirekesztés.

Az iskolarendszer egésze kettős, egyfelől van a kötelező oktatási struktúra (Japánban mindenki 16 éves koráig iskolaköteles), másfelől vannak a kiegészítő magániskolák, melyek gyakorlatilag a jelenlegi hivatalos szisztéma fogyatékoságainak pótlására jöttek létre. Mivel nagyon drága intézményekről van szó, így ezekbe csak azok a szülők küldhetik gyerekeiket, akik rendelkeznek az iskoláztatáshoz szükséges megtakarításokkal. A diáknak nincs esélye bejutni a legjobb egyetemek valamelyikébe, ha nem kezd időben egy magániskolába is járni, ami mindig este van, többször is egy héten. Ezzel rögvest a krónikus kialvatlanságról is gondoskodnak a gyerekek számára, mert játékra és pihenésre iskoláskorban már nincs lehetőség.

Japán a nevek és a pedigre országa, az állások minősége az elvégzett egyetem nevétől függ, és sokkal kevésbé az egyetemek által közvetített tudástól. Nagyon leegyszerűsítve, minél régebbi, patinás egyetemen végzett a fiatal, annál nagyobb esélye van a legjobb állások egyikére. A jelenlegi felsőoktatás (mint sok minden más) az amerikai megszállás éveitől nyerte el ma is érvényes szerkezetét. Az amerikai hatóságok demokratizálták a japán oktatást, az persze egy másik könyv tárgya, mit is jelentett ez a gyakorlatban a japán oktatási minisztérium számára. Mindenesetre az egyetemek és főiskolák száma egy évtized alatt sokszorosára emelkedett. Az egyetemek rangsora azonban ugyanaz maradt mint korábban, vagyis a két legjobb egyetem továbbra is a Tokiói és a Kiotói maradt (nevükből kivették a császári jelzöt, de ezek állami egyetemek), utána következtek a híres magánegyetemek, a Keiö, a

Waszeda és az állami Hitocubasi Egyetem, valamint néhány volt, területileg vezető egyetem az ország különböző részein (Oszaka, Hokkaido stb.).

Ezt az oktatási rendszert abban az időben hozták létre, amikor az országban hatalmas igény támadt a jól képzett munkaerőre - ez akkor történt, amikor Japánban abszolút munkaerőhiány volt (az ötvenes évek elején vagyunk) s a gazdasági fronton teljes vértetben indult mindenki bevetésre - a hatvanas évek fantasztikus, évi tizenkét százalékos gazdasági növekedése elsősorban ennek volt köszönhető. Az oktatási rendszer ugyanis közvetlen „kiszolgálójává” vált a nagyvállalatok igényeinek. Ez volt a virágkora a gazdasági tervezésnek, s a kormány az üzleti érdekképviselők bevonásával évente pontos munkaerőtervet készített, amiben természetesen a felső-oktatásban résztvevők létszámát is előírták. Azaz a vállalati szféra kereslete és annak összetétele szabta meg, hány ember végezhet egyetemen és főiskolán, de ismételjük meg, mindez a gazdasági növekedés és a hihetetlen sebességű technológiai modernizáció időszakában történt (érdeklődők kedvéért, a nemzeti jövedelem megduplázásának tízéves tervéről van szó, a hatvanas évek elején). A tömeges munkaerőkereslet miatt minden oktatási intézmény, beleértve az egyetemeket is, a vállalatok igényei szerint csak alapképzést nyújtott, a többi a cégek dolga volt, s az ma is. Tehát senki, aki elvégzi az egyetem első négy évét, nem kap közvetlenül hasznosítható szakmai ismereteket, ez még az orvosokra és mérnökökre is igaz.

Ezekre az okokra vezethető vissza, hogy az utóbbi két évtizedben a japán oktatási rendszer egyre nagyobb ellenállást vált ki a gyerekek körében, melynek következménye a látens analfabetizmus terjedése és az érettségizett fiatalok számának drasztikus csökkenése.

Van-e mégis valami jó ebben az egészben? Elsősorban talán a társadalmi béke, amit legkönnyebben az önkorlátozó viselkedés megtanulásával lehet elérni. Kétségtelen, hogy a japán iskolarendszer nem tehetségkutató intézmények együttese, de a

helyi közösségek normáit, írott és íratlan szabályait ezzel a módszerrel többé-kevésbé mindenki megtanulja, s mindenki betartja.

A társadalom a gazdasági sikerek eredményeként azonban drámaian megváltozott, s furcsa módon ezzel az oktatási minisztérium nem számolt. Azzal sem, hogy a japán gazdaság tud olyan súlyos pénzügyi és túltermelési válságot produkálni, amelyet lassan egy évtizede nem lehet megoldani. Munkaerő-felesleg van, az iskolák azonban ugyanazokkal az alapelvekkel működnek, mint egy fél évszázaddal ezelőtt. Ennek megrázó következményeit elsősorban az iskolások, valamint a főiskolára és a nem jó nevű egyetemre járó fiatalok érzik leginkább, s ez a diákok növekvő agressziójában nyomon követhető.

A képen megörökített diáklányok biztosan jó tanulók, de kérdés, hogy ez mit takar. A gyerekek egyre nagyobb hányada ismeri fel a képmutatás lényegét az iskolai szabályokban, s egyre kevésbé hajlandó azokat követni. Az eredmény nagyon szomorú, évente csaknem hatvanezer tanuló hagyja abba az iskolát, s többségük sohasem tér vissza. Márpedig a japán munkaerőpiacon iskolai végzettség nélkül csak a legrosszabban fizető munkák jutnak a gyerekeknek. Mint egy másik fejezetből kiderül, a lézengők és ritterek egyre nagyobb hányada azokból a fiatalokból nyer utánpótlást, akik csak alkalmi munkákat kapnak, az iskolai végzettség hiánya miatt.

Ennél is nagyobb gond azonban, hogy a mai japán oktatási rendszer valójában egy intézményesített ideológián alapul, melynek ma már szinte semmiféle valós alapja nincs. Harminc évvel ezelőtt még mindenki elhitte ebben az országban, hogy gyermeke legmagasabb iskolai végzettsége nélkül nemcsak fia-lánya, de saját jövője is súlyos egzisztenciális bizonytalanságban telik majd.

Ma már ez szinte senkit nem érdekel, mert hiába a pedigres egyetemi végzettség, akkor sincs állás. A legjobb egyetemekre az elmúlt négy évtizedben sokszoros túljelentkezés volt, ma már a rohamosan csökkenő diáklétszám és a munkaerőpiac túlkínálata miatt ez nem így van.

Mivel az egyetemek alkalmazottai hasonló foglalkoztatási rendszerben dolgoznak mint a vállalatok alkalmazottai, a rendszer kiürítette saját pénztárcáját azzal, hogy nem számolt a munkaerőpiac változásaival, és azzal az egyébként nyilvánvaló ténnyel, hogy a japán társadalom egyre kevésbé bízik saját oktatási rendszerében, s emiatt inkább külföldön tanul a gyermek tovább.

Japánban tehát sikerült (marxista) ideológia nélkül megvalósítani, hogy a társadalom több generációja elhiggye, aki nem tanul, az nem boldogul, sőt annak szülei sem tudnak a gyermekük biztos fizetéséből derűs öregkor elé nézni. Gyermekük biztos fizetése ugyanis a rendkívül alacsony szülői nyugdíj kiegészítését is szolgálta.

A kör bezárult. A gyermek tovább tanult (egyébként a világ egyik legdrágább iskolarendszerében, ahol az ösztöndíj fogalma ismeretlen), melyet egészen a legutóbbi időkig teljes egészében a szülők fizettek. Cserébe a gyermek jó állás esetén kötelességét teljesítette, amikor mindezt „visszaadta” idős szüleinek, így az állam (ismét) jelentős megtakarítást ért el, az időskori gondozás költségeit a fiatalokra hárítva.

S emiatt megindult (és bizonyos tekintetben ma is tart) a felvételi „bevetés” és „háború”. Az ország egésze felvételi lázban égett, a szülők és a gyerekek felkészülése minden évben februártól március végéig a legfontosabb tevékenység volt mindenütt. A felvételi kizárólag írásbeli, egész napon át tart, s nagyon sok (tulajdonképpen az egyéni gondolkodás szempontjából teljesen szükségtelen) beírást tartalmazó adatot, s jószérivel gondolkodást nem, vagy alig igénylő feladatot tartalmaz. (A japán felvételi kérdések szerintem a világ legjobb példái arra, hogyan lehet a matematikát vagy a fizikát mechanikusan bevésni.)

A japán hivatalos és nemzetközi statisztikákból jól ismert önmítosz lassan szertefoszlik, a japán oktatási rendszer nemhogy nem a legjobb a világon, de egyre kevésbé jó.

Az egyetemek belső követelményrendszere némileg változott az elmúlt években, de az továbbra sem, hogy az egyetem neve s nem az egyetemen tanultak fontosak az elhelyezkedésnél.

A kilencvenes évek végéig Japánban volt az egyik legalacsonyabb számú MBA, illetve PhD iskola, hiszen munkaerőhiány esetén nem doktori kell, hanem munkaerő, s majd a vállalat megtanítja, mit kell a munkaerőnek tudnia a gyakorlatban.

Ma már ez nem egészen így van, de a japán egyetemek felvételi keretszáma nem, vagy alig változott, a felvételi ponthatárok egyre alacsonyabbak, viszont egyre több egyetem hoz létre MBA és doktori iskolát, mert ettől függ az állami szubvenció nagysága.

Az egyetemek egyre nagyobb hányada küzd pénzügyi nehézségekkel mert a diáklétszám csökkenése miatt apad a bevételük.

A kutatók által kedvelt téma, a japán felsőoktatás reformja többször is megtörtént a kilencvenes évek vége óta. Kissé humorosan azt mondhatom, hogy a reform lényege, megtartani a régit, hozzáadni egy csipetnyi újat, s íme, kész a reform.

(Hogyan nyeli el a meglevő szerkezet az újat, az kérem ismét egy másik könyv tárgya.)

Tizenhat és fél éve tanítok különböző híres és kevésbé híres egyetemeken ebben az országban. Most éppen egy nagyon híres egyetem főállású alkalmazottja vagyok (hatodik éve), a Waseda Egyetemé. Legyen elég erről ennyi.

Nézzék csak a diákok továbbra is a hirdetést. Bizonyára valami nagyon felesleges, nagyon drága, de rendkívül érdekes terméket kínál nekik a hölgy: egy boldogabb jövőt.

Írás és olvasás

Nem könnyű, a japán gyerekek is csaknem egy évtizedig tanulják az írást és olvasást, s ez - mint az előző fejezetben is olvasható - nyilvánvalóan a kognitív fejlődésüket is erősen befolyásolja. E rövid esszé elején szögezzük le: mindenki meg tudja tanulni ezt a nyelvet, bármennyire is meglepő ez a japán emberek számára.

Mindhárom kelet-ázsiai országban, Kínában, Japánban és Koreában erős ma is az a vélekedés, hogy nyelvüket kizárólag ők tudják elsajátítani, senki más. (Érdemes és érdekes lenne alaposan utánajárni, honnan is ered ez a tévhit.) A japán nyelv alapja a kínai írásrendszer, de erősen módosított, s ma már egyszerűsített formában. Mielőtt a kedves olvasó megkönnyebbülne, ne tegye, mert a japán írott nyelv lényegesen nehezebb mint a kínai. A kínai nyelvben minden írásjelnek egyetlen jelentése, azaz olvasata van. Ezzel szemben a japánban a jelek (kandzsi) többségét annyiféleképpen olvashatjuk, ahányféle jelet teszünk elé vagy utána. Ez nem jelent kevesebbet mint azt, hogy a beszélt nyelvhez, azaz „fazonhoz” szabták (több évszázaddal ezelőtt) a Kínából elhozott írásjeleket. Vagyis kevesebb jel van, mint amennyi szó, tehát a japán nyelvalkotás két másik jelrendszert kreált - az egyik a hiragana szótagírás, a másik a katakana - utóbbit én egyszerűen a „letartóztatott” fogalmak rendszerének hívom, mert ezt a külföldről származó szavak leírására tartják fenn. Bár a japán nyelvben mindössze 1852 kandzsi van (ez az érettségig kötelező szám) szemben a kínai őssel, ahol 15 ezer jel mondhatni az alapja az írni és olvasni tudásnak, bizony a japánoknak nehézségeik vannak saját anyanyelvükkel, különösen a számítógép megjelenése óta. A technológia ugyanis átvette az agymunka nagy részét. Nem kell feltétlenül emlékezni az összes írásjelre, mert a számítógép nyelvprogramja a fonetikus hangzókat kiírja az összes lehetséges kandzsival, s nekünk csak ki kell választani, melyikre gondolunk éppen.

A japán írás egyébként nagyon tetszetős. A szigetország lakói régen mindent ecsettel és tussal írtak. A tust házilag készítették, és szép rizspapírra írtak vele. Még ma is készítenek ilyen különleges, és nagyon drága papírokat.

A japán könyvek lapjain, hasonlóan a kínaihoz, jobbról balra halad a számozás, az oldalakon a sorokat fentről lefelé olvassák. A könyvekben, folyóiratokban, újságokban tehát leggyakrabban függőleges írással találkozunk, de a japán írásrendszer lehetővé teszi a balról jobbra történő, vízszintes írást is. Ne csodálkozzunk tehát, ha a külföldieknek készült tankönyvekben ezt alkalmazzák.

Mint e rövid ismertetésből kiderül, a japán nyelv elsajátítása nagyon macerás és időigényes. Sokat olvasnak-e a japánok, s vajon mit? Az eddig elmondottak ellenére nagyon sokat olvasnak, napilapot (melyet számomra kedves gesztussal szinte mindenki felrak a nagyvárosi vonatok csomagtartójára, hadd olvassa el más is), hetilapokat, havi magazinokat - ez utóbbiból szinte minden van, a golfmagazintól a vitamindús recepteket közlő folyóiratokig. Könyvet viszont ritkán látok (a diákokat leszámítva) az utazás közben bárki kezében. Annál inkább képregényeket. (Japánul manga.) Álljunk itt meg egy picit, mert a képregények páratlan népszerűsége szorosan összefügg a nyelv rendkívüli bonyolultságával. Képzeljük magunk elé az olasz templomok freskóit, s mindjárt könnyebben megértjük a képregények jelentését és jelentőségét Japánban. Az első képben elmesélt történetek legalább kétszáz esztendősek, de bizonyára vannak ennél régebbiek is. A cél ezekkel a képekben elbeszélt történetekkel éppen az volt (s szerintem az ma is), hogy az olvasni nehezen tudó (vagy a régen egyáltalán nem tudó) tömegek is részesüljenek a kultúra áldásaiból, hiszen a katolikus templomok freskói is az egyház üzenetét továbbították a latinul nem tudó hívőknek.

Japán a világ talán legvonzóbb könyvpiaca, minden rögtön megjelenik ezen a nyelven, az más kérdés, hogy milyen tartalommal. Kétségtelenül a képregényekre van a legnagyobb kereslet, de ez a külföldi szerzők számára hozzáférhetetlen. Nincs olyan témakör vagy éppen korosztály, amit a képregényipar kihagyna. A hiperkonzervatív, sőt jobboldalinak tekinthető, a második világháborút igen sajátos szemszögből feldolgozó képregénytől, a detektívregényeken át, a szépirodalmi műalkotásokig mindenre van képregény. Persze a már emlegetett nemek közötti különbség ezen

a területen is jelentkezik, ugyanis Japánban mást olvasnak a férfiak mint a nők. A férfiak jobban kedvelik a komolyabb szépirodalmat, a szórakoztató regényeket pedig inkább a hölgyek olvassák.

Szépirodalmi művekben sincs hiány, Nobel-díjjal jutalmazott írókról is tud az Ázsián kívüli olvasóközönség, mégis a képregény-irodalom hozta el Japánnak a világhírt, mert ezt a műfajt közvetlenül összekapcsolták a fejlesztőmérnökök a rajzfilmiparral, melynek egyik elágazása lett az elektronikai játékok ipara, aztán innen csak egy picit lépés volt a „play station”. Egyébként a technika óriási fejlődése például a mobiltelefonok terén azt eredményezte, hogy egyre több utast látni a tömegközlekedési eszközökön, amint telefonjukon nemcsak híreket, időjárás-jelentést vagy az e-mailjeiket olvassák, hanem regényeket is. Japán élen jár az e-book olvasó „kütyük” fejlesztésében is.

Tokióban külön városrészt alakítottak ki az olvasni vágyók igényeinek kielégítésére, ahol sűrűn egymás mellett sorakoznak a könyvesboltok, a kis üzletektől, a mintegy százszázalékos múltú antikváriumokon át a hatalmas, tízemeletes könyvpalotákig. Ezekben minden kapható: könyvek, újságok, színes magazinok - és természetesen képregények.

Kétségtelen, hogy a nyelv nagyon komoly akadálya a japán tudományos eredmények ismertté válásának világszerte. Valamicske előrelépés történt ugyan az elmúlt évtizedben, de ez még mindig csak töredékét tükrözi mindannak, amit például a társadalomtudomány művelői tesznek.

Publikálni Japánban nem könnyű, hacsak nem sikerkönyv szerzője az illető. Akkor szinte kötelező, mert valamelyik japán kiadó úgyis lecsap a műre, más kérdés, hogy ezt mennyire a piaci nyereség érdekében teszi, s kevésbé a mű valódi értékei szerint. Nincs ez másként az egyetemi tankönyvek piacán sem, ott elsősorban a világban éppen leginkább elfogadott és bevált országok (elsősorban az USA) gyakorlatát követi a kiadók nagy része.

Japánban tehát a 127 millió ember többsége minden nap olvas - ha mást nem, képregényt.

- [A nyelv](#)
 - [Az időjárás,](#)

A nyelv

Nyelvében él a nemzet, s ha a magyar nyelvre igaz ez, akkor ennek érvényessége többszörösen igaz a japán nyelvre nézvést.

A japán nem egyetlen nyelv, hanem több. Mielőtt legyintene a kedves olvasó, hogy most a helyi nyelvjárásokról lesz szó, s így továbblapoz, ne tegye! Még csak nem is a szakmai nyelvekről vagy éppen a szépirodalom nyelvezetéről, esetleg a szociológia zsargonjairól fogok mesélni.

A japán nyelv - hasonlóan a koreaihoz és az arabhoz - a mai napig társadalmilag elkülönült részekre osztható, s így használja a mindennapi érintkezésben mindenki.

Négy nyelven beszélnek a japánok, s jóformán mindenkinek más nyelv dukál. Másként szólít meg egy férfit egy nő és fordítva, más nyelven beszél az alkalmazott a főnökével, miközben más nyelvet használ a főnök a beosztottjával. Más nyelven szólít meg egy fiatal egy idősebbet (pláne ha a fiatal egy nő, s az idős ember férfi). Mi értelme van mindennek, túl azon, hogy a kommunikáció így biztosan sokkal bonyolultabb, mintha egyetlen közös nyelvet használnának egymással kicsi, nagy, fiatal és öreg, férfi és nő?

A nyelv, mint a legfontosabb mindennapi érintkezési forma, egyúttal a társadalmi helyzet kifejezője Japánban, azaz a beszélgetés választott nyelve rögtön elárulja a partnerek társadalmi hovatartozását. Abban a pillanatban azonban, hogy nyelvet választok, elismerem, hogy nem vagyok egyenrangú beszélgetőpartneremmel. Vagy azért mert „csak nő” vagyok, így a legtöbb férfihoz (hacsak nem a testvérem vagy a férjem) felfelé kell beszélnem, vagy azért mert a partnerem idősebb nálam, vagy egyszerűen alacsonyabb „rangú” vagyok mondjuk a cég főnökénél. A császári családnak például külön nyelve van, melyet senki sem beszélhet, kivéve tagjait - viszont mindenkinek értenie kell. Létezik ezen kívül az állami hivatalnokok által használt bürokratanyelvezet, melyet csak a minisztériumokban, a kormánypárt bizottsági ülésein

és azokon az egyetemeken beszélnek, ahol a kormány tisztviselőit képzik.

A japán hagyományok fontos része, hogy nagy hangsúlyt tesznek a korban, rangban idősebbek tiszteletére, és ennek bonyolult nyelvi megnyilvánulási formái vannak. Az ősök feltétlen tisztelete, és a japán társadalom hierarchikus szerkezete miatt a japánok közötti kommunikáció csak az alá-és fölérendeltségi viszony teljes figyelembevételével történhet. Bizonyos kifejezéseket kizárólag férfiak, vagy éppen csak nők alkalmazhatnak, de a férfiak sokkal szabadabbak ezen a területen (is), gyakorlatilag bármelyik nyelvet használhatják. Jó példa erre, hogy mivel a hagyományos japán társadalomban a nemek mereven elkülönültek egymástól, a nők számára tilos volt a közvetlen felszólító módú igealak használata férfiakkal szemben. Nem kétséges azonban, hogy manapság, amikor egyre több nő dolgozik az egészségügyben, oktatásban, közszolgálati területeken, ez a szabály már betarthatatlan.

Elképzelhetetlen ugyanis, hogy egy magasabb pozícióban lévő hölgy ne utasíthassa a beosztottjait, csak azért mert esetleg azok férfiak. Ezért aztán a nők és férfiak közötti nyelvhasználati különbség a japán nyelvben lassú oszlásnak indult, a nők is kezdik az eredetileg csak férfiakra vonatkozó szabályokat követni, és fontos megemlíteni, hogy nő a generációs különbség is, a fiatalok által használt nyelv egyre inkább eltér az idősekétől, s gyakoribbá váltak a szleng szavak a mindennapi kommunikációban. Mindez nagyban köszönhető az angol nyelv és nyugati kultúra hatásának.

A felkelő nap országában szokatlan látvány, ha két ember ordítzik egymással, mivel a japánok nagyon fegyelmezettek, az indulataikat semmiképp sem zúdíjtják a másik ember fejére. És a káromkodás - ami a nyugati ember számára teljesen hétköznapi, megszokott dolog - kevés kivételtől eltekintve, Japánban nem létezik.

A beteg az orvossal mindig „felfelé” beszél, alárendelt szerepből, a sarki fűszeres szintén más nyelvet használ a vevővel, mint például az alkalmazottjával. A nyelvi öncenzúra tehát (mert talán ezzel a kifejezéssel lehet legkönnyebben kifejezni azt, hogy ennek semmi

köze az udvariassági formulákhoz) megszabja mindenki hovatartozását, hiszen szinte alig akad helyzet amikor a beszélgetőpartnerek társadalmi és gazdasági pozíciójuk, koruk és nemük tekintetében pontosan ugyanazok, egyformák, tehát ugyanazon a nyelven kommunikálhatnak egymással. Egy japán kifejezetten kellemetlenül érzi magát, ha egy külföldi a bemutatkozáskor csak a nevét közli, és nem ad névjegykártyát, hiszen így nem tudja megállapítani az illető társadalmi rangját, akkor pedig vajon melyik stílushoz tartsa magát a társalgásban?

Ha külföldiek tanulnak Japánban japánul, akkor általában szembetalálkoznak azzal a problémával, hogy egy olyan nyelvet tanítanak nekik, amit a mindennapi életben senki sem használ. Azon a nyelven legfeljebb a gyerekek beszélnek, felnőttek soha.

Zárt ajtók mögött, családon belül mindenki úgy beszél, ahogy akar, de amint egy idegen belép a képbe - azonnal nyelvet kell váltani. Mindezek miatt az üzletemberek, diplomaták sokszor nehezen boldogulnak japán tárgyalópartnereikkel. Ennek okait a japán gondolkodásmódban kell keresnünk, ugyanis a japán ember számára a társalgásban a legfontosabb, hogy teljes összhang alakuljon ki a beszélgető felek között, ez pedig nem teszi lehetővé, hogy a kommunikációban részt vevők ellentmondjanak egymásnak. Az ötletes megoldás - amely sok mulatságos és kellemetlen félreértés okozója volt már -, hogy a nemleges választ is az igen szóval kezdik. Pl., a ruhaüzletben: - Nincs egy számmal nagyobb ebből a nadrágból? - Igen, nincs - feleli az eladó. A tisztán elutasító válasz szerintük túl durva lenne.

A japán nyelv rendszere az európaiak számára teljesen idegen, ezért van, hogy képtelenség csak úgy „felszedni” szavakat a mindennapi életből, tévéből stb. Ráadásul az a sajátossága, hogy rengeteg az azonos hangzású szó, ugyanúgy hangzik de teljesen mást jelent, így aztán ha nem tudjuk, melyik írásjellel írják, újra kínos félreértések szenvedő alanyai lehetünk. Példaként említhetem a véce és templom szavakat, nem kell talán magyaráznom, milyen helyzeteket szül e két szót összekeverni. Ne csodálkozzunk tehát,

ha furcsán gesztikuláló embereket látunk városszerte, hiszen a japánok beszéd közben sokszor kénytelenek a tenyerükbe, a kéznél levő papírra, vagy akár a levegőbe jeleket rajzolni, hogy tisztázzák, miről is van szó. Persze azért, ha valaki régóta él közöttük, képes lesz meghallani azokat a parányi különbségeket, amelyek a hasonló hangzású szavakat mégiscsak megkülönböztetik egymástól. A felkelő nap országának lakói egyébként szentül meg vannak győződve arról, hogy egy ország nyelvének elsajátítása kizárólag származási alapon lehetséges, azaz egy nem japán nem tud beszélni japánul. Ez a nyelvi nacionalizmus még napjainkban is nagyon szilárd összetartó erő a szigetországban.

A történelem öröme és bánata

Az első japán írásos emléket nő írta, méghozzá szeretőiről, szerelmeiről. Japánul Gendzsi monogatari a címe, gyönyörű rajzokkal illusztrált mű, középiskolásoknak is kötelező olvasmány.

A japánok eredetét itt most ne elemezzük, mert abból biztosan baj lenne, legyen itt elegendő annyi, hogy a japán császárok és a japán nyelv eredetének kutatása nagyon sokáig tabutéma volt a kutatók számára.

Az európai feudális anarchiához hasonló belháborúknak az ország centralizálása vetett véget a tizenhetedik század elején, amikor Tokugava került hatalomra, és stabilizálta a helyzetet. A Tokugava család aszerint rangsorolta a feudális urakat, hogy rokon volt-e vagy éppen ellenség, támogatta-e a Tokugava-házat.

A centralizáció zsenialitása abban rejlett, hogy a földbirtokosokat állandó függésben tartotta a központi hatalomtól. Minden földbirtkosnak családjával együtt időről időre a központi hatalom székhelyére (előbb Kiotóba, majd Edóba, mai nevén Tokióba) kellett költöznie s szolgálnia az államfőt, aki nem a császár volt. A császárság intézménye mint annyi minden más, kínai találmány, s a japánok, mint annyi minden mást, saját igényeikhez igazították a Kínától átvett intézményeket is.

Gazdasági és politikai egyensúlyon alapult a Tokugava-időszak csaknem két és fél évszázada.

Japánban ezalatt rendkívüli fejlődésnek indult a belföldi és külkereskedelem, korszerű pénzrendszer és tőzsde működött. Béke volt, semmilyen lázadás, agresszió nem zavarta meg a nyugalmat.

A Tokugava-ház centralizációs törekvéseit a keresztény vallás ázsiai terjeszkedése ösztönözte -mivel félték a térítőktől, akik sokszor túl fanatikusnak bizonyultak - a sógun (vagyis az államfő) egy dekrétummal lezárta az országot, betiltotta a kereszténységet, mindenkinek megtiltotta, hogy külföldivel az uralkodó írásos engedélye nélkül érintkezzen (halál-büntetés járt érte) a bel- és külkereskedelem egyaránt a központi kormányzat monopóliuma volt, ugyanígy a pénzverésé, valamint a bányászati jogoké.

A társadalom szigorú és örökletes kasztokra tagolódott, legfelül a mezőgazdasági termelők, legalul pedig a kereskedők voltak, mert Konfucius tanítása szerint az utóbbiak rablásból éltek, hiszen semmi újat nem hoztak létre, mégis pénzhez jutottak.

Japán alig fél évszázaddal a külföld kizárása után ismét intenzíven kereskedett számos országgal, azonban annak veszélye nélkül, hogy külföldiek ellenőrizetlenül bejussanak az országba. A kereskedőréteg lassan vezető szerephez jutott, hatalmi pozíciókat töltöttek be. A gazdaság fejlettsége gyorsan szétfeszítette a kasztok rendszerét, mert egyre több feudális úr adósodott el a kereskedőknek. Sokáig nem lehetett egyetlen rendelettel törölni a felvett kölcsönöket, holott a központi kormányzatnak nagy rutinja volt ebben is. Ez az időszak kedvezett a kulturális ébredésnek, sok szamuráj harcosból vált művelt hivatalnok.

Japán egyébként amikor lezárta határait az európaiak előtt, még közel azonos fejlettségi szinten állt velük, de az ipari forradalom vívmányai, sikerei olyan fejlődést hoztak a nyugati országoknak, mellyel a japánok már nem tudtak versenyezni. Amikor 1853-ban Perry amerikai tengernagy vezetésével hajónaszád jelent meg a japán partokon, a Tokugava-ház által létrehozott pax Tokugava

szinte minden eleme eltűnt, s helyébe tömeges elégedetlenség, eladósodott szamurájok, és petíciók százai maradtak Edóban, vagyis Tokióban.

Az elszigeteltség felbomlása miatti káoszban sok szamuráj magához ragadta a hatalmat és Japán különböző területein fellángoltak a harcok. Megdöntötték a Tokugava-sógunátust, Edót átkeresztelték Tokióra, és maga a császár is odaköltözött.

Japán rémületében és a belső anarchiától (joggal) tartva, hihetetlen sebességgel átalakította saját rendszerét, tulajdonképpen rákényszerülve a modernizációra. Ugyanazok tették ezt, akik a régi rendszer kárvallottjai voltak (eladósodott, a központi hatalom által gyanúsított földbirtokosok és mester nélkül maradt szamurájok). E felemás forradalom politikailag valóban furcsa, de gazdaságilag és pénzügyileg rendkívül gyorsan fejlődő államot eredményezett. A korszak neve Meidzsi lett (a már említett császárról), és ez tulajdonképpen a japán felvilágosodás kora.

Az „új” politikai rendszer középpontjában a nemzettest fogalma és intézményrendszere állt, melynek képviselője a japán császár. A császárság intézménye is újdonság volt, először a japán történelemben, ekkor kezdték a császár isteni eredete mellett, egyúttal a japán nemzet (faj) isteni eredetét is hirdetni. Ez igen elegáns megoldás volt, mert ezzel a japánok elhatárolódtak Kelet-Ázsia többi népétől (miközben magyarázat nélkül maradt, hogy akkor valójában honnan is jöttek ők és kicsodák), s elhatárolódtak a legnagyobb hatalomtól, Kínától.

Japán kilépett Ázsiából, s mindent megtett, hogy a nyugati hatalmakkal egyenrangú s általuk elfogadott civil, modern ország legyen. 1871-ben bevezették a jent, mint nemzeti valutát és komoly fejlesztésbe fogtak a közlekedés, ipar, bányászat, hírközlés területén.

Vagyis iparosítás, militarizálás, gyarmatbirodalom, s már szinte készen is volt Japán beilleszkedése a nyugati világ nagyhatalmai közé.

Japán ázsiai gyarmatbirodalma s annak nyomai ma is élnek egész Kelet-Ázsiában.

A belpolitikai sikerek mellett erős hadsereget építettek, így az ország a 19. század végére nagyhatalommá vált.

Érthető tehát, hogy a japánok minden komolyabb gazdasági eredménye, technológiai szintje vagy gazdasági növekedése az elmúlt másfél évszázadban elsősorban háborúk függvénye volt.

A kínaiak ellen viselt háború sikerének köszönhetően Japán az aranyalapú pénzrendszerhez történő csatlakozását, mert a kínai háborús jóvátétel teremtette meg azt az aranykészletet, amiből a japán jegybank erre képes lehetett. Miután Japán az 1894-1895-ös koreai háborúban Kínát legyőzve bekebelezte Tajvant és Mandzsúriát, szembekerült a nyugati nagyhatalmakkal, mert azok nem nézték jó szemmel terjeszkedését.

Az orosz-japán háború után a japánok megkapták az orosz cári birodalomtól a dél-mandzsúriai vasútvonalakat. Ebből hozta létre Japán Ázsia legnagyobb cégét a Dél-Mandzsúriai Vasúti Társaságot, amely Mandzsúria és Korea egy részének gazdasági és pénzügyi gyarmatosításában játszott nagy szerepet.

Az első világháború jutalmaként újabb gyarmat csatlakozott a birodalomhoz, Polinézia. Szahalin és a Kuril-szigetek szintén japán tulajdonba kerültek.

Lenyűgöző gyorsasággal épült tehát a birodalom, s mindazt amit Japán a késői modernizáció során 1868-ban elkezdett, a gyarmatokon próbálta meg tökéletesíteni. Minden tekintetben él a gyarmati múlt Kelet-Ázsiában, jó értelemben éppúgy, mint teherként.

Az elfoglalt területeken is nagy fejlesztéseket indítottak el, kiépítették az iskolarendszert, a vasúthálózatot, ipari termelés kezdődött az újonnan alapított gyárakban. Nincs a volt gyarmati területeknek része, ahol komolyabban hozzányúltak volna a japánok által létrehozott intézményekhez, úgymint a cégek felépítéséhez, a

lakossági megtakarítások politikájához, vagy éppen a gazdasági növekedést serkentő szabályozórendszerhez.

Ez a jó hír.

A kevésbé jó, hogy Japán sehol sem tudta igazán rendezni politikai és diplomáciai viszonyát a volt gyarmatokkal, mert az USA háta mögé bújva nyújtotta (persze felemásan) a jóvátételt, a kártérítéseket. Nem beszélve a rengeteg ma is kibeszéletlen és feltáratlan szörnyűségről, az elnyomás sokszor brutális voltáról, illetve ezek következményeiről, melyeket érintek más esszéimben is.

Az első visszatérő probléma (1945 óta) a háború és az utána következő időszak személyi folytonossága. (Ezt úgy képzeljük el, mintha Nyugat-Németországban az ötvenes évek végén Göring lett volna a miniszterelnök.)

A második nem kevésbé súlyos gond, hogy Japán háborús rémtetteiért ugyan többször is bocsánatot kért az elmúlt másfél évtizedben, de a japán belföldi nyilvánosság a mai napig csendben van ez ügyben, s nincs „közös kibeszélése” a múltnak.

Végül, nem kisebb gond az sem a térségben, hogy minden kelet-ázsiai ország saját nemzeti büszkeségének céljaira használja a második világháború alatt elkövetett bűnöket, s így az emlékezést semmi sem tudja békévé oldani.

Az atombomba áldozatainak emléke sem.

A mai fiatalok nagy része úgy véli, hogy Japán már elegendő gazdasági segítyt folyósított ezeknek az országoknak, úgyhogy reklamációnak helye nincs.

A velünk élő történelem

Olyan súllyal nehezedik ránk, melyet emberi erő nem is képes cipelni. Mégis cipelik mindannyian a mindennapi életben itt Japánban, s a láthatatlan puttony letehetetlen.

Európainak különös, szokatlan és gyakran elfogadhatatlan mindaz, ami a japán történelem feldolgozatlanságában, kibeszéletlenségében rejlik.

Saját egyetemem minden évben, a tanévnyitó ünnepségen újra és újra bemutatja a külföldi diákoknak az intézményt, felvonulnak az egyetemhez tartozó középiskola (fiú)diákjai, szól az egyetem indulója, fúvószenekar is van, természetesen mindenki egyenruhában, s az egész nagyon komoly, nagyon ünnepélyes.

Mégis, vagy talán éppen emiatt, sok európai egyetemista megdöbben mindattól amit lát és hall, mert a diákok egyenruhája fekete, kicsit a katonai uniformisra emlékeztet, a zene pedig, nincs mese, induló.

(Ne hasonlítsuk ezt össze mondjuk a pekingi olimpia nyitó- vagy záróünnepségével, elsősorban a méretek miatt.)

Úgy tűnik, Japán a világ egy másik része, annyira máshol van, hogy talán nem is ezen a bolygón?

Először is, a latin közmondás, miszerint a történelem az élet tanítómestere, minden jel szerint érvénytelen Japánban. Vagy érvényes, de mindig attól függ, kinek s mikori történelméről van szó.

A középiskolák nagy részében „nem marad idő” a huszadik századi világtörténelem, valamint a japán és kelet-ázsiai történelem részletes feldolgozására.

Természetesen az elmúlt másfél évtizedben nagyon sokat javult a helyzet, ma már sok elit iskola tanít egy s mást a japán gyarmatokról, a második világháború japán „eseményeiről”, de ez nem országosan jellemző.

Mivel nem lett feldolgozva, a mai napig érezteti hatását, hogy a második világháborúban elszenvedett vereség mennyire sokkolta Japánt, megingott a legyőzhetetlenségbe vetett hitük. Ez a kudarc sokakban elindította a változtatás szándékát, óriási lelkesedéssel és

lendülettel kezdték az újjáépítést. Ami sajnós szinte csak fizikai módon történt meg, a japánok lelkében, elméjében nem. Ma már sok történész egyetért azzal a véleménnyel, hogy a császárság intézménye 1945 óta csak szimbolikus értelmű. Ugyanakkor a szimbólumok sokszor fontosabbak egy társadalom életében, mint a tényleges hatalmat gyakorló intézmények.

A második világháború utáni megegyezés Hirohito császár, a japán kormány és a Japánt megszálló amerikaiak között, lehetővé tette a császárság intézményének megtartását. Ez a megegyezés hosszú ideig nem volt publikus, de nagy előnyökkel járt mind az amerikaiak, mind a japánok számára. A császárt nem vonták felelősségre, Japán pedig azóta sem tudott igazán szakítani háborús múltjával. Ennek a súlyos következményeit nyögi az ország mind a mai napig - a társadalom életére, a politikára és a japán emberek lelkére is kihat. Vannak dolgok, melyekről nem illik (vagy nem szabad) beszélni, például arról a sok millió mérges gázzal töltött robbanótöltetről, ami 60 éve Kínában maradt, és a japánok még mindig tagadják, hogy ehhez bármi közük volna. Ebben az országban nincs történelem, és élénken él az emberekben az a tévképzet, hogy Japánt mindig kihasználták, hogy Japán egy áldozat. De mit gondolnak erről a volt Japán gyarmatokon élő idősebb generáció tagjai?

Mivel minden történelemtankönyv az oktatási minisztérium előzetes cenzúrája után jelenhet csak meg, fogalmak és kifejezések okozhatnak hosszú s tulajdonképpen reménytelen állóháborút a szerző(k) és a minisztérium között.

(Ugye nem kell segítenem kitalálni ebben az állóháborúban többnyire ki nyer?) Nemrégiben hét történelem-tankönyv kiadóját utasították teljes fejezetek átírására. Ezek a részek az 1945-ben Okinaván történteket tárgyalják, amikor is a japán katonaság - már készülve az amerikai invázióra - kézigránátokat osztott ki a civil lakosságnak, megparancsolva, hogy kövessenek el kollektív öngyilkosságot, semmiképpen se adják meg magukat. Az Okinava szigetén történt eseményekről szóló beszámolók hitelesek, a túlélők, az áldozatok életben maradt családtagjai elmondták, hogy a

tömeges öngyilkosságba leginkább az akkori kormánypropaganda hajszolta az embereket, miszerint az amerikaiak rettenetes dolgokat fognak elkövetni - az ettől való félelem sok ezer ember életébe került. A minisztérium utasítása mögött a kormány áll és az a szándék, hogy finomítsák a Japánról kialakult kegyetlen képet. Ez az akció viszont felhergelte az Okinaván élőket és a történészeket, így tüntetést szerveztek és felemelték szavukat a történelmi tények meghamisítása ellen.

A múlt feldolgozatlansága ma is általános, rendkívüli diplomáciai feszültségek forrása újra meg újra, elsősorban a szomszédos ázsiai országok és Japán között.

A helyzet valamit javul, egyre több japán és nem japán történész nyúl avatott kézzel a legkínosabb részletekhez. Ilyen például a nankingi mészárlás 1937-ben, amikor a japán hadsereg legalább 300 ezer kínait, katonákat, de többségében civilt lakost gyilkolt meg. Ez volt a (35 millió ember életét kioltó) japán-kínai háború legvéresebb cselekménye. Akkoriban Nanking volt Kína fővárosa, sokan menekültek ide a háború elől - hiába. Vagy ilyen kínos részlet a hírhedt japán 731. egység ténykedése az észak-kínai Harbinban, ahol különösen kegyetlen emberkísérleteket folytattak, több mint 3000 emberen kipróbálva biológiai fegyvereiket. De említhetem például a japán hadsereg által szervezett és fenntartott „vigalmi” állomásokat, ahol a katonák hormonális megkönnyebbülését segítő, nagyrészt a gyarmatokon puskatussal prostitúcióra kényszerített kislányok életét tették tönkre örökre.

A részletek felsorolhatatlanok, mert ez egy esszékötet. Ami igazán aggasztó, az a fiatalok álláspontja, miszerint a környező ázsiai országok már annyi technikai és pénzügyi segítséget kaptak Japántól, hogy ezzel a múlt „bevallása” semmisnek tekinthető.

Nem csak én gondolkodom erről másként, sok történész is, sőt mindazok, akik visszamentek évekkkel vagy évtizedekkel később tetteik színhelyére, s a túlélőktől bocsánatot kértek.

Ez azonban nem a társadalom többsége. Úgy is fogalmazhatok, hogy a japán történelem huszadik századi borzalmainak feldolgozása semmilyen módon nem hasonlítható az európai történések, a második világháborút követő, több évtizedig tartó részleges, vagy éppen teljes társadalmi kibeszéléséhez.

Ennek talán egyik legfontosabb oka az ázsiai történelemfelfogásban keresendő, miszerint a történelem teher, s nem pedig mindannyiunknak tanítómester a jelenre s jövőre nézvést. Mivel a japán kapitulációt az amerikai megszállás követte, s az bizony csaknem nyolc évig tartott, ezalatt az ország úgy vált az USA politikai, gazdasági és pénzügyi szövetségesevé (hasonlóan Dél-Koreához), hogy „cserébe” bizonyos háborús bűnök elfelejtődtek, megbocsátódtak, vagy egyszerűen semmisnek tekintődtek. Kérem ne lepődjön meg az olvasó, a szenvedő szerkezetű igék pontosan tükrözik a tankönyvek nyelvét.

A háború megtörtént Japánnal, s rossz irányt vettek olykor az események. Nagyon rossz irányt, tegyük hozzá.

Relikviák

Mik is ezek? Mindazon komoly kacat, amelytől egyikünk sem tud vagy akar megszabadulni, s tetszik vagy nem, cipeljük egy életen át (bár lehet, hogy sohasem használjuk őket, rájuk se nézünk, mert esetleg rossz kedvünk lesz tőle).

Igaz, hogy egy magyarországi élményfürdőben az egyik élményt Kamikaze csúszdának nevezik? Igaz bizony. Tudják-e vajha a névadók, ha többen vannak, mit is jelent ez a keserves és elkerülhetetlen halálon kívül?

A kamikaze, melynek szó szerinti jelentése isteni szél (kami: Isten, kaze: szél) a tizenkettedik századi mongol invázió idején született. Az egyetlen külső hatalom (egy tájfun), mely ekkor megtámadta Japánt, az isteni széljárásnak köszönhetően a japánokat segítette, s ezzel kiverték az országból Dzsingisz kán seregeit.

A második világháború utolsó évében, mivel a behívható férfilakosság száma rohamosan csökkent, a japán főparancsnokság úgy döntött, hogy egyetemistákat és főiskolásokat, valamint kiskorú fiúkat (16 és 17 éveseket) mozgósítanak, s különleges feladatra (a győzelem reményében), olyan bevetésre küldik őket, amelyből nincs visszatérés. Egyszemélyes, erre a célra készített zajtalan repülőgépbe ültették őket (vagy torpedóba), egyetlen útra elegendő üzemanyaggal, s feladatuk az ellenség megsemmisítése volt, saját életük árán, az ellenség elpusztítása saját géppel és testtel.

A bevetés előtti estén mindenki (jutalmul) kapott egy pohárka rizspálinkát, s annyi volt. Háborúban parancsot megtagadni nem lehet, de Japánban különösen nem, mivel arra az azonnali agyonlövés volt a válasz, ott helyben. Nem mindenki volt persze egyetemista vagy főiskolás, van aki egyszerűen csak bekerült fiataalként ebbe a gépezetbe. A túlélés esélye felért a nullával, bár a háború utolsó heteiben már sokan célt tévesztettek, s így túléltek a bevetést és a háborút is.

Sok japán egészen nosztalgikus érzéseket táplál az öngyilkos pilótákkal kapcsolatban, a jobboldali veteránok számára mártírok, a liberális beállítottságúak szerint csak agymosáson átesett szerencsétlen fiatalok voltak.

Mégis, vagy éppen ezért, a kamikaze mítosz elevenen él, nemcsak a japán társadalom emlékezetében, de a világéban is. Persze a nyugati emberek a fanatizmust tartják ezen katonák legfőbb jellemzőjének. (Emlékezzünk csak, hogy a tragikus 2001. szeptember 11-én történetkor szinte azonnal a kamikaze akciókat emlegették, valamint a Pearl Harbor elleni támadást, amit szintén a japán hadsereg hajtott végre megtámadva szövetségését, az Amerikai Egyesült Államokat.)

A japán relikviák legfontosabb gyűjtőhelye, sőt zarándokhelye a Jaszukuni szentély s a mellette pompázó háborús múzeum.

A múzeum nagy, és szemmel láthatóan sok pénzt költenek rá. Bemutatja a különböző háborúk emlékeit, erősen koncentrálna a

második világháború eseményeire - japános egyoldalúsággal. Japán mint hős. Hogy milyen áron? - az nem tudható meg a kiállítás anyagából.

A sintó szentély a törvény szerint mindazok hamvainak tárolója, akik hősi halottak, de csak azok, akik valamelyik háborúban a csatában vesztették életüket, no meg, akiknek családja képes és jogosult a szentélyben a szertartást, valamint a rendszeres megemlékezést fizetni.

A hetvenes évek óta állandó diplomáciai tiltakozás és harag tárgya e hely. Ennek egyetlen oka, hogy itt nyugszik a tokiói háborús bűnösök perében elítélt tizenhárom ember lelke is, nincsenek azonban több ezren itt elszentelve, akik szintén a háborúért adták életüket, de a japán gyarmatbirodalom alattvalóiként pusztultak el. (Kínaiak, koreaiak s a sor folytatható.)

Minden évben, kivéve tavaly és idén, a kormány vezető tagjai lerótták kegyeletüket a szentélyben. (Itt kell azonban megjegyezni, hogy az 1989-ben elhunyt Hirohito császár - aki már a második világháború alatt is uralkodott - és fia, a jelenleg uralkodó Akihito, azóta nem tette be a lábát a Jaszukuniba, amióta felvették a névsorba a háborús bűnösöket.) A tiltakozás újra és újra kirobbant, s nincs mese, hosszú magyarázkodások következtek, hiába. Ezek a látogatások rendre nagy felháborodást váltottak ki a környező államokban, Kínában, Dél-Koreában, hiszen ezek az országok (melyek a múlt században hosszabb-rövidebb időre japán megszállás alá kerültek és sokat szenvedtek a megszálló hatalom kegyetlenkedéseitől) az emlékhelyet a japán agresszió felmagasztalásaként élik meg.

A japánok közül viszont sokan egyáltalán nem tartják problematikusnak a háborús bűnösökről való megemlékezést, hiszen a szamuráj gondolkodás-mód ma is meghatározó, mely szerint a bűn a halállal feloldozást nyer. A háborús múzeum talán még ennél is bizarrabb, mert a háborút mint olyat dicsőíti, az alagsorban található üzletben pedig virít a jobboldali irodalom

néhány gyöngyszeme azt elemezve, hogy Japán védekező és igazságos háborút folytatott a nyugati elnyomással szemben.

Az 1945-ös japán kapituláció után szélsőjobb-oldali csoportok szerveződtek, olyan tagokból, akik a felkelő nap birodalmi ragyogását szeretnék újraéleszteni. Velük ma is lehet találkozni a nagyvárosok közterein, utcáin, krizantémmal díszített fekete teherautókban róják köreiket, szónokolnak Japán nagyságáról, és a japánokat ért igazságtalan bánásmódról.

Azt mondják a történészek, hogy a szuperexpressz vonatot (első példánya 1964-ben lett kész) ugyanazok a mérnökök tervezték akik a kamikaze repülőket. Mindkettő gyors és zajtalan.

Kettős időszámítás

Nos, ez nagyon fura dolog. Nekem csaknem öt évig tartott míg megértettem, aztán további háromba, amíg alkalmazni is tudtam.

Gondoljunk bele, mit is jelent, amikor mindannyian kétféle dátumozást használunk? Például Ferenc József volt uralkodó regnálását vennénk alapul az egyik dátumnak (az évekre), s a másik, a Gergely naptár lenne, amit most is használunk.

Pontosan ez történik Japánban 1869 óta. Minden császár uralkodásának éveit az egyik s a Gergely naptár a másik, de mindkettő egyszerre használatos, mindenhol, a hivatalokban, az iskolákban, egyszóval az egész országban. A japán időszámítás alapja tehát az éppen uralkodó császár trónra lépésének időpontja. Akihito császár, a jelenlegi uralkodó 1989-ben lépett trónra, azóta a Heisei korban élünk, méghozzá annak 21. évében (Gergely naptár szerint 2009). Mivel ezek a császári periódusok azért viszonylag rendszertelenül váltják egymást, tanár legyen a talpán, aki mind a 123 uralkodó történelmi korát képes megtanítani diákjainak. Nem könnyíti meg a helyzetet, hogy a japán történelem eseményeit, nagy alakjait sem jelölik konkrét évszámmal, még a történészek is csak az adott korszakot jelzik. Persze van mód a japán naptári időpontok

Gergely naptár szerint való átszámítására, de ezt most nem részletezném.

A szigetországban nem tértek át a téli-nyári időszámításra, így Japán télen 8, nyári időszakban 7 órával jár előrébb az időben, mint Magyarország. A kettős évszámok valójában Japán különállását, különlegességét fejezik ki, egyfelől a többi ázsiai országtól, másfelől a világ egészétől. Ki hallott arról, hogy Angliában (vagyis az Egyesült Királyságban) az évszámok az egyes uralkodók szerint vannak sorba rakva?

A japán kettősség oka nagyon egyszerű: 1868-ban, azaz a mi kiegyezésünk évében létrehozták az új, modern császári rendszert s az akkor épp csak pubertáskorba lépő császárt - akit egyébként Mutsuhitónak hívtak - Meidzsinek nevezték el, ugyanekkor bevezették az európai naptárrendszert, sőt a nap 24 órára történő felosztása is ekkor vált kötelezővé. Japánban egyébként, a nyugati naptárral megegyező hétnapos hetek vannak, a napokat pedig különböző bolygók vagy elemek (tűz, víz) alapján nevezték el. Ez némileg hasonlít néhány nyugati ország nyelvhasználatához, hiszen például a vasárnap angolul Sunday, japánul nicsijobi - mindkettőben a Nap szó szerepel. Japánban a hónapokat három részre osztják, és így - saját nevén - hivatkoznak a körülbelül 10 napos időszakokra. Mint amikor mi azt mondjuk, február elején vagy március közepén stb. A hónapok nevei egyszerűen első hónap, második hónap és így tovább, de azért persze minden hónapnak van egy tradicionális neve is, bár ezeket inkább csak a költészetben használják.

Mint tudjuk, s ezzel a japán közmondás is összhangban van, az ördög a részletekben lakik. A kettős időszámítás a legegyszerűbb hétköznapi helyzetekben is mindenki számára újra meg újra megerősíti azt, hogy Japánnak más rendszere is van mint a többi országnak, s hogy az ország nem csak más, de bonyolultabban más.

Nincsen másként ez a nemzeti ünnepekkel sem, mert közülük jó néhány (abban az országban ahol a világon a legrövidebb szabadságot veszik ki a dolgozók), az éppen regnáló császárral,

vagy a korábbi császár (Hirohito, azaz Sóva) uralkodásával kapcsolatos, azt ünnepli az ország. December 23. például Akihito császár születésnapja, ekkor megnyílnak a császári palota kapui, és az uralkodó feleségével többször is kijön, köszönteni a népet.

Április 29. viszont édesapjának, az előző császárnak születésnapja, a japánok ekkor is ünnepelnek és megemlékeznek Hirohitóról, vagyis Sóva császárról. Bár kevés a szabadság, azért ha egy ünnepnap esetleg vasárnapra esik, a másnapi, hétfői napot kapják meg a japánok az ünneplésre.

Ha végignézzük a japán naptárakat, érdekes darabokra bukkanhatunk közöttük. Minden év végén Japán egyik legnagyobb könyvtárában különleges és gyönyörű falinaptárakat lehet vásárolni az újév előtt. (Remek ajándék.) Lehet kapni hagyományos naptárakat, vagyis a kínai holdújév szerint számozottakat, régi japán és kínai időszámítás szerintieket, festetteket és rajzoltakat no meg fényképeseket. Tokió luxus bevásárlónegyedében, a Ginzán, egy híres ékszerész évről évre elkészíti különleges naptárát hat kilogramm tömör aranyból. Az ékszernaptár gyönyörűen vésett és értéke átszámítva mintegy 65 millió forint. Eddig minden évben gazdára talált.

A japán ünnepnapok nagy része a világon sehol sem az, és megfordítva, ami a nyugati világ nagy részében (nem vallási) ünnep, az Japánban ismeretlen. Április elseje egész más jelentőséggel bír a japánok körében, mint nyugaton. Ekkor kezdődik ugyanis az iskolaév, és lép életbe a kormány éves költségvetése. Ebben az országban valahogy ez a nap jelenti a kezdetet, sokan ekkorra időzítik a cégalapítást vagy kezdenek új munkahelyükön.

Természetesen sem karácsony, sem húsvét nincs, (persze nyugati mintára december 24-e környékén minden karácsonyi díszkivilágítást kap, de a japánok túlnyomó többsége Jézus születését és az ehhez kapcsolódó keresztény ünnep elemeit nem tudja értelmezni), viszont ünnep december 31. és január 1., amikor Japánban is partikat rendeznek és megajándékozzák egymást. És bár a japánok az éveket a kínaiakhoz hasonlóan állatokkal jelölik

(tigris, nyúl stb. éve) végül, éppen azért ez az ünnep, mert különbözik a kínai újév időpontjától, ami februárban van (holdújév).

Azaz Japán úgy ázsiai ország, hogy saját ázsiai hagyományait követi a nyugattal és magával Ázsiával szemben is.

Mindennapok szerepei

Minden társadalom napi érintkezési szabályai, legyenek azok írottak vagy íratlanok, egyúttal jellemzik a társadalom értékrendjét, szokásait, sőt normáit.

Japánban sincs ez másként, hiszen az értékrend csak az európai zsidó-keresztény hagyományoktól tér el, de ez nem elégséges magyarázat. Az sem segít sokat a mindennapi működés megértésében, ha elővesszük a tizenhetedik századi szamurájok etikai kódexét, s annak alapján próbáljuk nyomon követni, miért úgy viselkednek egymással az emberek, ahogyan. (Tegyük ehhez gyorsan hozzá azt is, hogy rengeteg szerző van a világban, aki ilyen módon próbál magyarázatot adni a japán embereknek az európai vagy az amerikai viselkedéstől eltérő reakcióira, de nézze el nekem az olvasó, hogy ezt én részleges, vagyis felszínes magyarázatnak tartom.)

Egy másik esszémben röviden szóltam mára japán viselkedés kettősségéről, s hogy ez mennyire fontos a mindennapi életben. A tatemaie, vagyis az ahogyan a dolgoknak meg kell jelenniük mások előtt, s a honne, vagyis az, ahogyan a dolgok valójában vannak, olyan kettős értékrend, amit a gyakorlatban mintegy természetesen sajátít el minden gyerek.

Nincs is ezzel semmi baj mindaddig, amíg a gyerekek nemcsak szüleiktől (vagyis amíg fizikailag sem önállóak) hanem az iskolától függenek, vagyis amíg nem érik el a korai pubertás időszakát. Ekkor kezdődik meg a rendszeres kettős értékrendre nevelés, s ez a személyiség még kialakulófélben történő szakaszában zajlik. Ennek az a következménye, hogy minden gyerek megtanul kettősen gondolkodni: egyfelől követi a külvilág elvárásait, s eszerint

cselekszik, beszél, másfelől megtanulja, hogyan rejtse el vagy fojtsa el mindazt, amit valójában érez és gondol.

Súlyos teher ez, de gyerekkorban szinte észrevehetetlenül lezajlik megtanulása, s mire fiatal, csaknem felnőtt emberré nő a gyermek, addigra ez természetes viselkedéssé válik. A látszat fenntartása egy japán számára mindennél fontosabb. A feleségek például, akármilyen probléma van is a házasságukban vagy a gyerekeikkel, soha nem beszélnek róla, ha esetleg - ami azért bizony előfordul - félrelépnek, még a barátnőiket sem avatják be a dologba, és sikeresen tudják fenntartani a jó feleség, jó anya látszatát. De a gyerekek is, ha az iskolában valamilyen erőszak éri őket, hallgatnak, nem kérnek segítséget sem tanártól, sem szülőtől. Alapszabály, hogy sírni, panaszkodni nem szabad, bármilyen kegyetlen dolog érte is őt, felnőtthez fordulni védelemért, támogatásért tilos. Nem ritka, hogy a szülő detektívet fogad annak kiderítésére, nincs-e a gyerekük bajban, mert a tanár-szülő kommunikáció sem működik. Az pedig, ha egy gyerek problémás, óriási szégyen - és jaj, ha ezt megtudja a szomszéd -, stigmaként viseli a család egész életében. Ez egyébként teljesen általános a japán kultúrában, hiszen a társadalom által elfogadott viselkedéshez minden körülmények között ragaszkodni kell - ha gyakorlatban nem is, de legalább látszólag.

A japánok az abszolút kategóriák helyett a relatív kategóriákat tartják fontosnak, a kettős mérce és kettős viselkedés európai logikával nem érthető meg, így többnyire nem is értjük. Elsajátítani felnőttkorban ezt már nem lehet, hiszen addigra mindegyikőnknek van valamiféle viselkedési és társadalmilag elfogadott normarendszere. A nyugati társadalmakban ha valakit udvarias embernek tartunk, akkor az bárhová megy is, udvarias lesz a postán, a metróban, az üzletben, az ismeretlen emberekkel éppúgy, ahogy a kollégáival vagy barátaival. Japánban viszont a szituáció határozza meg, hogy valaki udvarias-e vagy sem, attól függ, hogy éppen hol van és kivel találkozik.

Ismerősök felé a legnagyobb udvariasság, ismeretlenekkel szemben viszont a teljes közömbösség jellemzi a japán embert.

(Érdekes azonban, hogy mennyire sok Japánban tanuló vagy éppen dolgozó ember próbálja ezt utánozni, az esetek többségében a személyiség fel-morzsolódása a dolog vége, s ez minden, csak nem sikeres alkalmazkodás a japán környezethez, még ha annak tűnik is.)

Nehéz működni így, mondhatnám elég vesződéses. Ha ehhez azt is hozzáteszem, hogy a japán mindennapi érintkezés többnyire nem verbális, azaz igen keveset beszélnek az emberek a publikum előtt - hacsak ennek előírt, elvárt, így kötelező formái nincsenek kijelölve - akkor érthető, miért van többnyire csend (síri csend) a metrókon és a városi vonatokon. Európai, ausztrál vagy éppen új-zélandi nehezen fogja fel, mi történik körülötte, s bizony eltart egy darabig, míg rájön, mi a japán környezet által elvárt, s esetleg még elfogadott viselkedés a mindennapokban. Az, hogy ismeretlen emberek semmilyen körülmények között sem elegyednek szóba egymással, itt természetes, hiszen nincsenek egymásnak bemutatva. A legnagyobb illetlenség valakit csak úgy megszólítani. Az igazi baj az, hogy minderről egy szó sem esik a könyvtárakat megtöltő, Japánról szóló szakkönyvekben és népszerűsítő munkákban. Annál többet tudunk meg a harmóniáról, a társadalmi békéről, a konfliktusok és a bűnözés teljes hiányáról. (Persze mindegyik elem igaz, csak nem így.) Még - ahogy erre már egy másik részben kitértem - a legtöbb japán nyelvkönyvben is ehhez hasonló képet rajzol a szerzők többsége (a külföldiek számára) saját társadalmi környezetéről.

Vegyük ezeket röviden sorra. Természetesen ott kell hangsúlyozni a harmóniát és a konfliktuskerülő magatartást, ahol rengeteg konfliktus van, azaz az elfojtás az egyetlen lehetséges vagyis elfogadott viselkedés (a környezet számára). A házasságokban például nem az intimitás, a szoros érzelmi kapcsolat a fontos, hanem a konfliktusmentesség, ezért a házastársak, de leginkább a feleség mindent megtesz annak érdekében, hogy elkerülje az összeütközéseket férjével. De ugyanígy például a főnök-beosztott

viszonyban is nagyon ritkán fordul elő, hogy egy alkalmazott összetűzne a feljebbvalójával.

Az természetes, hogy az utcai bűnözés rendkívül ritka: ahol a városokban minden sarkon rendőrőrs van, s a videokamerák erdeje megszámlálhatatlan, ott hogyan is lehetne másképp? Annál jelentősebb a fehérgalléros bűnözés (köznyelven korrupció), ezen a területen Japán a világranglistán előkelő helyet tudhat magáénak, valamint a szervezett bűnözés, a maffia - amely egyébként láthatatlan - s annak a gazdaságban betöltött fontos funkciói.

Nincs a világon még egy ország, ahol a harmónia oly fontos exporttermék mint Japánban.

Csak biztatni tudom az érdeklődőket, próbálják ki, ha módjuk van rá.

A nő

Fiatalok és érettek, férjesek és szinglik, dolgozók és otthonülők, gyermekesek és (egyre többször) gyermeket nem tervezők.

A nők társadalmi helyzete, megbecsülése Japánban kettős. Egyrészt a legtöbben egyre magasabb iskolai végzettségük ellenére két, maximum három évvel munkába állásuk után férjhez mennek. Ez azzal jár, hogy - amint ezt már a családról szóló esszémben kifejtettem - abba kell hagyni a munkát, mivel a japán cégek többsége nem kíván megbízhatatlan munkaerőt foglalkoztatni. Értsd, aki férjhez ment, az előbb-utóbb gyereket akar, s akkor vége is a hatékony, megbízható foglalkoztatásnak, hiszen gyermekvállalás lehetetlen teljes munkaidő mellett.

Miért is? Emlékezzünk csak vissza! Mert a férj munkahelye élvez elsőbbséget, azaz a nők elsőprő többsége (csaknem kétharmada) csak részmunka-időben talál állást, ami természetesen teljes munkaidő és egyharmad-egyötöd jövedelem. Ráadásul ezek az állások szerződésesek, azaz a munkaadó által bármikor egyoldalúan, indoklás nélkül felbonthatóak.

Másfelől, ahogyan ezt egy Japánban kutató magyar pszichológus kissé gúnyosan megjegyezte, „szegény, elnyomott japán feleségek” akik gyönyörű Toyota autókat vezetve „szenvednek”.

Pedig szakmai felkészültséggel, egyetemi vagy főiskolai diplomával főállású háziasszonnyá válni, nem szabad választása a japán nőnek, neki egyszerűen nem lehet más döntése. Ha gyermekei is vannak, akkor a tanító mama nevet kapja Japánban, mert a gyerekek oktatását az iskola után neki kell folytatni, ha nem akarja, hogy csemetéi ne végezhesenek főiskolát vagy egyetemet. Azaz miközben a japán nők helyzete látszólag alárendelt, igazi kárpótlást az otthoni egyeduradalom jelenti, hiszen a férj és apa a mindennapok nagy részét a munkahelyén tölti. A nő Japánban ezért arra kényszerül, hogy megossa saját társadalmi szerepeit a csendes, szinte döntésképtelennek tűnő alárendelt hölgy és a saját döntéseit egyedül és kíméletlenül meghozó otthoni egyeduralkodó között. Az évszázadok során japán nők millióiba sulykolták bele, hogy egy nőnek mindig hallgatni kell, a nemi diszkrimináció pedig itt mindennapos dolog. A külföldiek sztereotip elképzelései a japán nőkről - szelídek, simulékonyak, szívesen hallgatják férjüket, természetesen a legnagyobb csendben - ugyanúgy megvannak a japán férfiakban is. A valóságban azonban nagyon sok japán nő kőkemény főnök a családban, remekül helytáll a nehéz helyzetekben, szívós, okos és rátermett, tele jobbnál jobb ötletekkel. Mindezt persze titkolni kénytelen, nehogy megszégyenítsék. Kettős személyiség lakik benne: egyszerre szelíd és kemény, halk szavú és szókimondó, romantikus és rideg, félénk és bátor. Vagyis ezt várják tőle, ő pedig mindent megtesz, hogy ennek megfeleljen.

Azért a japán feleségek és anyukák is képesek élvezni az életet, nagyon jól érzik magukat például egymás társaságában, a szomszédasszonyok sokszor barátnők is egyben, vigyáznak egymás csemetéire, együtt járnak vásárolni, sportolni, ebédelni -közben pedig recepteket cserélnek és megbeszélik a világ - őket érintő - dolgait. Az igazság az, hogy rá is vannak szorulva egymás társaságára, mert a japán férjek - az egész napi robot után - nem éppen szórakoztató partnerek, ha pedig este vacsorázni mennek

munkatársaikkal, eszükbe sem jut, hogy a feleségüket is magukkal vigyék. Ha mégis együtt vannak társaságban, tudni kell, hogy egy japán férj annál férfiasabb, minél inkább lekezeli feleségét. Sok japán hölgy arról számol be, hogy először akkor érezte magát igazán nőnek, amikor külföldön volt. Teljesen megdöbbenette őket a férfiak udvarias viselkedése, figyelmessége. Japánban ilyet soha nem tapasztaltak.

Ebben az országban nem fordulhat elő, hogy egy férfi kedveskedjen, netán udvaroljon egy nőnek. Virág? Bonbon? Kizárt dolog. A cipekedő asszony látványa a mindennapok része, tömegközlekedési eszközön gyermekével a karján álldogáló anya - amikor a férfiak ülnek - szintúgy. A nyugati kultúrából érkezett nők - magam is - meglepődnek ezen, olykor fel is háborodnak. Semmi értelme, bár a fiatal feleségek egy ideje harcolnak a jogaikért, a férfiak viszont egyelőre csak csodálkoznak ezen, sok változás nem tapasztalható. Néhány nőmozgalmi aktivista meglátása szerint a japán nők nem hagyják, hogy „felszabadítsák” őket, inkább választják a tradíciókban gyökerező hamis biztonságérzetet.

Aztán persze itt vannak a szinglik, a lázadók, akik nem kívánnak férjhez menni, mert látják ennek a csapdait, s a japán szociológia egyik jeles művelője nemes egyszerűséggel parazitáknak nevezi őket, akik nem igazán pozitív modelljei a nők pénzügyi és gazdasági önállóságának. A csendes, visszafogott, férjének és gyermekeinek élő feleségek országában ők azok, akiknek véleménye van (minő szörnyűség) ráadásul azt az anyagi biztonságot, amit régebben csak egy férj tudott nyújtani, ők megteremtik maguknak. Egyébként manapság - gazdasági válság van, ugye - már egy férj sem tud garantált biztonságot nyújtani, hiszen egyre többen veszítik el az állásukat. A társadalom részéről sem tapasztalható már olyan megvetés az egyedülálló életmódot folytató nőkkel kapcsolatban, mint korábban. Jelenleg több százezer szingli él az országban, s önállóságuk egyetlen szépséghibája, hogy mindegyikük szülei lakásában (praktikus, mert nem kell horribilis lakás-bérleti díjat fizetni), és többségük szülei zsebpénzéből. Akik viszont dolgoznak és keresnek, azok a fizetésüket csaknem teljesen magukra költik,

Így velük gyakran találkozhatunk a különböző bevásárlóközpontokban. Ők a legdivatosabb ruhákban, a trendi éttermekben csacsognak hasonszőrű barátnőikkel, az otthoni házimunkát pedig anyuka úgymint elvégzi helyettük. Ők utazgatnak a világban, és egyáltalán nem foglalkoznak a férjhez menés gondolatával - ha pedig hiányozna a gyerek, hiszen mégiscsak nőkről van szó - hát vesznek egy kutyát.

Az új divat szerint az ölebeket is lehet öltöztetni, dédelgetni, sőt babakocsiban tologatni mint egy gyereket, a felelősség pedig jóval kisebb.

Ha Japán és nők a téma, a külföldiek egyből rávágják: gésa. Ez az ősi mesterség azonban nem azonos a bizonyos másikkal, és ez sok félreértésre adhat okot. Persze korunkban már egyre kevesebben vannak, és a mindennapi életben szinte nem is találkozni velük, de a japán nőideál mégiscsak ők testesítették meg évszázadokon keresztül. Az igazi gésa magasan képzett, szép, szellemesen társalog, gyönyörűen zenél és táncol, szóval tökéletesen alkalmas arra, hogy a - természetesen feleségük nélkül érkezett - férfiakat kikapcsolja a mindennapok rohanásából. A jó gésa emellett erkölcsös is - tehát ne hasonlítsuk őt azokhoz a könnyűvérű hölgyekhez, akik anyagi ellenszolgáltatás fejében mindenre kaphatóak. Egyébiránt belőlük is van épp elég, és mivel a japán feleségnek túrni kell, a férjek ezt kihasználva bizony rendszeresen félrelépnek. Ahogy már egy másik esszémben említettem, ez szinte természetes, és olykor-olykor a feleség is megteszi.

Ne ítéljük el sem őket, sem magunkat amiatt, hogy ezt nem értjük. Kétségtelen, hogy jobb nem nőnek lenni Japánban. Sem a jelenlegi szociális rendszer, sem pedig az intézmények nem a nőket preferálják.

A felkelő nap országában nem jellemző az emancipáció, a nők a munka területén is a második vonalra tartoznak. Nagy japán cégeknél fehér holló a női vezető, jellemzően inkább asszisztensi, titkárnői munkakörben dolgoznak. Az ország parlamentjének

választott tagjai között elenyésző számban találunk hölgyeket. Nagyon ritka a miniszter asszony. Van persze, de ritka. Még a japán politikusfeleségek is idegenkednek a férjük mellett megjelenni nyilvánosan. S végül, nincs jelenleg (egyetlen, ma már nyugállományban lévő) hölgyön kívül Japánnak nőnemű diplomatája. Így aztán a Japánban működő diplomáciai testületek vezetőinek nagy része sem nő.

A jelenlegi helyzet természetesen változik. Folyamatosan.

Divat

Jaj, azok a csodás cipők és sálak, nem beszélve a jobbnál jobb kelmékről, pompás selymekről, szövetekről és miegyebekről.

Ez a mondat a húszas években biztosan sokszor hangzott el női körökben, ma már inkább a divat-magazinok tanácsai a fontosak, s azokból van elég. A divatlapok csaknem mindegyike hirdetési pénzekből tartja el és fenn magát (csakúgy mint a világ bármely részén), s az is magától értetődik, hogy a hirdetők többsége az éppen divatnak kikiáltott ruhákat tervezi, vagy forgalmazza. Meglepő jelenség de jól ismert Japánban: a divat évről évre változik, ám minden évben szinte mindenki számára ugyanaz.

Európából nézve ez szinte vicces, hiszen a divat (a nyugati) lényege ennek pont az ellenkezője: van ugye a divat itt és most, s ezt mindenki saját ízlése, valamint egyénisége szerint követi vagy éppen nem követi. Nem így a japán divatpiacon, itt szinte függetlenül attól, hogy jól áll-e vagy sem az illetőnek, mindenki az aktuális divatmagazinokban „ajánlott” cipőket és ruhákat hordja. Ne nevéssünk azonban, mert ezzel a dolognak nincs vége. Kozmetikumokban, hajviseletben, hajszínben ugyanez a helyzet. Hétvégén menjünk el egy a japán emberek által drágának, vagyis jó minőségűnek tartott áruházba, (például az Iszetan nevűbe, vagy a legrégebbibe a Mickosiba), s rögtön észrevesszük, hogy még ezekben a drága áruházakban is mennyire a divatnak megfelelő választék van, azaz nagyjából ugyanaz, még az árak sem különböznek. A világhírű divatmárkák (például a DKNY, azaz

férfiolvasók kedvéért Donna Karan, New York) esetén persze más a helyzet, ezek remek kínálattal, de borsos árakkal értékesítik termékeiket Japánban. (A híres divatkreátorok áruai esetén ritkább a lehangoló Made in China felirat mondjuk a blúz gallérjának belsején.)

Tehát természetesen van minden Japánban, de amennyiben márkanévről, s külföldről származó árurol van szó, akkor ennek alaposan megkérlik az árát. Nemrég az egyik rangos amerikai hetilap cikkírója elmélkedett arról, hogy Japánban leáldozóban a márkanévek iránti kereslet, de ha végigsétálunk a Ginzán, ami Japán és Tokió legdrágább luxustermékeket kínáló negyede, ennek alig látni nyomát. Hosszú sorok állnak öt százalék árkedvezményért az áruházak előtt, pláne ha Louis Vuitton, vagy éppen Ferragamo a kínált áru. Előbbi egyébként csekély tízemeletes áruházat építtetett Tokióban. (A Ginza Streeten az üzlethelyiségek négyzetméterára 50 millió forint felett jár, az átlagutazó a nézelődésen kívül mást nem nagyon tehet, mert egy egyszerű, persze ékkövekkel díszített kis táská átszámítva belekerülhet úgy 300 millió forintba is.)

A japán fiatalok híresek extrém öltözködési szokásaikról, hajviseletükről, konzervatívabb európai szemmel szinte feldolgozhatatlan látványt nyújt némelyik ifjú szigetlakó. Ez a kettősség jellemzi a japán tizen-, huszonéves korosztályt: lehetőleg maradjunk minél egyformábbak, ugyanakkor valósítsuk meg önmagunkat, és nézzünk ki minél feltűnőbbben. Ezt sokan annak tudják be, hogy mivel a japánok kivétel nélkül fekete hajúak, különleges frizuráikkal tudnak csak kitűnni környezetükből.

A manga

A klasszikus kínai bölcselők szerint a kép írás, s az írás maga is kép.

Nem kell ismernie senkinek a kínai írásjeleket, hiszen Isten is képekben juttatta el üzenetét az írni és olvasni nem tudó néphez. A templomok szebbnél szebb freskóinak szerepe ugyanis pontosan ez volt.

Azaz a japán képregényeknek is ez (ma is) a dolga: eljuttatni - viszonylag kevés erőfeszítésre készítetve - mindenkihez a klasszikus irodalomtól a közgazdaságtani magyarázatokig, mindent. Mivel a japán írás és olvasás meglehetősen bonyolult, a képi megjelenítés segít az olvasónak a cselekmény megértésében és átélésében, hiszen a mangákban sokszor oldalakon keresztül nincs szöveg, csak a - jellemzően fekete-fehér - képek haladnak szinte filmszerűen egymás után.

A manga a japán képregény általános elnevezése, és az itt nyomtatott könyvek mintegy 40 %-a ebben a műfajban készül, még a nagyvállalatok oktatóanyagai is. A különböző heti, vagy havonta megjelenő magazinok ezrével ontják a mangákat, az igazán sikeres sorozatok pedig könyvformátumban is megjelennek. Képzeljünk el egy budapesti telefonkönyv vastagságú kiadványt - na, ez egy manga.

Diákjaim többsége egyszerűen semmi mást nem olvas, csak mangát. Megtehetik, hiszen évente legalább hárommillió példány jelenik meg, sőt a „használt mangáknak” másodlagos piaca is van, ezek összegyűjtéséből és filléres eladásából él a hajléktalanok némelyike.

Mangát mindenhol lehet vásárolni, de nem mindenki vásárolja. Sok mangakávézó nyílt a nagyvárosokban, ahol a kávé vagy tea mellett nyugodtan belefeledkezhetünk valamelyik izgalmas képregénybe - teljesen ingyen. Persze a fogyasztást azért illik kifizetni.

Ha egy könyvesboltba vagy egy éjjel-nappal nyitva tartó közértbe betérünk, mindig találunk néhány ácsorgót a boltban, akik mangát olvasnak, anélkül, hogy megvennék. A kutya sem szól rájuk, mert itt minden annyira drága, hogy bőven belefér a vásárlási szokásokba. Így csak a kiadók aggódnak, mert az utóbbi időben némileg visszaesett a forgalmuk. Na nem mintha kevesebb mangát olvasnának a japánok, sokkal inkább, mert másodkézből teszik. A vonaton sokan otthagyják a már kiolvasott képregényt, hogy mások is elolvashassák, a könyváruházakban szintén találkozhatunk az ott üldögélő és mangát böngésző - de nem vásárló emberekkel. A

ronggyá olvasott példányokat pedig várják a külön erre a célra fenntartott szelektív hulladékgyűjtő konténerek.

A mangáknak fontos, de eddig nem említett funkciója az információéhség kielégítése. Mivel az alapoktatásból kimaradnak a kormány által „kényesnek” tartott témák, azaz a japán gyarmatbirodalom részletei, a második világháború alatt történtek nagy része (ami a nem japán földön történeteket illeti), a mangák hivatottak pótolni az iskolában kimaradt ismereteket. Ez a műfaj egyébként a középkori japán képzőművészetben gyökerezik, szédületes terjedése viszont a második világháború után indult el, amikor az emberek ki voltak éhezve a szórakozásra.

De a kormány már a háború alatt is manga-sorozatokkal népszerűsítette és magyarázta el, ki ellen s miért kell harcolnia a japánoknak.

Mindenre van manga, minden időben. Az egészen kis gyerekektől kezdve, a kamaszokon át (fiúknak, lányoknak külön) a felnőttekig, minden témában. Ismeretterjesztés, állatok világa, bolygók, ufók, igaz és kitalált történetek, horror, divat és szerelem - nem tudok olyan témát mondani, amely ne jelenne meg a képregényekben.

Van erotikus manga, ezekben a japán iskolákból teljes egészében hiányzó szexuális felvilágosítást pótolják az igen szemléletes rajzok, melyek mellé csak hangutánzó szavakat kell írni, s mindenki rögtön látja és érti, miről is van, vagy éppen nincs szó.

A zsidó-keresztény kultúrkörben nevelkedett emberek számára olykor visszataszító ábrázolásmód a japánoknak természetes, ők sokkal kevésbé érzékenyek a vérre és erőszakra, emellett ebben a térségben hiányoznak azok a szexualitáshoz köthető tabuk, amelyek Európában vagy Amerikában meghatározóak.

Természetesen van progresszív szemléletű manga, van baloldali, de van jobboldali is, azaz mindenki válogathat az ízlésének leginkább megfelelő képes regények között.

A legfontosabb dolga azonban az a képregénynek, hogy az olvasót empátiára vegye rá, mivel a képben lerajzolt figurák s az ő akcióik valamiféle érzelem kiváltását is szolgálják. Sok olvasó szinte együtt él a történettel, mintha mindaz, ami a képregényben megjelenik, vele történne meg. Így aztán ne csodálkozzunk, ha Japánban járva (bár már külföldön is terjed) rendszeresen képregények szereplőivel akadunk össze. A cosplay (costume play) nevű irányzathoz tartozó fiatalok kedvenc elfoglaltsága a mangák olvasgatása és az animék nézése mellett, hogy elkészítik, vagy borsos áron megvásárolják kedvenc szereplőjük ruházatát, sminkjét, aztán ők maguk bújnak a mangahősök bőrébe. Nemcsak fesztiválokon parádéznak ebben a szerelésben, hanem a mindennapokban is. Ez sokszor odáig fajul, hogy a fiatal rajongó a maskarán kívül elsajátítja bálványának mozgását, hanghordozását is - teljesen azonosul vele.

Ha valaki véletlenül nem tudná: az anime a manga megfilmesített változata, az elnevezés az animáció szóból ered. A két műfaj tulajdonképpen egy, annyi a különbség, hogy az egyik mozog. Ugyanazok a karakterek, arckifejezések, a szereplők érzelmeinek, hangulatának ábrázolása ugyanolyan sémák alapján történik.

Engem „sajnos” tizenhat év után sem tudott elragadni a mangaszenevedély.

Bár sokak szerint a manga a japán kultúra szerves része, ennek ellenére a jelenlegi Hatojama-kormány elvonta a jövő évi költségvetésből a mangákra szánt költségvetési támogatást.

Egyetemek manga és design tanszékein kaphatnak képzést azok a diákok, akik a mangarajzolásban látják a karrierépítés lehetőségét, és természetesen tehetségük is van hozzá. A jövő mangakái (mangaka - a képregényrajzoló japánul) egyre fejlettebb technikák alkalmazásával viszik tovább a műfaj hagyományait.

A mangák az alapjai a rajzfilmeknek, s a rajzfilmek az elektronikus játékoknak, a kör csaknem bezárult.

Japán elsősorban erről ismert ma a világ minden táján, s nem klasszikus festőiről, gyönyörű kiotói templomairól, vagy éppen Nacuma Szószekiről, a modernkori japán irodalom nagy alakjáról.

Kár.

Vizualitás

Minden képesített. Nem gépesített, hanem képekben is megjelenített. A vendéglők kínálata gumivackokból élethűvé maszkírozott rákocskák, halszeletkéék, no meg a felpúpozott rizs vagy éppen tésztahalom.

Minden lerajzolt és színes, a szélesvászonra azonban ritkán van hely. Az újságok tördelése nekünk szokatlan (nem ellentétes a miénkkel, hanem más), a reklámok képei is mások, a levespor használati utasítása - mint itthon is - éppúgy le van rajzolva a dobozra, mint a mosóporé. Tokió és a többi nagyváros fényei képekből állnak, talán az egyetlen neoneonhíradás, ami nem képekben jelenik meg a több millió járókelő szeme előtt, az a tőzsdei árfolyamok változása. Mindenhol ábrák, rajzok, piktogramok, a nyugati turista lépten-nyomon ilyenekkel találkozik - de nehogy azt gondoljuk, hogy miattuk van az egész, azért, hogy a japán nyelvet nem értők könnyebben eligazodjanak. A képek gyakran egy-egy céget, foglalkozást jelölnek, de a metró képernyőin látható reklámoktól kezdve a vakítóan tiszta mellék-helyiségek használatáig mindenhol találkozhatunk ezekkel az egyszerű, szinte naiv rajzokkal. A tokiói rendőrség jele - a magyarázatát nem tudom, sajnos - egy kiséger, és egyébként is minden olyan gyermeki és bájos, hogy az európai ember nehezen dolgozza fel. Ingerekben gazdag környezet, és ez bizony olykor elég fárasztó. Ami érdekes, a nálunk megszokott graffitik szinte teljesen hiányoznak az utcaképből -ez betudható a japánok tisztaságmániájának.

A világot járt japán turista elsősorban onnan ismerszik meg a helyieknek, hogy mindig minden helyzetben képeket készít. Jóformán mindenről amit lát, de leginkább arról, hogy ő éppen most

hol látható, hiszen úti beszámoló helyett beszéljenek a képek, ha hazaér.

Minden természeti katasztrófa „helyszíne” a fényképezőgép, a károk becslése éppúgy képek segítségével történik, mint a vitás építkezési hibák bizonyítása. Látunk és láttatunk, tehát vagyunk. Mi végre e tengernyi kép? Gyorsan válaszol rá egy európai, az írásjelek is (eredetileg) képek, azaz a kelet-ázsiai ember számára képben jelenik meg minden. Csakhogy ez megint túl egyszerű lenne: a válasz ennél egy kicsit bonyolultabb.

A személyek önmagukról alkotott képe (vagy inkább önképe) sokkal ritkábban tárgya a vizuális igénynek, mint a bennünket körülvevő világ, s ez Japánban sincs másként.

Végül is a környezetünk egyfajta önkép, s ha a mindennapi tárgyakat vesszük szemügyre, a japán tárgyi világ lenyűgözően egyszerű, fegyelmezett, tökéletes harmónia áll fenn a tárgy funkciója és a formája között, röviden, a japán mindennapok tárgyi kultúrája talán a világ egyik legszebbje, legalábbis nekem. A szép persze egyéni, de a mindennapi étkezéshez szükséges tárgyak, vagy a hagyományos bútorok, egy hagyományos (rég) családi házban tökéletes harmóniát teremtenek az ott élők mindennapjaiban. A japánok nem kedvelik a szimmetriát, nem alkalmaznak egyforma díszítőelemeket sem, mert ezt fantáziátlanoknak tartják. Ha képekkel díszítik a lakásuk falait, azok általában csendéletek vagy tájképek, portrét alig látni. A legfontosabb mindig a terek és tárgyak tökéletes harmóniája, mert ez adja azt a nyugalmat, amire a zajos városban élő embernek szüksége van. Őket az egyszerű, szellős otthoni környezet pihenteti, az utcákon tapasztalható sok-sok inger után. Napjaink japán formatervezői ezt maximálisan figyelembe veszik, a legújabb technológiákat együtt alkalmazzák a hagyományos eljárásokkal, törekedve a környezettudatosságra, és a végeredmény mindig kellemes a szemnek.

Viszont színek kavalkádja pompázik minden magazinban, minden neonreklámban, nem kevésbé a mangasorozatokban. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy az iskolaépületek szinte mindegyike szürke.

Az egyetemek épületeinek többsége szintúgy. Van ugyan néhány, az utóbbi öt évben készült oktatási intézmény, amelyik feltűnően színes, de ez a kivétel.

A divatreklámok többsége színes, de szinte kivétel nélkül szőke, kékszemű modellek hordják a vadonatúj ruhákat. Kedvenc reklámom egy biztosítást hirdető rövidfilm, amelyben a biztonságot és a bizonyosságot egy háromtagú szőke, kékszemű család jeleníti meg, s lássunk csodát, a velük üldögélő ku-tyus is szőke, sajnos a szeme színét nem látjuk.

Azaz ismét másokban pillanthatják meg önmagukat a japánok, mert nem múlik el reklám, film, új képregény hirdetése külföldi személy megjelenítése nélkül. Ezért a szőke haj iránti olthatatlan vágy. Egyik diákom hónapokkal ezelőtt szalmasárgára festette fekete haját, s azzal magyarázta hirtelen felindulásból elkövetett tettét, hogy érezte, azonnal másnak kell lennie mint a többiek. Ez egy nagyon jó válasz szerintem.

Azaz miközben szinte minden az egyformaságról és az előírt azonosságról szól, mint elvárt követelmény - melyet természetesen a társadalom többsége nagyon gyorsan, még fiatal korban belsővé tesz, azaz ellenőrzés nélkül is pont azt csinálja, amit elvár a környezete -, a másság igénye újra meg újra előbukkan, s azt hiszem érthető okokból szélsőségekben talál csak utat magának.

Szőkeként a feketehajúak között talán jobban odafigyelnek ránk, mint akkor, ha valami okosat mondunk. Ez utóbbihoz ugyanis érdemek kellene, s kor. A másság igénye azonban a fiatalság lázadása.

Városkép

Nagyon fura és megszokhatatlan. Állandóan változik s ezzel azt a benyomást kelti, hogy megújul, holott csak az építőipari megrendeléseket kell teljesíteni, különösen minden év február-márciusában, amikor el kell költeni a megmaradt (költségvetési) pénzt. Mert ha nem, a megmaradt összeget levonják a következő évi

keretösszegekből, s ez bizony minden költségvetési intézménynél így van. (Nem ismerős?)

Amúgy itt 20-30 évre tervezik a házakat, ha az letelt, egyszerűen lebontják és újat építenek helyette. Viszont érdemes megnézni egy japán építési területet - tisztaság, rend, precizitás, építőanyagból csak annyit visznek oda, amennyit aznap felhasználnak, a törmeléket, sőt nem tárolják hetekig, és ha felépült a ház, a belső munkálatok elvégzésénél a munkások minden esetben leveszik a cipőjüket és papucsba bújnak. Különbözik a tisztaság a városokban mindenhol jellemző, és bár nagyon kevés a szemeteskuka, nem látni eldobott szemetet.

Minden építőipari előírás állandóan változik, elsősorban a földrengésbiztos építkezések szabályai miatt. Tokió belvárosa telis-tele van felhőkarcolókkal

- ezek nagy része az elmúlt tíz évben épült, ilyen például a Tokyo Tower, amelyet minden este más színnel világítanak ki, és innen a kilátás egyszerűen lélegzetelállító - közöttük és mellettük azonban ott állnak a régi és hagyományosan fából épült családi házak, az elszürkült épületek, melyek tíz, vagy éppen tizenöt évvel ezelőtt épültek, de kinézetük sokkal régiebb. (Vidéken egyébként szebb családi házakat találunk, valószínűleg több a hely, így hangulatosabb megoldásokra nyílik lehetőség, és ezek a házak még őrzik a japán stílusjegyeket, szemben a nagyvárosok új épületeivel, amelyek ugyan főként japán tervezők munkái, mégis érezhető rajtuk az amerikai és európai hatás.)

A kontrasztot még inkább erősítve az elegáns utcák este különösen látványosak, ahogy a hirdetések színesen villogva életre kelnek. A bevásárlóutcákat időnként lezárják az autóforgalom elől, és székeket, padokat, napernyőket kitéve átadják a sétálóknak, nézelődőknek. A Pesten megszokottól eltérően, a japán nagyvárosokban éjfél körül érkeznek az útkarbantartók, az útfelbontásokat is éjszaka intézik -reggel pedig indulhat a forgalom.

Rengeteg park van, néhány kivétellel mindegyik nagyon kicsi, de egész évben zöld és pici nyugalmat ad a rohanóknak. A népesség száma és a helyszűke miatt a nagyvárosokban kevés igazi pihenőhely akad. Vadonatúj (vagy talán éppen nagyon régi) az, hogy sétálóhelyeket hozzanak létre (ilyen például Ebiszuban az új negyed), de padokat alig-alig látunk, s ha mégis rátalálunk egyre, akkor már biztos ül rajta valaki.

Gyönyörűséges templomok, fantasztikus szűk utcácskák, romantikusan vérvörösbe boruló japán juharfák, s ez mind Kiotó, mely több mint ezer évig az ország fővárosa volt. Tulajdonképpen Japánban az egyetlen hely, aminek van történelmi múltja és épen maradt a második világháború bombázásai után. Azt beszélik, az atombombát eredetileg ide akarták ledobni az amerikaiak, de egy őrnagy, aki Kiotóban töltött néhány hónapot, annyira beleszeretett a város szépségébe, hogy szót emelt az érdekében. Párhuzamos utcák is csak itt épültek egész Japánban.

Ami a Japánban járó külföldieket ugyancsak komolyan próbára teszi: európai értelemben vett utcanevek nincsenek, a lakcímek csak számokból állnak. A városokat körzetekre osztották, azokon belül kisebb blokkokra, és csak a nagyobb sugárutaknak van neve. Így a tájékozódás nem könnyű, bizony sokszor még a helybelieknek sem. Az üzletek, éttermek szórólapjaikhoz mindig mellékelnek kis térképet, sőt megjelölnék valami fontosabb épületet vagy nevezetességet kiindulási pontként - ezt ne felejtjük otthon, ugyanis még a taxisofőrök helyismeretében sem bízhatunk, ők is nehezen boldogulnak.

Még szerencse, hogy navigációs készüléke már mindenkinek van.

A nagyvárosokban minden a tömegközlekedés köré épül, aminek persze van logikája, csak európaiként nehezen érthető. A városok hatalmas méreteinél fogva, szinte fizikai képtelenség más állomásokon lebonyolítani a vásárlást, valamint az egyéb napi rutintevékenységet, mint ahol lakunk vagy dolgozunk. Ezért a legtöbb japán közlekedési csomópont, nagyobb állomás szinte város a városban. Tele éttermekkel, mindenféle üzlettel, játéktermekkel -

az összes ügyes-bajos napi dolgunkat el tudjuk intézni, sokszor anélkül, hogy feljönnénk a föld alól. Emiatt a legtöbb ember lakhelyet is a munkahelyéhez közel választ (ez többnyire nem sikerül) s aszerint, hogy melyik állomáson olcsóbbak az élelmiszerek (ez utóbbi általában sikerül).

Tokió első pillantásra olyan, mintha valaki tréfás kedvében összevissza ledobott volna néhány százezer épületet, kicsit és nagyot, régit és újat, minden talpalatnyi helyet kihasználva. Tokió közepén áll a Császári Palota, a régi, edői kastély helyén - és innen indulnak a város főútjai minden irányba, behálózva a metropoliszt. Egyszóval városképet ne várjon senki, az szinte csak egyes kerületekben van, és Kiotóban. Hiába, ez utóbbi a hajdani császárváros, s a kiotóiak szerint az ő városuk az igazi Japán.

Vallások

Többféle is van, jelesül három hivatalosan is létező: a buddhizmus, a sintó vallás, valamint a kereszténység különböző, Európában jól ismert variációi. A keleti vallások közös eleme (eltérően a keresztény, valamint judaista értékrendtől), hogy ezek nem foglalkoznak azzal, a vallás szerint mi a helyes és mi nem, nem nyújtanak erkölcsi példát, vagy segítséget a mindennapi élet etikai kérdéseinek eldöntésében.

Röviden, a buddhizmus és a sintoizmus között azért sincs semmiféle ellentét, mert nincs közük egymáshoz, azaz nem versenyeznek egymással a hívők kegyeiért, bár mintegy 1500 éve léteznek egymás mellett.

Japánban a leghosszabb múltja a buddhizmusnak van, hiszen ez is Kínából jött a szigetországba. A buddhizmus elterjedése hozta magával az írásbeliség kialakulását is, mivel a buddhista szent iratok csak kínai nyelven voltak hozzáférhetőek, így akik ezeket tanulmányozni akarták, meg kellett, hogy ismerkedjenek a kínai írásjelekkel. Itt is jellemző egyébként az ami a japánok életének szinte minden területén, nevezetesen, hogy mindent a saját képükre,

saját ízlésük szerint formálnak át. Kialakult tehát a buddhizmus jellegzetesen japán változata, és máig őrzi sajátos arculatát.

A sintó eredetileg nem volt vallás, legalábbis az öt világvallás értelmében, mert szorosan a természethez kötődik, s nagyon sokban hasonlít a görögök, valamint az antik római birodalom többistenhitéhez. Nevének jelentése: az istenek útja, az elnevezés a kínai sen és a japán tao (út) szavak összevonásával alakult ki, és gyökerei az ősi Japán mitológiába és sámánizmusba nyúlnak vissza. Más vallásokkal szemben nincs alapítója, írott kinyilatkoztatása sem, és mivel az embert eredendően isteni lénynek tartja, teljesen elutasítja az eredendő bűn fogalmát is. Persze a valóságos életben az emberi szentség nem képes megmutatkozni, ezért szükség van a különböző megtisztulási rítusokra - ezeket papjaik segítségével lehet elvégezni.

Mára a két vallás szinte összemosódott, ha megkérdezzük egy japán embert milyen vallású, nagyon bizonytalan választ fogunk kapni. Sokan azt mondják, életükben sintoisták, halálukban viszont buddhisták. Ennek oka, hogy úgy tartják, a sintoizmus az élet, a buddhizmus a halál vallása, és ezért rendeznek gyakran sintó szertartás szerint esküvőt, ellenben buddhista temetést. Míg a temetők általában buddhista templomok mellett vannak, addig a sintó szentélyekbe azok mennek, akik termékenységre vágnak - mindenféle értelemben és testi jólétre. A templomok inkább a szerzetesek lakóhelyei mint közösségi terek a hívők számára, hiszen nagyon sok japán ember soha életében nem megy el templomba. Ennek ellenére ezeket a hívők adományaiból tartják fenn, akik pedig anyagi támogatást nyújtottak valamelyik sintó szentélynek, kis lámpácskát akaszthatnak a szentély falára.

A sintoizmust vallássá a modernizáció idején tette a kormány, s bizony nem ment egyik napról a másikra elhíttetni a vidékkel, hogy hagyományaik egyszeriben hivatalos államvallássá lettek.

A modernizációt Japán többek között a közép-európai korabeli országoktól tanulta, ezek példáján a kormány megértette, hogy valamiféle legitimáció kell az uralkodónak. Nosza, a japán nép

eredetmítoszát a sintoizmus egyik mítoszával kapcsolták össze: ez lett Japán hivatalos államvallása, s ma is ugyanez. Még egy adalék: a sintó vallás a japán népet minden más nép fölé helyezi, ők képviselik a felsőbbrendű fajt a világon. És újra ott vagyunk, hogy a sintoista hívők legfontosabb erénye az előjáróknak, vezetőknak és persze munkaadóknak való feltétlen engedelmesség. Csak az életben való érvényesülés, előrejutás foglalkoztatja őket, a túlvilággal nem törődnek, azt meghagyják a buddhistáknak.

Hogy mi számít bűnnek egy sintoista számára? A közösség megsértése, legyen az munkahelyi kollektíva, iskolai csoport vagy akár a család.

A kereszténység a 16. században kezdett terjedni a szigetországban, de az 1600-as évek kegyetlen keresztényüldözése következtében megállt ez a folyamat és azóta sem sikerült - bár a második világháború vége óta gyakorlatilag vallásszabadság van az országban, sőt a keresztény misszionáriusok is szabadon tevékenykedhetnek - megnövelni az elapadt keresztény felekezetek tagságának számát. Ha nem is szaporodnak a megtérők, annyi legalább történt, hogy a japán társadalom már nem idegenkedik olyan mértékben a nyugati vallástól, mint azelőtt.

Az alkotmány szerint ugyan a vallás és az állam szétválasztása megtörtént, de sok minden ezt megkérdőjelezi, mert például állami és nemzeti ünnepeken a sintó szentélyek oromzatán ott büszkélkedik a japán nemzeti zászló.

De - ahogy előbb írtam - a mindennapokban ez kevésbé szembetűnő, mivel a lakosság többsége „hitét” akkor veszi elő amikor a napi praktikus, illetve hagyományok szerinti helyzet előáll. Születés, temetés, nővé, férfivá avatás (3,5 és 7 éves korban). A buddhista templomok, sintó szentélyek sokszor egymás mellett állnak, s ezeket egyformán használja mindenki igénye szerint.

Hokkaidón, Okinaván, valamint Japán eldugott, s magas hegyekkel elzárt településein azonban más a helyzet.

Hokkaido és Okinava (Japán a modernizációt megelőzően, gazdaságilag gyarmatosította mindkét szigetet) őslakosainak nagy része a sámánizmushoz hasonló, vagy éppen azzal azonos hagyományokat tisztelt mindennapi életében. A Hokkaidón élő ainu népcsoport tradíciói, animista világszemlélete, de külső megjelenésük is különbözik a japán kultúrában megszokottól. Hitük szerint a természetben mindennek van istene, az állatoknak, a szélnek, a tűznek-víznek, és ezek közül némelyek segítik az embereket, mások viszont hátráltatják.

Természetesen a tokiói kormány mindent megtett a modernizáció nevében, hogy megsemmisítse az „elmaradott és primitív” hagyományokat, de úgy tűnik mindhiába.

Okinava szigetein ma is népszerűbb és elterjedtebb a betegségek sámán segítségével történő gyógyítása, mint az orvosi segítség, s bizony ma is sok hely van a mélyvidéken, ahol a ráolvasás, a rossz szellemek elűzése a sámánok praktikáival történik.

Természet

Sajátos viszony ez, különösen a kívülálló számára. Miközben Ázsiában vagyunk, ahol a buddhista felfogás szerint a természet része az ember és állat, vagyis egy és oszthatatlan, döbbenetes és lehangoló, mennyire elvesztette az ország nagy része a saját természetes környezetét.

A kutatók egyike szerint Japán évi betonfelhasználása több mint kétszerese az Amerikai Egyesült Államokénak. Összehasonlításként: Japán lakott területe egyenlő Kalifornia területével.

A japán táj félelmetesen vad és zabolátlan, ahogy erről majd írok az időjárásról szóló esszémben. Rengeteg vulkanikus hegy, rengeteg sziget és rengeteg megerőszkolt vidék. Erőművek mindenütt, vízi és atom, folyók, patakok, források eltérítve vagy rég kiszáradva, s mindenütt beton és újra beton.

Az ország életét nagyban meghatározza, hogy ez a Föld egyik olyan térsége, ahol a legélénkebb szeizmikus mozgás tapasztalható - évente csaknem ezer földrengést kell elszenvednie a lakosságnak. Persze, ezek jó részét csak a műszerek érzékelik, de azért marad elég izgalmas, sőt ijesztő pillanat az ott élőknek. A változatos éghajlati övezetek miatt a növényzet teljes kínálatát megtaláljuk: tropikustól a kontinentális faunáig minden van, a szigetország nagy része azonban megművelhetetlen terület, a hegyek és sűrű erdők miatt.

A zord környezet próbára tette, teszi az építészeket, hiszen a földrengésbiztos építészeti eljárások alkalmazása és az ezekhez kötődő kutatás-fejlesztés adott esetben életet menthet. A statikusok és a tervezők együtt munkálkodása tehát megszokott dolog Japánban. A régi épületek szinte kizárólag fából készültek, pontosan azért, hogy földrengés esetén ne okozzanak akkora kárt, mint a kőépületek.

A második világháború évei alatt a faanyag felhasználása annyira megnövekedett - elsősorban az építkezések miatt -, hogy a háború után újra kellett telepíteni több ezer hektárnyi erdőt. Az ötvenes és hatvanas évek iparosítása miatti légszennyezés, keveredve a párával no meg az egyszerre újraterelített japán juharfákkal, hihetetlen mértékű allergiát váltott ki a lakosság csaknem egyharmadánál. A hetvenes évek elején tanulta meg a japán társadalom minden tagja, hogy utcára maszk nélkül ne menjen. Ma a lakosság egynegyede (csaknem 30 millió ember) szenved pollenallergiás megbetegedésben. Az allergia nem válogat, kicsik, nagyok, fiatalok és idősek egyaránt szenvednek tőle.

Ezek az ijesztő adatok végre meggyőzték a japán kormányt, hogy szükség van új környezetvédelmi előírások bevezetésére. 1970-től szigorították a szabályokat, hogy mérsékeljék a károkat, és megelőzzék az újabbakat. Az iparban érdekelt cégek komoly ellenállást tanúsítottak, de végül kénytelenek voltak engedni a törvénynek, és ennek sok jó gyümölcse lett. Beindult ugyanis egy olyan innovációs folyamat - például az energiatakarékos iparágak

fejlesztése a nehézipar helyett, és az elavult berendezések modernizálása - amelynek köszönhetően valamelyest sikerült csökkenteni a környezetszennyezés negatív hatásait.

A környezeti ártalmak mellett Japánt a bálna-vadászattal kapcsolatban szokták emlegetni, nem éppen méltató szavakkal. Bár egy nemzetközi egyezmény tiltja a bálnavadászatot, a japán halászok rendre megszegik ezt a rendeletet és évente legalább ezer bálnát pusztítanak el, arra hivatkozva, hogy van elég. Ez is bizonyítja Japán ellentmondásos viszonyát a természethez, hiszen egy olyan országról van szó, ahol hagyomány a természet minden jelenségének gondos megfigyelése, lefotózása, átalakítása, és a természettel való barátkozás, egy európainak kétségtelenül szokatlan formákban. A gyerekek már az iskolában megtanulják, hogy a bogarak, rovarok, halak s egyéb élőlények mind mind barátai az embernek, s emiatt a gyerekek többsége nem fél ezektől a lényektől, megfogja őket s gyönyörködik szépségükben.

A szarvasbogár (a bogarak egyik királynője nagysága és szépsége miatt) az egyik legszebb ajándék egy gyerekeknek. Van azonban mindenféle háziállat, egzotikusak éppúgy, mint a szokásosak. Cicák, kutyák (nincs kutyapiszok sehol sem Japánban, hiszen a tisztaság létérdeke mindenkinek: a magas páratartalom miatt mindenféle szerves anyag gyorsan bomlik s ezzel nagyon veszélyes járványokat okozhat, kérem ne feledjük, Ázsiában vagyunk), hörcsögök, tengerimalacok és így tovább. Külön tévécsatorna foglalkozik a háziállatok tartásával, s az országban mint mindent, ezt is nagy szakértelemmel, tudományos alapokon csinálják az emberek, vagy legalább megpróbálják.

Az állattartás fő akadálya a sokat emlegetett helyszűke, de egy akvárium azért bárhol elfér. Muszáj persze megemlíteni a japánok körében oly népszerű elektronikus házi kedvenceket, bár ezek nem képezik kimondottan a természet részét, viszont sokan cserélik ilyen kis masinákra élő kedvenceiket.

A japán emberek nagyon szeretik a növényeket, minden évszakban van valami, ami éppen virágzik. Ugyan sok hely nincs az országban,

de a legkisebb területen is zöldnövények vannak, évelők és pozsgások, kaktuszok és virágzó hibiszkuszok. A kertek - merthogy én egy kerttulajdonosokkal körülvett kerületben lakom - állandóan gondozottak, s furcsa módon termő időszakban nyírják a fákat formára. Japánban a kertészetet a szépművészetek közé sorolják. Igyekezetük szerint, a kertekben nem a természetet alakítják az ember igényeihez, hanem pont fordítva, mindent (épületeket, ösvényeket) a növényzethez, domborzati viszonyokhoz igazítanak. A japánok még a városok szűk udvaraiban is teremtenek kerteket, mert egy japán mondás szerint: akármilyen kicsi is, ahhoz elég nagy, hogy rásüssön a holdfény. De ha tényleg nincs hely, egy tálcán is tudnak maguknak kertet készíteni - így aztán Japánban mindenkiből lehet kerttulajdonos.

A kertekben azonban senki sem ül s beszélget, vagy éppen teázik, még az úgynevezett teakertekben sem, oda is kis teaházat építenek, és ott üldögélnek. Nincs hagyománya Japánban közönség előtt magánjellegű tevékenységet végezni, merthogy így mindenki szem előtt van, s az emberek nem érzik magukat kellemesen mások, azaz idegenek pillantásainak keresztútjében.

Bonszai - a hosszú évtizedek alatt naponta megmunkált kis fa, cserépben. Egyik volt szomszédom hetvenévesen nyugdíjba ment (ez normális) s úgy döntött, megtanul bonszaiokat csinálni, s azok eladásából egészíti ki a nyugdíját. A kezdetektől ez körülbelül tíz év. Ennek ellenére, vagy épp ezért, minden nap két alkalommal nyírta a növénykéit, s lám, nyolc évvel később díjakat nyert velük jó néhány országos versenyen, és sokat el is adott.

Végül az országos ikebana (azaz virágrendezés) és krizantémversenyekről. Az ikebana olyan mesterség, melyet évekig tanulnak a szakmát választók, s a tanítás hosszadalmas és drága. Az eredmény azonban gyönyörű bár nem olcsó mulatság, a legváltozatosabb virágkompozíciókat, melyek mindegyike aszimmetrikus, a legkisebb virágboltban is megcsinálják a vevőnek. Rossz nyelvek szerint a japánok azért találták ki az ikebanát, hogy a

virágboltosok ne menjenek tönkre, hiszen Japánban nem szokás az ünnepeken, jeles eseményeken virággal kedveskedni.

A krizantém különleges virágnak számít Japánban, ez a császári szimbólum, a címerben is megtalálható. Aranyvirágot jelent, és egy régi legenda szerint aki ezt fogyasztja - például krizantémbor formájában - az hosszú életű lesz. Ebből is látható, hogy ebben a növényben nemcsak gyönyörködni lehet, hanem gyógyhatású szer és táplálék is egyben. A japán konyha felhasználja a tavaszi krizantém levelét, de fontos tudni, hogy ezt főzni nem szabad, csak egy percre forró vízbe mártani, nehogy megkeseredjen.

A versenyek idején az ország minden részéből érkező virágtermelőknek a sintó vagy buddhista templomok adnak otthont, ilyenkor minden illatozik és ragyog.

Aki a virágot szereti....

Az időjárás,

azaz a természet és azok csapásai

Japán a meteorológusok szerint időjárás-temető, mert az ország földrajzi fekvése miatt az összes szélsőség e szigetország felett „csap össze”. Ez nem jelent kevesebbet mint azt, hogy itt egyszerre van négy évszak, trópusi időjárás, szibériai tél és ázsiai monszun (esős) évszak. (Gondoljunk Okinava két évszagos időjárására vagy Hokkaido szibériai teleire) Ennek oka, hogy Japán a mérsékelt égövben fekszik, éghajlata többnyire enyhe, Kalifornia és Dél-Franciaország klímájához hasonló, a négy évszak pedig határozottan elkülönül egymástól.

A japán emberek gyakran kérdezik az arra járó idegent, az ő országában vajon milyen idő van most, s amikor azt a választ kapják, hogy éppen ősz, s Japánban is ősz van, mintha némi bosszúsággal vegyes meglepetés érné őket. Valóban - folytatják - nálatok is éppen ősz? S pont olyan mint nálunk? Pedig Japán az egyetlen ország, ahol négy évszak van - hangzik el sokszor, sokaktól, de a mondat másik fele, hogy mindez csak kelet-ázsiai összefüggésben különleges, hiszen valóban ez az egyetlen keletázsiai ország, ahol tavasz, nyár, ősz és tél egyaránt megtapasztalható.

Japánban minden évszakban virágzik valamelyik növény, fa vagy éppen bokor, s ez még télen is így van, de tavasszal jön el a híres cseresznyevirágzás ideje - a turisták kedvenc időszaka. A havas hegycsúcsok előtt, ragyogó napsütésben virágzó cseresznyefák varázslatos látványa mindenkit rabul ejt. Ezt követi a monszun (esős) időszak, mely általában négy hétig tart és a meleg, párás nyarat vezeti be, június közepén. A monszun idejének egyik japán érdekessége egyébként az ingyen esernyő. Ezeket szállodákban, éttermekben, metrómegállóban, mindenhol megtalálhatjuk. Ha esik, használhatjuk, mert szabadon elvihetőek. Fontos kelléke lesz sétáinknak, ugyanis bárhol tartózkodjunk Japánban, számítsunk a váratlanul lezúduló, erős esőzésre -különösen június-júliusban. Az is

előfordul, hogy az üzlet előtti esernyőtartóban hagyott ernyőnket nem találjuk meg, mert valaki elvitte. Ezen ne háborogjunk, van ott elég, válasszunk magunknak másikat. Persze, csak az olcsóbb fajtából, mert a drága ernyőt nem illik elvinni. A japánok már csak ilyenek: ha valamit nem illik, azt nem csinálják. Az esős időszak végét a japán napilapok örömmel üdvözlik - az óriás kabócák pedig fülsiketítő ciripelésszerű énekléssel.

Az ősz csodás színeivel gazdagítja a japán táj szépségét, kellemes, napfényes időjárás uralkodik ilyenkor. A tél rendszerint enyhe, kemény hideget csak az északi területeken, vagy a magasabb hegyek síparadicsomaiban tapasztalhatunk. A Fudzsi - amely a japánok szent hegye - Tokiótól északnyugatra, a Honsú-szigetet keresztül átszelő óriási tektonikus árok keleti partján emelkedik a felhők fölé: magassága 3776 méter - ez Japán legmagasabb pontja. A nagyrészt természetvédelmi területen számos melegvíz-forrás található. Legutóbbi, 1707-es kitörése után Tokió utcáit vastag rétegben lepte be a vulkanikus hamu. A Fudzsi az időjárási viszonyoknak köszönhetően júliusban és augusztusban a hegyászok kedvelt célpontja, a hegytetőre érve pedig - főleg a hajnali órákban, mert ilyenkor kevesebb a felhő - a napfelkelte felejthetetlen látványa tárul a szemünk elé.

Japánban minden és mindenki a másnapi időjárástól függ, ami rendkívül változékony, a légnyomás és hőmérséklet-ingadozás talán a leggyorsabban változó elemek...

Hatalmas, hosszan tartó felhőszakadások gondoskodnak a földcsuszamlásokról, amelyek nem kímélnek senkit, tájfunok kényszerítenek gyakran egy-egy várost vagy éppen megyét, hogy a lakosságot kitelepítsék, s egy nagyobb erejű tájfun a repülőterek lezárását, valamint milliók otthon, vagy éppen munkahelyen rekedését okozhatja. Emiatt rengeteg munkahelyen fekvőalkalmatlanság is van, mert gyakran előfordul, hogy az „ítéletidő” miatt senki sem tud hazajutni, különösen a fővárosban, Tokióban. Gondoljunk arra, hogy ha a városi tömegközlekedés

leállítására van szükség egy tájfun miatt, akkor csak Tokió belső kerületeiben két-három millió ember nem tud hazamenni.

Remélem sikerült meggyőzni az olvasót, hogy nagyon kényelmes európainak lenni, hiszen a globális felmelegedés ellenére az évszakok még mindig megérkeznek, s nagyjából akkortájt, amikor várjuk őket. A fentiek miatt a japán meteorológia a világ egyik legjobbja, ha nem a legjobbját. Minden órában országos és helyi időjárásjelentés van a tv-ben és rádióban, ráadásul szinte szó szerint az, s akkor történik (eső vagy éppen napsütés) amikor a meteorológus valószínűsíti. A tájfun haladását, erejét és feltehető „nyomulását” pontosan követi az elektronikus média, mert ezen emberéletek múlnak, s hatalmas mezőgazdasági károkat okoz, az infrastruktúráról már nem is szólva.

Már említettem, hogy Japánban a világon a leggyakoribb a földrengés, mert az ország egésze az egyik leghosszabb törésvonalon ül. Nem múlik el tíz nap földrengés nélkül. Kisebb rengeteg van, nagyobb szerencsére ritkábban, de ha az jön - mint 1995-ben Kóbéban, az addigi második legnagyobb kikötővárosban és kereskedelmi központban - akkor hatalmas pusztítást okoz. Több mint hatezer halálos áldozat, a teljes belváros megsemmisülése, és egymillió ember hajléktalanná válása volt a szomorú mérleg. A földrengés mindössze egy perc és húsz másodpercig tartott.

Japánban emiatt kizárólag könnyűszerkezetes, faalapú építkezés dívik - ami viszont a földrengést gyakran követő tűzben percek alatt porrá ég. Az épületek (különösen a lakóépületek) alapozása jóval tovább tart és többe kerül, mint az egész épületé. Gumirádlikon csúszik az egész, már kész épület, melyet betonnal dúsítanak, s ez együtt mozog a tektonikus hullámokkal. Mielőtt tudni-fantáziára asszociálnánk, ez a szomorú valóság, a földrengés a japán mindennapok része.

A technológia és mindennapi haszna

Nos, ebben a részben csupa derűs dologról lesz szó.

Japán sok tekintetben a világ egyik legfejlettebb technológiáját gyártja, exportálja és adja el saját fogyasztóinak.

De ez azért nem olyan egyszerű. A hazai piac nagyrészt zárt, van ugyan behozott áru is, de ez szinte megfizethetetlen, s nincs meg a bizalom a hazai fogyasztókban az ilyen termékekhez, kivéve talán a nagy divatmárkákat, valamint az autópiacon.

Műszaki áruházak hat-hét emeleten állítják ki csillogó csodamasináikat, liftek sokasága röptí ide-oda a vásárlókat, közben csicsergő hangon hasznos információkkal ellátva őket. Amúgy Japánban a liftek mindenhol beszélnek hozzánk, vagy ha nem, akkor zenélnek. Minden mozgásban van, némelyik áruházból közvetlen kijárat nyílik a metróba, a mozgólépcsők, -járdák viszik a tömeget, talán egyik áruházból a másikba.

Teljes negyedek csak s kizárólag a havonta cserélődő technológiát kínálják, minden kapható s minden eladó. Elektronika, iPod, számítógép, mobiltelefon, mi szem-szájnak ingere. Japán rangsorolja külföldi piacait, vagyis más technológiát ad el Amerikába mint mondjuk Magyarországra. (Tudom, ez felér egy sértéssel, de attól még így van.) No és persze rengeteg az olyan termék, amit Japán egyáltalán nem exportál, csak belföldi használatra gyárt.

Mivel Japánban a hálózati feszültség 100 V, adapter nélkül nem is használhatóak ezek a műszaki cikkek az országon kívül.

A mobiltelefon, ami viszonylag új Japánban, jó példa a belföldi piacvédő gazdaságpolitikára. A japán mobiltelefont nem lehet egyénileg feltölteni pénzzel és nem lehet használni már Kínában sem. (Európában pedig végképp nem.) Ez fordítva is igaz, ne gondolja a külföldi látogató, hogy telefonja működni fog Japánban, ugyanis itt nem GSM-rendszer van. Lehet persze sokszoros tarifáért olyan telefont is venni, de szinte senki nem veszi saját pénzből, legfeljebb a cég költségére.

Roszkedvűen azt ismételve, minden kapható ebben az országban ami nem könnyíti meg ugyan a mindennapi életünket, de

elfeledteti picit mindannyiunkkal mennyit utazunk, mennyit költünk arra, hogy kicsik a lakások, milyen sok és felesleges holmit vásárolunk amiatt, mert a technológia földrengésbiztos (lásd hideg vízzel működő mosógép), emiatt kényelmetlen és szerintem elavult.

Hokkaidón kívül nincs az országban sehol központi fűtés, vidéken még mindig gyakoriak a vízöblítéses vécé és fürdőszoba nélküli lakások, van helyette azonban a népfürdő, az igazi. Mivel az ország más területein is előfordul, hogy télen hideg van, a lakásokban általában valamilyen kis teljesítményű kályhát használnak, és mindig csak azt a helyiséget fűtik, ahol éppen tartózkodnak. Viszont hatalmas választék van fűthető szőnyegből - lehet rajta üldögélni, a japánok úgyszólván a földön szeretnek ülni vagy húzhatunk a lábunkra fűthető papucsot, beszerezhetünk ágymelegítőt, és egy kellemes, fűthető vécédeszkrét (persze csak, ha van vécé a lakásunkban). Mert sokszor olyan kicsi a lakás, hogy a mosógép is csak a folyosón vagy a balkonon fér el. Jellegzetes japán bútordarab a kotacu, amely a megszokott alacsony asztalka fűthető változata. A család ezt körülülve -esetleg még jól be is takarózva - fogyaszthatja el a vacsorát.

Rengeteg kütyüt találunk a boltokban, szebbnél szebbeket, elektromos naptárak órával vagy anélkül, CD-lejátszók, hangfalak minden minőségben, a sor folytatható. Jellemző, hogy mindez egyre kisebb méretben készül, persze a helyszűke miatt nagy az igény a „kis helyen is elfér” szlogennel hirdetett műszaki cikkekre. A modern háztartás „elengedhetetlen” kellékeit, mint a szagokat elnyelő fürdőszobai csempét vagy a hifi berendezéssel turbózott konyhapultot, már számos helyen beszerezhetjük, ha erre szottyán kedvünk.

Azaz Japánban minden kapható ami a fejlett technológiát illeti, de ennek sok köze nincs a mindennapi élet minőségéhez.

Mi vajon ennek az oka? Az egyik, hogy a belföldi piac a termelők, s nem a fogyasztók piaca, azaz a belföldi fogyasztók „tesztelik” először az új technológia eredményeit (már ami a mindennapi tartós és kevésbé tartós fogyasztási cikkek piacát illeti).

Az nagyon jó, hogy van elektromos rizsfőző, amit időre lehet beállítani, s az még jobb, hogy ez viszonylag olcsó. A leterhelt háziasszonyoknak nagy segítség, főleg az olyan családokban, ahol hagyományos reggelit fogyasztanak, amelynek fő alkotóeleme mi más lehetne mint a rizs.

Az már kevésbé jó, hogy a japán ipar robotgyártása azokon a területeken hódít leggyorsabban, ahol valódi emberek, gesztusok valamint arcok kellenének (klinikák ápolói, idősgondozás).

Nagyon fontos a szerepe a robotoknak Japánban, ennek az ágazatnak köszönhető, hogy a legtöbb gyártást igénylő iparág 363 napon át üzemel, mert a robotoknak elegendő két nap karbantartás egy évben. Az autógyártásban bizonyos munkákat már egyáltalán nem végeznek emberek, a különböző alkatrészek összeszerelése, a fényezés teljesen gépesítve van. Míg az emberi erő véges, addig egy robotnak nem jelent gondot akár több mázsányi terhet is megmozgatni. Persze a robotok használata olykor az ember védelmében történik, hiszen sok olyan terület van, ahol a veszélyes munkát a gépek végzik el helyettünk, például természeti katasztrófák (Japánban földrengés) utáni munkálatok során, vagy akár robbanószerkezetek hatástalanításakor.

Az android (azaz emberhez hasonló) robotok terjedése megállíthatatlannak tűnik, már kapható szakács robot (szeletel, kavar, süt-főz, az éttermek nagy érdeklődést mutatnak iránta), olyan takarító robot amelyik a legeldugottabb zugokban is észleli a port és intézkedik, aztán ha érzi, hogy kezd lemerülni, gyorsan keres egy konnektort és rácsatlakozik. Tizenöt év kutatás előzte meg annak a robottanárnak a kifejlesztését, amelyet már elkezdtek tesztelni néhány japán iskolában. Kérdés, hogy mit szól ehhez a tanári kar?

A Honda új csúcstechnológiája az emberi gondolat által irányított humanoid robot - ami persze még nincs minden háztartásban, de ez nyilván csak idő kérdése. Olyan mint egy tudományos-fantasztikus regény? Ó nem, ez a japán valóság.

Természetesen a technológiai fejlődés és az életminőség javulása a nyugati társadalomban sem halad együtt, de kétségtelen, hogy a japán gazdaságban nagyon feltűnő a különbség.

Egyfelől a hipermodern robotok, másfelől a fürdőszoba nélküli lakások.

A cég

Ki ne ismerné a Toyotát, a Suzukit, vagy éppen a Mitsubishit a világon mindenütt?

Afrika kellős közepén, ahol a tevéken kívül alig van valami szállítóeszköz, vidáman ott porzik néhány Mitsubishi dzsip, de ugyanígy Indonézia leg-elhagyatottabb vidékein is. (Van olyan kistelepülés, ahol a teljes taxipark japán autókból áll, amúgy pedig rendes út nincs.)

Gyönyörűek ezek a cégek, kívülről, vagyis aki sohasem dolgozott valamelyiknél, igazán nagyon sokra tartja az eredményeiket. Kevesebbet tud azonban a kívülálló arról, miként érik el a japán cégek ezeket a sikereket. Csak az alkalmazottak sejtik, miből van a japán gazdasági „csoda”.

(Alább olvasható, hogy nem csoda ez.)

A minap a televízióban rövid összeállítást néztem végig a japán cégek tragikus statisztikájáról. A minisztérium szerint az elmúlt tizenkét hónapban több mint 4300 vállalati alkalmazott dolgozta magát halálra. Vagyis ennyi a hivatalos tudósítás, s mögötte a nagy és közepes cégek dolgozóinak irgalmatlan munkavégzése és munkatempója áll, ami nem csoda, hanem tény.

Nézzük tehát, miből adódik a versenyképesség és a technológia vezető szerepe, melyet tizenöt évvel ezelőtt a Világbank csodának nevezett.

A vállalatok alig egyötöde ismert Japánon kívül, a többi az a sok ezer láthatatlan és (külföldön) nevesincs cég - viszont ez utóbbiak gyártják a világon szinte mindenütt ismert termékek nagy részét, mint beszállítók.

A japán ipar kettős szerkezete a második világháború alatt formálódott ki. Ugyanígy a cégek hosszú távú foglalkoztatási politikája, az összehangolt bérlétszabályozás, a koron alapuló béremelési rendszer, mind a háború alatt kialakított sajátosságok. Többségük ma is él, annak ellenére, hogy a japán gazdaság fényévekre van az ötven évvel ezelőtti szinttől. Találébb jellemzése talán nincs is mindennek, mint az, hogy Japán - a kapituláció után - a gazdasági háborúra cserélte teljes rendszerét.

A szabad munkaerő-áramlás és munkahelyválasztás alig egy évtizede létezik, természetesen a nagy és ismert cégeknél, a válságos idők hatásait pedig az alvállalkozók és beszállítók ezrei tompítják homokzsákként. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy nem a nagy cég bocsátja el embereit, hanem kisvállalkozások százai mennek csődbe. A kettős vállalatszerkezet előnye, hogy költségtakarékos, mert a szellemi újításoktól a gyártási időn át a technológiai fejlesztésekig egy kis cég (mondjuk tíz alkalmazottal) sokkal olcsóbban tudja előállítani a nagy cégek rendeléseit, mintha mindez a nagyoknál történne. Igaz ugyan, hogy napjainkban a termelés több mint fele már nem Japánban folyik, mert az túl drága lenne (a japán munkaerő még mindig a világ legdrágábbja), és a mamutcégek beszállítóinak nagy része is kivonult Japánból. A Kínában és más, kelet-ázsiai országokban kifizetett jóval alacsonyabb munkabérek felelősek részben a Japánban tapasztalható gazdasági nehézségekért.

Ne ijedjünk meg, azért van még belföldi termelés, bár nem sok, s Japán valóban elérte azt, hogy a szolgáltatóipar abszolút túlsúlyban van a foglalkoztatás tekintetében is. Ez jelenleg a nemzetgazdaság mintegy háromnegyedét teszi ki, szemben a mezőgazdasággal, amely a második világháború óta jelentős csökkenést mutat. Az ipari ágazatokban nincs ilyen szélsőséges különbség. A japán

sikerágazatok, mint a gépipar, vegyipar vagy a modern technika gyártása, még a recesszió idején is meg tudták őrizni meghatározó szerepüket.

Én csak a nagy cégekről írok, mert a családi vállalkozások száma ebben az országban egymillió körül van, s azok működése jelentős részben a nagy cégektől függ, vagy teljesen, vagy részlegesen. Egyébként a japán jogrendszer kifejezetten a nagyvállalatoknak, cégcsoportoknak kedvez, az őket érintő előnyös adózási feltételekkel, valamint a környezetszennyezés és a különböző egészségre ártalmas technológiák használatának enyhe szankcionálásával.

Minden nagyvállalat szervezeti felépítése hasonló, a bankoké vagy a beruházási és biztosítótársaságoké is. Nem termelési profiltól függ tehát a külföldön oly régóta csodált vállalati menedzsment.

A szervezetek mindegyike sokféle elem keveréke: rengeteg katonás vonás (egyenruha, induló, teljesítmény kiírása a táblára), valamint az átkos szocialista rendszerből átvett dolgok elegye, természetesen hozzáadva a honi fűszert. Ez utóbbi a célok állandó rangsora, melyik fontosabb, s melyik kevésbé, és milyen az állami (gazdasági) irányítóapparátussal történő együttműködésük (eltérő érdekek esetében is). A sor folytatható.

A cég emberéről szóló második fejezetben arról is szó lesz, hogyan és mennyit kell dolgozni (ami nem feltétlenül segíti a hatékony munkát, ezt saját tapasztalataimmal bizonyítani tudom). Mindenki a hierarchia aljáról indul, hogy aztán megkezdje lassú emelkedését kreatív, a céget előrevivő munkájának köszönhetően. Ugyanis ez az elvárás. Egyébként a jó ötleteket anyagilag is díjazzák de nem szeretik, ha valaki ezzel büszkélkedik. Megint a közösségen van a hangsúly - ha a kollektívának jól megy, az egyén is boldogulni fog.

Senki nem a túlórapénzért dolgozik, ellenkezőleg. Belsővé tesszük az állandó külső nyomást, s a kimondatlan elvárások özönét. Tessék elhinni, ez mindennél hatékonyabb eszköz a munkaerő önkéntes

kifacsarására. Mindenki szó nélkül megteszi, mondhatnám zokszó nélkül.

Mert ugye mi is az alternatíva? Állás nélkül maradni nem az. A kollégák megvetésétől sújtva, az iroda legtávolabbi pontján ülni úgy, hogy nem kapok valódi feladatokat? (Neve is van ennek kérem, ablak melletti ültetésnek hívják).

Így mindannyian belsővé tesszük a külsőt, és sohasem lehetünk abban biztosak, hogy eleget tettünk-e. Bármilyen elvárásnak.

A vállalat belső logikája, ami nem látható kívülről az, hogy aki felfele üllő (lásd Hankiss Elemér ragyogó hasonlatát) az lefele kalapács tud lenni, vagy az lehet idővel.

Tehát aki elég lojális, az a munka nagy részét átpasszolja a kevésbé lojálisoknak s ő viszonylag jól megvan így. Azaz a vállalatok működése azon alapszik, hogy felül a döntés, alul a felelősség. Nos, ez nagyrészt így van mindenütt, egy különbséggel, a minimális demokratikus jogok egy picit korlátozzák ezt a munkamegosztást.

Japánban a mai napig nem.

Kétlem, hogy valaha is másképp lesz.

A cég embere

Sétáljunk el reggel fél tíz körül bármelyik több-emeletes áruház előtt.

Szerencsénkre a hatalmas üvegablakok segítenek abban, hogy maradéktalanul gyönyörködhessünk az elénk táruló látványban, ami valljuk be, először meglepő. Az áruház minden dolgozója (egyenruhában) hallgatja a műszakvezető előadását, az előző nap eredményeit és kudarcait. Ezután együtt eléneklik a cég dalát (minden nagyvállalatnak saját indulója van), majd néhány, a munka hatékonyságát, valamint a dolgozók lelkesedését növelő jelszó ismétlésével zárul a reggel - jöhet a nyitás.

Ugye milyen komikusnak tűnik mindez egy európai olvasónak?

Pedig ez a közép- és nagyvállalatoknál így zajlik. A nagy múltú, régi iskolákban és egyetemeken szintén saját induló van. Az együvé tartozás, a csoportszellem, valamint a cég iránti lojalitás és hűség egyaránt kifejeződik ezekben az indulókban. Az új alkalmazottaknak minden esetben részt kell venniük oktatáson - ez akár hónapokig is eltarthat -, ahol bemutatják nekik a cég életét, vázolják a célokat, ők pedig megtanulhatják az indulókat, jelmondatokat, melyekre igazán szükségük lesz a mindennapi fegyelmezett munkavégzéshez.

A történészek szerint a japán cégek többsége ma is az úgynevezett 1940-es rendszerben működik. A háborúra történő felkészülés legfontosabb gazdaság- és pénzügy-politikai változásait ekkor foglalták törvényekbe, s ennek a bankrendszerrel a vállalatok belső irányításáig ma is érezhető a hatása.

A katonai módszerek egy része kitűnően működik békében, ha megfelelően használják ezeket. Ekkor vezették be a szakmai bértáblázatot, a munkaerő állandó alkalmazását, s egyidejűleg a munkaerőpiacot központilag befagyasztották. (Ez lényegében a nagyvállalati szektorban a nyolcvanas évek végéig változatlanul így működött.) A központi munkaerőgazdálkodásnak - bármily furcsa is egy, a szocialista gazdaságot megtapasztalt olvasónak - számos előnye van. Az egyik, hogy a munkanélküliség többé-kevésbé ezzel a módszerrel kiküszöbölhető, ha a cégek által előállított termékekre folyamatos és egyre nagyobb a kereslet. A másik előnye, hogy az iskolarendszerben részt vevő fiatalok kívánatos száma együtt tervezhető a cégek munkaerőigényével. Végül, a cégek foglalkoztatási gyakorlata és a munkaerő szociális ellátása, azaz támogatása is a vállalatok feladata (Japánban ezt is 1940-ben vezette be az akkori kormány).

A japán gazdaságban a nyolcvanas évek végéig nem volt munkanélküli. Ha mégis, annak nagyobbik része nem keresőképes férfi volt, sokkal inkább nők. Kitűnően működött ez mindaddig, amíg a japán cégek termékeire volt piac. A hetvenes évek végének japán modellértékű „menedzser-láza”, időbeosztási rovatokkal ellátott

menedzsernaptárai, hasonlóan az áru- és alkatrészkeszleteket minimalizáló japán termeléshez, mind követendő minta, sőt példa lett a nyugati világban.

A láz hamar elmúlt, a világ legnagyobb cégeinek nagy része sohasem vette át a lényegét a japán cégirányításnak. Túlzás nélkül, a japán nagyvállalatok működése ma is a katonai stratégiából jól ismert alapelveket követi, az állandó gazdasági kihívások pedig újra és újra próbára teszik a vezetők és beosztottaik alkalmazkodóképességét. A részlegvezetők például az elbocsátás rémével kell, hogy szembenézzenek, ha a rájuk bízott részleg hosszabb ideig veszteséget produkál.

Ne borzadjunk el, ne keressünk kifogásokat, ez elsősorban a „titka” a gazdaság teljesítőképességének, valamint a konfliktusmentes munkavállaló és munkaadó közötti viszonyoknak.

Kinek jó ez, kérdezi szinte mindenki, aki nem járt még sohasem Japánban. Az nyilvánvaló, hogy a cégeknek, de mi a jó ebben a munkavállalóknak? A munkahely stabilitása, a szociális támogatások széles skálája nyilvánvaló előnyök. A szakmai bértáblázat szinte feleslegessé teszi a szakszervezeteket is (ne tessék megijedni, ennek ellenére vannak szakszervezetek, de nem szakmák, hanem ágazatok szerint) kétségtelen azonban, hogy egyetlen cég sem veszi jó néven ha dolgozói szakszervezeti tagok. A japán vállalatoknál működő érdekvédelmi testületek szerepe formális, mivel nincs vétőjoguk a vezetőség előterjesztéseivel szemben. Ennek következménye, hogy a szakszervezeti tagok aránya Japánban az elmúlt két évtizedben a korábbi egyötödére csökkent. (Nincs ez másként a cégek külföldi leányvállalatainál sem: a japán működőtöké elsősorban azokban az országokban a legnagyobb, ahol ezzel a „problémával” nem, vagy csak formálisan kell foglalkozni. Gondoljunk a mi Suzukinkat gyártó esztergomi vállalat balhéira...)

Japánban azonban ez az utóbbi évekig viszonylag zökkenőmentesen, azaz sikerrel működött. Ennek nem a japán munkavállalók nagyobb toleranciája az oka, vagy éppen az

európaival csaknem ellentétes szocializáció. Az ötvenes évek végéig itt volt a világ legtöbb sztrájkja. Teljes iparágak bénultak meg hetekre, a termelés visszaesése, valamint a szabotázsok miatti veszteség óriási volt. Ez lehetlenné tette a kormány kitűzött céljának elérését, a nemzeti jövedelem megduplázását. Országos, ágazati és vállalati kompromisszum született: minden cég előre megállapodott munkavállalóival az évi béremelés minimális (kötelező) mértékéről, valamint a szociális támogatások nagyságáról. Az évente kétszer jutalomképpen kifizetett bonusz (prémium) összege nagyban függ a vállalat helyzetétől, és a dolgozók teljesítménye alapján dől el, ki mennyi pénzt kap. Figyelem! A vezető beosztásúak is kizárólag akkor számíthatnak bonuszra, ha a cég abban a félévben nyereséges volt. Ez talán követendő példa lehetne a magyar gazdaságban.

Tehát a minden tavasszal az utcákon felvonuló munkások „bérharca” nem alku eredménye, hanem a kormány és a munkaadók megállapodása, amit a munkavállalók elfogadnak, lévén más nemigen tudnának tenni. A színes zászlókkal kivonuló munkavállalók „tüntetése” természetesen szervezett és engedélyezett, és semmi köze sincs a valódi tüntetésekhez, azaz előre egyeztetett rítusok mentén zajlik.

De ki tudja a jövőt?

Lézengők és ritterek

Sokan vannak, de nem láthatóak. A hajléktalanok sohasem kéregetnek, nem is emelnek el semmit az áruházakból, és Tokiónak, a turisták által nem látogatott részein építették fel sátraikat, dobozlakásaikat. A lézengők és ritterek pedig tényleg lézengenek, nem dolgoznak, csak épp annyit, amennyit feltétlenül muszáj, azt is minimális díjazásért (jobbat úgysem találnának), s az ily módon kallódók, tétlenek száma rohamosan gyarapszik ebben az országban. Az alkalmi munkákból élő japánok többsége azért úgy gondolja, ez csak átmeneti állapot, amíg képzettségüknek megfelelő munkát találnak, némelyek viszont ezt az életformát választották. És mivel az a pénz amit így keresnek éppen csak a napi szükségleteik

kielégítésére elegendő, nem kevesen közülük az utcára kerülnek, lakás híján, az új divat szerint például internet kávézóknak húzzák meg magukat.

A munkanélküliek három csoportja: először akik aktívan keresnek munkát, és előbb-utóbb találnak is, aztán akik szeretnének ugyan dolgozni, de sehogy se sikerül elhelyezkedniük, végül pedig, akik egyáltalán nem akarnak dolgozni. Ők azok, akik teljesen elutasítják a Japánban elfogadott gondolkodásmódot, tradíciókat a munkához való viszony területén is.

Japánban, ahol mindenki aszerint méri saját magát, hogy mennyit s hogyan dolgozik, kicsit más tartalmat kap a lézengés fogalma, ugye? A japán társadalom kirekesztő, lustának bélyegzi azokat akik nem dolgoznak - persze ez sokszor igaz is - de mégis szaporodik a lézengők száma.

A munkaügyi tárca két évvel ezelőtti becslése szerint legalább kétfélmillióan vannak hölgyek, urak egyaránt, akik a gazdasági válság valamelyik szakaszában (mert az ugye eltart már egy ideje, lassan tizenöt éve) úgy döntöttek: ebből a jelenlegi hajszából elég.

Lassacskán, komótosan élni jobb, de nem fizet jól, tehát a megoldás az, ha keveset keresünk de nem halunk bele a munkába.

(Az utóbbi ebben a társadalomban egyre gyakoribb, úgyhogy ez nem költői hasonlat. Egy japán brókert - aki hetente 90 órát dolgozott és emiatt a munkaadók őt állították példaképként alkalmazottaik elé országsszerte - szívroham vitt el, 26 éves korában.)

Sokan ezért inkább alkalmi munkájuk elvégzése után teázgatnak, sörözgetnek, haverokkal lődörögnek, ha fiatalok. A semmittevés édes mámore szinte abba hagyhatatlan, ha egyszer valaki megízleli. A fiatalok egy csoportját - egyre többen vannak - csak a bulizás, szórakozás érdekli, és ehhez az anyagi fedezetük is megvan, szüleik és nagyszüleik támogatják őket. Sok nagymama és nagypapa ugyanis egyáltalán nem költ magára, hanem minden pénzét az unokák zsebébe pumpálja. Akik persze jócskán (vissza)élnek ezzel

a helyzettel. Ezek a fiatalok mindent megtesznek annak érdekében, hogy kibújjanak a felelősségvállalás alól, az iskola és munka pedig azzal jár.

Vannak aztán a szingli hölgyek (őket bővebben elemeztem a nőkről szóló részben), akik hasonló életmódot folytatnak, de ők kicsit puccosabban, mamapapa finanszíroz ezt-azt, utazgatni is lehet, külföldi fiúkkal is próbálkoznak, hátha ez a kiút (egyre többen választják), aztán rájuk köszönt a húszas éveik vége, s már nem tudnak férjhez menni semmiképp.

Nos, akkor marad az ímmel-ámmal elvégzett munka, szülők talán még segítenek egy darabig, de ha nincs kiút, akár férjhez is mennek, ekkor már mindegy kihez, de bárkihez, aki eltartja őket.

Teaházak, kávéházak, mangaházak a tanúi, mennyi ember ér rá, sőt mostanában már egyes helyeken a név is új: lassulj le.

Valami baj van. Azaz az ellenállás melankóliája (Krasznahorkai L.) itt Japánban a csendes, vagy kevésbé szótlan semmittevésben ölt testet, s ez bizony nagy aggodalmakat gerjeszt a minisztériumokban.

A japán ifjak egy szintén növekvő számú csoportja egyszerűen kivonul a világból. Magukra zárják a szobájuk ajtaját és attól kezdve csak papírfecniken keresztül hajlandóak érintkezni a szüleikkel, nem járnak iskolába sem. Általában az ilyen döntés mögött valamilyen iskolai trauma áll, ami Japánban bizony nem számít ritkaságnak. Az egymás megalázását megeléglő fiatalok nem találnak más kiutat, mint visszavonulni saját világukba. Ez az időszak megdöbbentő módon 5-10 évig is eltarthat egy fiatal életében és sokan ettől olyan mértékben épülnek le, hogy soha nem tudnak (vagy nem is akarnak) már visszailleszkedni abba a társadalomba, amelyből önszántukból vonultak ki. Ezt a fajta lázadást (sem) tolerálja túlzottan a japán többség, de megoldást senki nem kínál, sokkal inkább próbálnak nem venni tudomást a dologról. A megoldatlan problémák pedig tovább halmozódnak.

Kevés a gyerek, kevés a munkaerő, s akkor kérem itt néhány milla egészséges ember nem akar dolgozni. Mi lesz a hosszú távú terveinkkel?

Csakhogy a mai lézengők, kvázi munkanélküliek és egyéb, saját magukat marginalizáló, tehát kétes elemek éppen hogy a japán, szédületes tempójú gazdasági-technológiai robbanás áldozatai saját hazájukban.

Nincs szükség az ipar nagy részében már senkire, mert az automaták kitűnően munkálkodnak. Ami a kis bizgentyúk gyártását illeti, azt az alvállalkozók, beszállítók ezrei olcsó illegális vagy legális, de mindenképp külföldi munkaerővel gyártatják, vagy itt vagy másutt. A tokiói parkok lakói és a japán vasútállomások környékén ingyen ebédért sorban álló hajléktalanok jelzik, hogy a vesztesek tábora egyre nő.

A foglalkoztatásból önhibájukon kívül kiszorult, családjukat elvesztett, jellemzően középkorú vagy idősebb férfiak a munkanélküliek legelesettebb rétegét alkotják.

Nem volt és nincs koncepció az értékváltásra, ugyanis arra nincs jó matematikai modell, vagy ha van, valami miatt az ember nem aszerint dönt és cselekszik.

Értékrendválság van Japánban. A megoldások még csak meg sem fogalmazódtak. Miközben a társadalom szövete vészes gyorsasággal bomlik le.

Pedig Japánban kitűnő molyirtók kaphatók.

A margón túl

Többnyire láthatatlanok, szótlanak, s a maguk társaságát keresik, mert a „hivatalos társadalom” nagy része undorral és lenézéssel tesz úgy, mintha nem is léteznének. Mindenütt falakba ütköznek, helyzetük ritkán javul, de nem is rosszabbodik.

Sokféle okból lehet a tönk szélén élni, de van aki a tönk szélére kerül (lásd a munkanélküliekről írottakat).

Vegyük sorra, kik és miért vannak eleve a margón túl születésüktől fogva, mert ők a leginkább láthatatlanok. Kérek minden kedves olvasót, hogy ne a statisztikai adatokat számolgassa (azaz mennyire jelentéktelen egymillió ember a 127 millióhoz képest), mert minden egyes ember élete egyformán értékes.

Japán a tizenhetedik század elején rendet tett saját háza táján, megszűntek az addig állandó, véres belviszályok a földesurak között, a központi szervek konszolidálták a társadalmat, drákói törvényeket és rendeleteket léptettek életbe. A romantikus történelmi szamurájdramák, amelyeket számos film örökít meg, szinte alig tesznek említést a merev kasztrendszeréről, ami a központi hatalom hatékonyságának alappillére volt.

Azt, amiről itt mesélni fogok, említem a maffiáról szóló részben is, de úgy gondolom, a teljesebb kép kedvéért érdemes egy kicsit többet szólnom arról, amit egyébként szívesen elhallgatnak.

A Tokugava uralkodóház rendelete szerint mindenki aki a buddhista tanok szerint „tisztátalan” foglalkozást űzött, vagyis cserzővarga, sírásó vagy halottmosó volt, addigi lakhelye elhagyására kényszerült, s élete végéig a lakott településtől távol, a „normális” közösségektől félrevonulva kellett élnie. Ruházata is jelölte hova (nem) tartozik, s élete minden szakasza az elkülönített gettóban zajlott.

Házastársat csak innen választhatott, gyermeke(i) nem járhattak a „normális” negyedekben iskolába. Bár a modernizáció megindításakor (ez az 1860-as évek), elnevezésüket megváltoztatták, s jogilag megszűnt a különállásuk, de a gyakorlat maradt a régi.

Tudni kell, hogy minden olyan munka, ami állatok leölésével van kapcsolatban, még ma is viszolygást kelt Japánban, ugyanis a buddhizmus azt vallja, hogy az élőlények megölése bűn. A japánok

többsége irtózik a vértől, a nyers húsok feldolgozásától, ezért az áruházakban kapható húsok teljesen konyhakész állapotban - felszeletelve, kicsontozva - kerülnek a pultokra. Nyugaton a hentes és mészáros szakma igazán becsületes foglalkozásnak számít. Nem így Japánban, ahol szegény hentesek még feleséget is nehezen találnak maguknak. Ez a középkor óta alig változott, akkor az alantas munkát végzők Edo (Tokió régi neve) mocsárvidékére lettek száműzve, ez ma a japán főváros ma is létező, Aszakusza nevű negyede.

Ezeknek a negyedeknek többsége ma is ugyanott van az egész országban, ahol egykoron. A régebbi diszkriminációs politika következményeként létrejött tulajdonképpeni gettók megszüntetéséért a kormányzat az elmúlt évtizedben nagyon komoly erőfeszítéseket tett, de a gazdasági válság nemigen segíti az ott élők „normális” közösségekbe történő visszajutását. Az országban mindenkiről részletes és folyamatos anyakönyvi nyilvántartást vezetnek, e nélkül ugyanis sem házasságkötés, sem gyermek-születés nem törvényes Japánban.

Elvileg minden japán állampolgárnak van anyakönyve (japánul koszeki), s arra 1873 óta rákerül minden, ideértve az illető származását is. Ha valaki burakumin (vagyis tisztátalan közösségből jön), akkor az végigkíséri őt egész életén. Nincs menekvés és nincs szabadulás ettől mindaddig, amíg valaki saját országában akar maradni, osztályrésze a teljes elszigeteltség. Ez azt jelenti, hogy a burakumin származású japánok még napjainkban is a társadalomból kirekesztve élnek, és ha állást akarnak vállalni, számolniuk kell a hátrányos megkülönböztetéssel.

A burakuminokkal szembeni diszkrimináció áthatja a politikát, a gazdasági szférát, és a mindennapi életet is, annak ellenére, hogy már 1871-ben hivatalosan megszüntették a megkülönböztetést. Létrejött egyébként a Burakumin Felszabadítási és Emberi Jogi Kutatóintézet, céljai kikövetkeztethetőek a nevéből.

Közvélemény-kutatási adatok szerint a japánok 30 százaléka nem engedné gyermekét burakumin családba beházasodni, és a

vállalatvezetők jelentős része nem szívesen alkalmazna ebből a számkivetett társadalmi rétegből munkásokat.

Sőt: kiderült, hogy azokat sem, akik ugyan nem burakumin származásúak, de a szerényebb anyagi lehetőségeik miatt csak az ilyen gettószerű lakónegyedekben találnak maguknak megfizethető áron lakást. Ez már elég indok arra, hogy visszautasítsák őket az állásinterjún.

A tisztátalanok közössége mellett vannak más margóra került emberek is. Ezek például az ainuk (a hokkaidói őslakosság a japán társadalom legszegényebb rétegéhez tartozik, jelenleg az egyetemi képzésben élen járó Japánban ők elenyésző számban kerülnek be felsőoktatási intézménybe), és az okinavaiak, merthogy ők másként néznek ki mint a japánok. (Hogy ki dönti el, mi a japán kinézet, azt eddig nem sikerült kiderítenem.)

Sajnos a sornak szomorú vége van, mert a margóra szorított emberek egyik csoportját a hirosimai vagy nagaszaki atombomba túlélő áldozatainak egy része alkotja, méghozzá azok, akiken látható jelei vannak az átélt szörnyűségeknek.

Végül, a leprásokról néhány szó. Japánba az orosz-japán háború után (1905-1906) hozták be a leprát saját katonáik.

Hamarosan megszületett a drákói szigorral készült rendelet róluk. A leprásokat azonnal elkülönítették, zárt, lakott településektől távol eső területekre telepítették, nevüket, pénzüket a hatóságok elvették tőlük, s rokonaik soha többé nem hallhattak felőlük, haláluk után sem.

Bár a lepra elleni hatásos gyógyszert a negyvenes években felfedezték, a leprások ennek ellenére nem kapták vissza szabadságukat a kilencvenes évek végéig. (Akkor is csak úgy, hogy személyesen a miniszterelnöknek kellett megsemmisíteni a ki tudja hányadik bírósági ítéletet, melyben a leprások személyi szabadsághoz való jogának elismerését elutasították.)

Ma körülbelül tízezer ember él közülük, szabadon járhatnak-kelhetnek (többségük nagyon idős), rokonaik már szinte nincsenek, s életük csaknem teljes magányban telik.

Az ugye nyilvánvaló, hogy a kirekesztéstől működik „jól” Japán?

Maffia

(Jakuza)

Ne várjunk sok romantikát ettől az esszétől, a maffiaszervezeteket Japánban semmiféle misztikum nem övezi, sőt. A maffiaszervezetek a történészek szerint a 17. századi Japánban már működtek, akkor némi betyárromantikához hasonló bukével, egyik céljuk a szegények megsegítése volt.

Ezek a bűnszervezetek régen is a társadalom marginalizált elemeiből verbuválódtak, s ez ma is nagyrészt így van, a lecsúszott alakokból lesznek maffiózók. A 17. században a császár utasítására azokat az embereket (nekik szenteltem egyébként az egész előző fejezetet, A margón túl címmel), akik a buddhista vallás szerint tisztátalan tevékenységet folytattak, pl. a bőrökkel foglalkozókat, sírásókat, hullamosókat kitelepítették lakatlan területekre. A japán társadalom szerkezetéből adódóan ezeknek az embereknek az utódai még most is ott élnek, és a japánok őket is a tisztátalan szóval illetik, holott természetesen nem azok. De ezekből a kerületekből lehetetlen szabadulni. Aki ide születik, annak itt kell iskolába járni, dolgozni, házasodni, szinte a társadalmon kívüli élet vár rá. Nyilvánvaló, hogy ez egy veszélyes világ, itt a maffia felügyeli a rendet.

A maffiatagok javarészt az iskolából kimaradt fiatalok. A népesség, és persze a fiúk számának csökkenése egyre nehezebbé teszi az új tagok toborzását, napjainkban azért már nem olyan romantikus dolog beállni jakuzának. Mégis vannak, akik ezzel próbálkoznak.

A szervezetek mindegyike területileg tagolódik, van ugyan néhány speciális szakmai alegységük, de ez a ritkább. A maffia belső

felosztása ugyanazt az alá- és fölérendeltségi viszonyt követi, mint az őt körülvevő társadalmi környezeté. (Miért is lenne más?)

A kilencvenes évek végéig minden szervezet (nevük japánul gumi, azaz csoport) az ország legnagyobb részét lefedve tevékenykedett, s üzleti lehetőségeik igen széles skálán mozogtak. Kérem a kedves olvasót, ne döbbenjen meg, a szervezetek nagy része a japán társadalom „réseiben” működött, azaz a túlszabályozottságuk miatt működésképtelen területeken. Kutatások bizonyítják, de elég ha megnézünk egy jakuzafilmet (tengernyi van belőlük) s kiderül, a maffia mindenütt megjelenik, ahol hiány van. Akár örömlányokról van szó (jelenleg az egyik virágzó üzletág a csinos szőke és kék szemű örömlányok illegális behozatala, elsősorban a volt szocialista országokból) akár az építkezésekhez szükséges olcsó munkaerőről (a maffia hatalmas építkezéseket lát el illegálisan behajózott délkelet-ázsiai munkaerővel), kitűnően működnek. Gyorsak, pontosak, megbízhatóak, akárcsak a japán társadalom legális része.

A háború évei alatt, s Japán kapitulációja után a maffia gondoskodott a japán gyarmatokon felhalmozott vagyon kimentéséről. Az építőipar nem működik nélkülük, mert nemcsak a fent említett olcsó munkaerővel látják el az ágazatot, de ingatlanügyleteiken keresztül hatékonyan tudják eltávolítani a bérlőket, hiszen eszközeik nem éppen békések.

A maffia a szervezett politikai ellenállás (azaz a szakszervezeti harcok) egyik legeredményesebb ellenszere volt az ötvenes és hatvanas években. Mindössze pénzkérdés, mennyiért hajtják végre a feladatot, ritkán tévednek, és információs csatornáik sokkal jobban működnek mint a hivatalos, bürokratikus eljárások bármelyike. Tökéletesen megbízhatóak, és ezt el is várják minden tagjuktól - a megbízhatatlanság még az árulásnál is nagyobb bűn. Hiba esetén a szervezet tagja egy ujjpercének elvesztésével bünhődik. A szervezet belső élete rendkívül szigorú szabályokon alapszik, s a maffia nyelve szintén tükrözi az alá- és fölérendeltségi viszonyokat a tagok között.

A szörnyű, 1995 elején történt kobei földrengés után először a helyi maffia szállított vizet, gyógyszert és az azonnal szükséges vért a

helyszínre. Azért, hogy némileg árnyaljam a képet: vajon miért tették? Pusztán üzleti megfontolásból, hiszen azonnal felismerték: amit tönkretett a földrengés, azt újjá kell építeni. Igazuk volt, a kobei beruházások zömét a maffiához tartozó vállalkozások végezhették el. Befektettek, hogy aztán jelentős nyereségre tegyenek szert.

A japán emberek nem ellenségesek a maffiával szemben, számukra ez a mindennapok része, hiszen például részt vesznek (még hozzá sikeresen) polgári perek peren kívüli egyezségeinek közvetítésében, mert a jogi eljárások ezekben az esetekben nagyon lassúak, nehézkesek, így ebben is a szervezet kínál megoldást.

Természetesen bűnözőkről van szó. 2002-ig, amikor Japán a Nemzetközi Valutaalap nyomására kénytelen volt bevezetni a nemzetközileg elfogadott vállalati mérlegkészítés módszereit, a jakuzák egyik legsikeresebb üzletága az úgynevezett közgyűlési zsarolás volt (japánul szokaja). Mivel a vállalatok közgyűlésein a mérlegnek jöttányi köze sem volt a cég valódi anyagi helyzetéhez, és a kisorszvényesek szavazati joguk korlátozott jellege miatt kérdéseket nem tehettek fel, a jakuzák ebbe a részbe férköztek be.

A közgyűlést megelőző héten a cég egyik vezetője kapott egy telefont, s a vonal másik végén a maffia egy tagja megzsarolta a főnököt. Bevásároltunk néhány száz részvényt, így a maffiatag, odamegyünk a közgyűlésre s felteszünk néhány nagyon kellemetlen kérdést. Vagy lehet néhány milliót nekünk fizetni, s akkor csendben maradunk.

Mindazok akik a rendőrséghez fordultak, sajnos életükkel fizettek.

Ez az üzletág azonban - hasonlóan az ingatlan-piachoz - az utóbbi években már nem kifizetődő. A maffia azonban továbbra is létezik, működik.

Ahogy romlott a japán gazdaság helyzete, úgy romlott a maffiáé is. Új utakat kellett találniuk a megmaradásért való küzdelemben, és az egyik ilyen új terület a kábítószer-csempészet volt. Japán történelme során nagyon ügyelt rá, hogy a kábítószer határain kívül maradjon,

bár a japán kormány egyik fontos bevételi forrása az ópiumkereskedelem volt. A japán gyarmatokon termelt ópiumot az egész világon értékesítették, de területeiken belül tiltották a használatát, mert tökéletesen tisztában voltak vele, mennyi kár és baj származik a kábítószer-fogyasztásból a társadalomra, gazdaságra nézvést.

Az egyre nyomasztóbb gazdasági helyzet táptalaja lett a szervezetek egymás közötti erőszakos cselekményeinek, ezért a kilencvenes évek végén a kormány megszigorította az úgynevezett maffia-törvényt - amelyben először határozták meg büntetőjogilag a maffia különböző tevékenységeit - és nagyon komolyan elkezdtek a gyakorlatban is alkalmazni azt. Olyan speciális rendőri egységeket képeztek ki, amelyek kifejezetten a bűnszervezetek elleni harcban bevethetők. Azóta jóval kevesebb a nyilvános gyilkosság.

Szabadidő

Ez az, amiből Japánban mindenkinek nagyon kevés van.

Természetesen másképpen töltik el a szabadidejüket a háziasszonyok, a férfiek, a gyerekek vagy a nyugdíjasok.

Vegyük sorba. Aki valamilyen cégnél dolgozik, annak (cégtől függően) papíron két hét szabadság jár egy évben, de ezt teljes egészében és egyszerre nemigen tudja kivenni.

Kap aztán havi egy napot ügyintézésre vagy másra (családi események), s van elvileg a betegállomány, de erről már írtam - az a végső eset.

A vállalatok legnagyobbjainál a hivatalosan ledolgozott heti munkaórák száma 70, valójában szinte minden cégnél (a pénzügyintézeteknél is) eléri a 100 órát.

Túlórapénzt fizetnek ugyan, de keveset.

A szabadidő tehát elsősorban alvással telik. Aztán a családi együttléttel, bevásárlásokkal, valamint hétfégi gyerekneveléssel, már ahol a papának van hétfégéje.

Mivel Japánban működik a világon a második legtöbb családi vállalkozás (az első Olaszország), itt szabadságra gondolni sem lehet, mert a cégek többsége a szolgáltató szektorban tevékenykedik, vagyis nem lehet a boltot hetekre becsukni.

Mit tesznek tehát azok, akiknek van szabadidejük? Az idősek az áruházakba mennek beszélgetni, szunyókálni és persze néha bevásárolni is, mert ez érdekesebb mint otthon ülni. A statisztikák beszámolóí - és személyes tapasztalataim is - azt mutatják, hogy a japánok nagyon sok időt töltenek tévénézéssel. Persze főleg a nyugdíjasok és a háziasszonyok, hiszen családfő a munkában, gyerekek az iskolában.

Nagyon sok japán ember kedvenc kikapcsolódása a karaoke. Ez ugye már csaknem mindenütt ismert a világon. Egyszerű, énekelni lehet s közben fogyasztani, a szöveg a vetítőn, a zene playbackról megy, tehát slágereket éneklünk nagy örömmel, akár hamisan de önbizalommal.

Viszonylag új szórakozási forma Japánban a témaparkok látogatása, alig egy évtizede indult be ez a divat. Most már rengeteg van az országban, s tulajdonképpen ez a hely a modern technológiai csodákkal felszerelt vurstli, csak méreteit tekintve nagyobb. Nagaszaki mellett például, a tengerparton egy miniatúr holland várossal ismerkedhetnek az érdeklődők, Észak-Japánban pedig Shakespeare szülővárosát, Stradford-upon-Avont építették fel. Amúgy persze csak úgy mellékesen, egy Disneylandet is találunk Tokió közelében.

Vannak bárók, persze mindenkinek pénztárcájához mérten, ahol ár sincs kiírva, no ott minden nagyon drága. Tokió belvárosának közepén az igazi vérbő szórakozónegyed, ahol mindenki igényei, pénze és útlevészíne alapján talál megfelelő formát a kikapcsolódáshoz, a Roppongi. Nem veszélytelen hely még a

járókelőknek sem, például péntek este. Rossz nyelvek szerint a bárók nagy részét a maffia üzemelteti, s a topless bároktól kezdve a zártkörű, elsősorban jómódú vállalatvezetők számára fenntartott szórakozóhelyekig mindent megtalálunk itt.

Aki a hagyományos szórakozásra vágyik, és duzzad a pénztárcája, felkereshet egy olyan vendéglőt (gyakran ezek neve, címe, telefonszáma titkos), ahol halk szavú, kimonót viselő, csendesen surranó, gyönyörű fiatal felszolgálónőket alkalmaznak. Nos, ezek azok a helyek, ahova a közember nem jut el, de mindenki tud létezésükről. Itt gésák (róluk sokszor szóltak, sok helyen, én csak annyit mondanék, hogy egész életükben azt tanulják, hogyan lehet minél kifinomultabb módon jó kedvre hangolni az erre igényt tartó férfiakat) szórakoztatják a vendégeket, meg persze vacsora is van, nem is akármilyen, s a relaxálás minimum 200 000 forintba kerül a kedves vendégnek.

Van természetesen szórakozóhely, ahova két ajánló kézzel írott ajánlólevele nélkül nem lehet vendégként belépni. Kiotóban, az ősi császárvárosban én véletlenül egy ilyen étterembe próbáltam bejutni, természetesen szó sem lehetett arról, hogy beengedjenek.

De a hétköznapi kocsmák eldugott utcácskáiban, nos, szerintem ezek a legjobb helyek Japánban. Van természetesen a homoszexuálisoknak is külön szórakozóhelyük, de ennek hollétéről csak ők tudnak, bár újabban az utazási prospektusokban ezeket is feltüntetik.

Sindzsuku, a tokiói belváros másik része, a legnagyobb vigalmi negyed Japánban, s ez a városrész dicsekedhet a főváros egyik legnagyobb zöld területével is. A csaknem 150 hektáros Sindzsuku Gjoen Park - amely a második világháború előtt egy nemesi család birtoka volt, és csak 1946 után vált közparkká - a japán kertművészet egyik remeke, ezért a japán miniszterelnök fontos vendégeinek rendszeresen itt ad fogadást. Amikor nem az elit múlatja az időt a parkban, megtelik sétáló párokkal, piknikező családokkal.

A parkon kívül azonban a világ egy egészen más arcával találkozhatunk a Kabukicso nevű szórakoztató negyedben, amely a tokiói éjszakai élet központja. A napközben tapasztalható nyugalmat este felváltja a mulatozó fiatalok (és idősebbek) zaja, a sztriptízbárok, éttermek, játéktermek és karaoke szalonok zsúfolásig telnek azokkal, akik a kikapcsolódásnak és a szabadidő eltöltésének ezt a módját választják.

A negyed egyébként nagyon demokratikus -igazságosan van felosztva a férfi és női prostituáltak között, a sarok végén a hermafroditák várják kuncsaftjaikat.

Szerencse

Japánban sokan a pacsinkó nevű szerencsejátékot űzik, hátha nyernek egy kis pénzt. Azért ezt, mert a többit egyelőre tilos. Persze folyamatos próbálkozás van a különböző szerencsejátékkal foglalkozó vállalkozások részéről ennek feloldására.

A pacsinkó (eredetileg koreai találmány, amelyet a harmincas években honosítottak meg Japánban) az egyik barátom rövid leírása szerint egy automata mosógéphez hasonló szerkezet, amelyet bekapcsolunk, bedugjuk a fejünket és várunk.

Minden sarkon van egy hatalmas pacsinkószalon, rettenetesen büdös, mert mindenki intenzíven szívja benne a cigarettát, rettenetesen zajos, és vannak csodagépek, amiken bizton nyerni lehet, mégpedig sokat és gyorsan. A színesen viliódzó dobozban csattogó fémgolyókat nem könnyű irányítani, kicsit talán a flipper és a félkarú rabló keveréke, bár a golyót a játékos csak a kilövéskor befolyásolhatja némileg. Mivel a pénznyeremény szintén tiltott, ajándéktárgyakat lehet nyerni, apróságokat és értékes dolgokat is. Minden szalon mellett - milyen praktikus - beváltóhelyek működnek, ahol a tárgynyereményt pénzre lehet váltani. Jómagam pontosan 15 évvel ezelőtt próbáltam ki merő kíváncsiságból, 100 jennel, s rángattam veszettül a masina karjait, hogy minél előbb kiszabadítsam magam a mosógépből.

Hétezer jent nyertem öt perc alatt, s amikor küzdelmeimből felpillantottam, hosszú sor várt a gépemre, mert hátha másoknak is ilyen szerencsénk lesz mint nekem. Mi következik mindebből? Soha többet a lábamat sem tettem be egyetlen pacsinkóba sem, mert hátha elkap a játékszenvedély. No de ez nem érinti érzékenyen a szalonok tulajdonosait, hiszen ebbe a játékba több mint 17 millió (más adatok szerint legalább 40 millió) japán szerelmes - ők évente körülbelül 20 billió jent költenek szenvedélyükre.

Persze itt sincs másként mint a világon bárhol - a szerencsejáték összefonódik az alvilággal, a pacsinkószalonok működtetésében is komoly szerepe van a maffiának.

Művészet

Azoknak, akik szabadidejükben a magasabb kultúrát keresik: rengeteg múzeum van Tokióban, sok nemzeti jellegű (a leghíresebb a Tokió Nemzeti Múzeum) de számos vallási témájú és szépművészeti múzeum gyűjteménye is látogatható. Ha valakit a modern művészet érdekel, abból is van választék, pl. a Tokio Opera City Art Gallery kiállításai.

Nagyon komoly hagyományai vannak a kabuki, illetve a nó színháznak az országban, de a színpadi műfajok között van a japán bábjáték, a bunraku, és híres a Takarazuka színház, amely egy olyan társulat, ahol minden szerepet nők játszanak, s emiatt megalakulása óta (a huszadik század első évtizede) a legnépszerűbb japán színház, fél évre előre minden jegy elkel.

Ezzel ellentétben a kabuki és nó színház közös vonása, hogy csak férfiak játszhatnak benne, természetesen a női szerepeket is.

Mindegyik műfajra (kabuki, nó és a bábosok) egyaránt jellemző, hogy öröklődik a szakma, vagyis ha a kabuki színész családjában nincs fiúgyermek, akkor örökbe fogad, mert lány nem tudja ezt a mesterséget folytatni. Hároméves korban kezdődik a gyerek képzése, s körülbelül két évtizedig tart. Nagyon kemény, nagyon következetes és nagyon nehéz szakma.

A bunraku bábszínházi előadásai balladai stílusban zajlanak, zenei kísérettel, a körülbelül egyméteres bábok mozgásával.

Egy nő színdarab aránylag rövid (ellentétben a kabukival), a kevés párbeszéd inkább csak keretet ad a zenének és mozgásnak. Jellegzetes szereplői az egyszerű halandók mellett - mint például a halász, a favágó vagy falusi emberek - a boszorkányok, szellemek. A színészek arcát, kevés kivételtől eltekintve, művészi módon kidolgozott maszk takarja.

A kabuki színház előadásai viszont nagyon hosszúak (a legrövidebb három óra, de van hét-, illetve nyolcórás előadás is), a szünetekben a kjógennek nevezett rövid és mulatságos epizódok oldják a feszültséget. A díszletnek nincs jelentősége, viszont a jelmezek és az arcfestés nagyon fontos eleme a kabuki előadásnak.

Kérem a kedves olvasót, ne várjon tőlem ismertetést egyikről sem, bevallom, nem értek belőle semmit.

A hölgyek színháza sem könnyebb, ott viszont nem öröklődik a szakma, hiszen az nem a hagyományos színházi műfajok közé tartozik.

A képzés bentlakásos színtanodákban történik már hatéves kortól, ezekbe általában százszoros a túljelentkezés, és igazi tragédia, ha a gyermeket nem veszik fel.

A Takarazuka népszerűsége némi egyszerűsítéssel a japán nők gyógyírja, hiszen a férfidominanciájú társadalomban íme, van ilyen is.

TV

Rengeteg csatorna van a digitális és műholdas sugárzásnak köszönhetően Japánban (is), de ez ne vezessen félre senkit sem. A fő probléma a japán elektronikus média egészével, hogy a piac szinte teljes egészében monopolizált, s ami magánadónak látszik, az

sem az. Ebből rendkívüli kellemetlenségek születhetnek, főleg a japán médiát nem ismerők számára.

Kövessük azonban a formális felosztást, van ugye a közületi, azaz közvetlenül állami kézben levő NHK, valamint a magáncsatornák (szám szerint tíz darab).

Azután vannak a csaknem másfél évtizede engedélyezett külföldi csatornák, a CNN, a BBC és a műholdas NHK csatorna, amely hírkivonatokat közöl a kínai, a koreai, valamint a főbb európai (német, spanyol, francia), s az orosz híradók mindegyikéből.

A digitális kábeladók többsége a vaskos műsorúság ellenére közel ugyanazt sugározza és ugyanúgy, ami lehangelő, és csak igen borsos áron elérhető. Jelenleg az ország műholdas lefedettsége - vagyis hogy hányan férnek hozzá a digitális, illetve műholdas adásokhoz - meglepően alacsony, mindössze 30 százalék körüli. Ezzel Japán a világ egyik legkevesbé digitalizált országa. Hasonló természetesen a helyzet az internetet használók száma terén is, ez ugyan robbanásszerűen megváltozott a japán mobil-telefonokhoz bevezetett számos, a személyi számítógépet helyettesítő szolgáltatással, de ez is nagyon drága.

A látszólag bőséges műsorkínálat ellenére ritka az új s európai vagy éppen afrikai film, annál több az amerikai - és nagyon népszerű - szappanopera, a kvízek és vetélkedők tömkelege (ezek japán gyártásúak, és a nyugati néző számára meglehetősen bizarr műsorok), valamint nagyon gazdag a kínálat, szinte korlátlan a választék az ismeretterjesztő sorozatokból, úgy mint a Discovery, vagy az amerikai rendőrség valódi bűnügyei. A valódi Vészhelyzetet állítólag a nézők kérésére vették le a napközbeni, illetve este nézett műsorözlőről.

Nagyon kedvelt a háziasszonyok La:La csatornája, aminek rózsaszínű a háttere, s a kertépítéstől a főzőtanfolyamon át egészen az ismeretterjesztő filmekig minden látható. A japán hölgyek, akik férjhezmenetelük után idejük jelentős részét otthon töltik házimunkával, a televízióval próbálják megtörni a mindennapok

monotonitását, és kárpótolni magukat, ha nem sikerült megvalósítaniuk gyerekkori álmaikat. Ebben segített nekik például Martha Stewart Az antik tárgyak aukciói c. műsora, de ezt sajnos le kellett állítani, amikor a hölgy börtönbe vonult.

A nálunk megszokott reggeli műsor a szigetországban is létezik, csak kicsit másképp néz ki: a beszélgetések és zenei betétek mellett nagyon népszerű az a rovat, amelyben érdekes kutyákat mutatnak be, az év végén pedig kiválasztják a legkülönösebb ebet, és díjjal jutalmazzák. Állandó rovat a napi szerencsemondás is, ilyenkor egy arra a napra vonatkozó bölcsességet osztanak meg a kedves nézővel.

A nyugati gondolkodású emberek számára szinte felfoghatatlanul abszurd és erőszakos némely japán szórakoztató műsor. Az olyan erőpróbák, hogy ki viseli el a legnagyobb fájdalmat, ki képes megenni a legundorítóbb ételt, ki bírja legjobban a megaláztatást a japán kultúrában gyökereznek, és bizony a legtöbb japán nagy élvezettel nézi ezeket a műsorokat.

Az egyik legkedveltebb sorozat a Reggeli drámák. Minden reggel negyed és fél kilenc között vetítik, napjainkban játszódik s a közemberek életét dolgozza fel. Aki reggel nem ér rá, nem kell aggódnia - ebéidőben megismétlik. Olyankor mindenki úgy eszik, hogy közben nézi azokat a kalandokat, melyek tulajdonképpen vele is megtörténhetnének.

A hírek Japánban válogatottak, s ha megnézzük a híradót, érdekes, hogy élő interjú nincs, csak állóképet adnak, azt viszont jó hosszan, miközben a bemondó elmondja, mit mondott a megkérdezett. A nemzetközi és a belföldi hírek élesen elválnak egymástól. A nemzetközi hírek után virágcsokrokat, néha békésen legelésző hokkaidói tehénkéket nézhetünk, megható zenei aláfestéssel, aztán jönnek a belföldi hírek. Ezek és a nemzetközi híryanag is, lényegét tekintve minden csatornán ugyanaz, legfeljebb a „megzenésítése” különbözik egymástól. Az NHK például azt a hivatalos nyelvet használja, amit magyarul talán bikkfanyelvnek hívhatunk, körülményes, és nehezen követhető. Van tehát egyetlen csatorna, a

TV Aszahi, amelynek az a dolga, hogy közérthetően közvetítse a híreket. Érdekes meghallgatni felváltva mindkettőt.

A hírek változatosságának hiánya egyetlen dologgal magyarázható, ez pedig a Japánban a tizenkilencedik század vége óta zavartalanul működő újságíróklubok rendszere. Minden újságíró aki Japánban (külföldi ugyanis nem lehet Japán újságíróklubtagja), kötelező tagsággal kell, hogy rendelkezzen, különben nem tud információkhoz jutni. (Például klubtagsági igazolvány nélkül egyetlen belföldi sajtótájékoztatón sem vehet részt, akárcsak a külföldi tudósítók és fotóriporterek.)

Mielőtt valamiféle sóhivatalra gondolnánk, gyorsan felejtjük el e hibás asszociációt, mert minden központi és helyi kormányzati szervnek van újság-íróklub-helyisége, azaz az információk terelése csak ezen a hivatalos úton folyik. Aki tehát nem tag, az nem lehet sem az írott, sem az elektronikus média tagjaként része a folyamatos tájékoztatásnak.

Azaz, a külföldiek csak másodsorban kapnak információkat. Érdekes logika a külföld és belföld tájékoztatása terén, nem?

Sok évvel ezelőtt Magyarország akkor legnépszerűbb hetilapjának főszerkesztője hivatalos úton Japánban járt. Nagyon izgalmas beszámolót vártam, amikor hazatérte után találkoztunk. Ez elmaradt, viszont azt mondta nekem, hogy hetilapját szeretné abban a példányszámban kiadni, amennyiben a Nihon Keizai (rövidítve Nikkei), azaz a Japán Gazdaság nevű napilap megjelenik. Ez napi csaknem kétmillió példány, és sokan ezt olvassák napilapként a szokásos politikai lapok helyett, mert ez jobb, érdekesebb és megbízhatóbb. (A tényleges olvasói szám persze ennek legalább a duplája.) TV-csatornát is működtet a napilap, sőt tőzsdeindexe minden híradó végén megjelenik, csakúgy mint a nemzetközi tőzsdei tudósításokban.

Hiába, Japán világgazdasági nagyhatalom.

Idegének

Ha a japán nyelvi logikát követnénk, akkor tulajdonképpen mindenki idegen lenne Japánban, aki kívülálló. Az is idegen, aki nem az én vállalatomnál dolgozik, de az is, aki nem a mi utcánkban lakik. Idegen az, aki másik iskolába jár, de az is, aki nem vesz részt az osztály kötelezően választható sportrendezvényein. Idegen az, aki nagyon másként beszél mint mi, de az is, aki másként beszél mint mi. Szóval bánjunk itt nagy körültekintéssel ezzel a fogalommal, hiszen az idegenség adja az összetartozás élményét. Kevésbé fennköltén, minél több idegent azonosítunk, annál inkább nálunk az összetartozás ereje. Az idegenség tehát szinte mindig megbélyegző, esetleges a kiválasztása, hiszen mindig az adott helyzetben résztvevők szándékának függvénye, s ezért nagyon nagy veszélyekkel jár, ha valaki idegenné válik.

Vannak azonban látható idegenek, vagyis akik nem kiválasztottan azok, hanem kívülről jöttek Japánba. Az a társadalmi kohézió, amely a folyamatos kirekesztésre épül, érthető módon másként viszonyul saját idegenjeihez, mint a másokéhoz. Egyszerűbben, a Japánban élő, dolgozó, tanuló külföldiek más megítélés alá esnek, mint a japán idegenek. Na de milyen is ez a megítélés? A második világháború utáni amerikai megszállás következményeképp töretlenül tartja magát az a téves vélekedés, hogy minden fehér ember amerikai. Sokszor hiába is próbálnánk meggyőzni mondjuk a japán boltost arról, hogy európaiak vagyunk, ő mégis azt fogja kérdezgetni, hogy Amerika melyik államából érkezünk.

A tavalyi statisztikák szerint Japánban kétmillió külföldi tartózkodik, a 127 milliós japán népesség mellett ez a szám szinte említésre sem (lenne) méltó. Mégis az, hiszen a japán média folyamatosan riogatja a lakosságot a hallatlan külföldi bűnözési statisztikákkal, rémesebbnél rémesebb történetek születnek a tv csatornáin a külföldiek rablási és egyéb rossz szokásairól. Ezzel szemben az elmúlt évek bűncselekményeinek kétharmadát japán állampolgárok követték el, mégis a közvélemény minden baj forrását Japán túlzott nyitottságában látja. (Ami egyszerűen nem igaz, hiszen a világ legszigorúbb bevándorlási és vízumkiadási gyakorlata még mindig Japáné.)

Eközben a reklámok jelentős része külföldi modelleket alkalmaz, tehát, mi baj van az idegenekkel? A népesség egy százalékának fenyegető jelenléte, enyhén szólva túlzott reakciókat vált ki.

Japánban számtalanszor előfordult velem, hogy a gyerekek egy szót kiabálva szaladtak utánam az utcán - eleinte nem értettem, mi az. Később megtudtam, a japán nyelvben van egy erősen pejoratív kifejezés, a gaidzsin, amely azt jelenti: „idegen”. Ezt Japánban járva szinte mindenki megkapja, ha nem az utcán a gyerekektől, akkor az egyetemen a diákoktól, vagy a munkahelyen a kollégáktól. Esetleg az étteremben a másik asztalnál vacsorázó társaságtól. Ez a japánok sajátos viszonyulása a mássághoz. Abban a társadalomban, ahol az emberek egymással is ambivalensek, természetes, hogy egy kívülállót, egy „idegent” sem tudnak határozottan elutasítani vagy éppen elfogadni. Egyfelől elhárítanak mindenfajta közeledést, másfelől viszont - nagyon emberi módon, a kíváncsiságuktól hajtva - mégiscsak közeledni próbálnak.

Látható, hogy nem éppen befogadó országról van szó, és aki itt próbál meg boldogulni külföldiként, s mondjuk elhatározza, hogy megtanul japánul, hamarosan elég megalázó helyzetben találhatja magát. A japánok ugyanis a legtermészetesebb módon fogják őt az orránál fogva vezetni, és olyasmit tanítani neki, ami a való életben semmit sem ér, tökéletesen használhatatlan. A tankönyvek egy nem létező Japánról szólnak, például „a békeszerető nemzet” fejezetcímmel. A hamis képre azért van szükség, hogy a kívülálló ne lássa a valódit.

Minél több idegen van az országban, annál gyorsabban oda a jól ismert harmónia, a konfliktusmentes lét és így tovább. Azaz a külföldiek jelenléte mintegy aláássa Japán belső társadalmi összetartó erejét, mégpedig a másság jelenlétével. Ez ugyanis arra kényszeríthetné a mindennapi életben a társadalom egyre nagyobb hányadát, hogy önreflexiója (is) legyen, vagyis nem japán szemszögből vegye szemügyre saját környezetét, szokásait. Ez azonban azonnal egy másik problémát is felvet, mégpedig a belső kohézió tartósságát. Bomlik régóta már az a szövet, de eddig mindig

lehetett hasonló anyagú foltot a málló helyekre találni, például a japán vállalatok nagy részének rohamos kitelepítését Ázsiába, a japán részvételi arány növelését nemzetközi szervezetekben, a japán segélyprogramok kelet-ázsiai arányának ugrásszerű emelkedését s a többi.

A fenti foltozások egyszerre tették Japánt a külföld felé naggyá, s oldották meg ideiglenesen az idegenséggel kapcsolatos problémák egy részét. Mindez azonban úgy tűnik, a múlté. Fogy a népesség, részben a születések számának csökkenése miatt, részben pedig a láthatatlan emigráció következtében. (Tíz évig is lehet japán állampolgárként New Yorkban élni.) Sürgős szükség lenne hatalmas tömegű vendégmunkásra, de ez a japán társadalom harmonikus együttélésének enyhén szólva ellentmond. Természetesen nincs olyan japán ember, aki azt mondaná valaha is, hogy nem szereti a külföldieket. Csak ne a szomszéd házba vagy lakásba költözzenek.

Bizony sokszor előfordul Japánban, hogy külföldiek kiborulnak - és el is mennek. Itt minden úgy van kitalálva, hogy aki ott született, az tudja, érti, aki nem - az nyugodtan elmehet, semmit sem fognak neki elmagyarázni. Hiszen akkor belelátna abba, amit csak egy japán láthat. Japán városaiban minden idegen attól fél, hogy eltéved, hiszen nincsenek utcanevek és nagyon kevesen beszélnek a japánon kívül más nyelven (az mese, hogy a japánok tudnak angolul, egyszerűen nem igaz). Kedves dolog, hogy az étlap elején szép, latin betűkkel látható a „Menü” szó, de ha az éhes idegen belelapoz, csalódní fog: az ételek neve csak japánul olvasható. Ugyanez a helyzet a különböző műszaki cikkekhez mellékelt használati utasításokkal, de ami a külföldiek számára hátborzongató: a menetrendekkel is.

Sok más dolog mellett ez az egyik oka annak, hogy olyan gyér a Japánba irányuló turizmus. Kifelé igen, a japánok rengeteget utaznak, de befelé - ha lehet, inkább ne is jöjjenek. Nincs szükség turistákra, a turizmus kevéssé jövedelmező iparág, ráadásul elfoglalják a nélkülük is elég szűkös teret. Csak azok jöjjenek, akik

valamilyen hasznot hajtanak Japánnak. Ez az ország az önvédelemre rendezkedett be.

Ezért az aktív (kifelé menő) turizmus évről évre nő, s ezért, hogy - bár a kormányzat tesz némi erőfeszítést annak serkentésére - a passzív (befelé irányuló) turizmus évek óta stagnál.

Viszont harmónia, az van.

Külföldiek

Egyre többen vagyunk.

Tíz évvel ezelőtt egymillióan, ma már a duplája.

No persze mi volnánk a rendes külföldiek, akik legálisan tartózkodnak Japánban, vízummal, szóval törvény- és rendpártiak.

Legalább egymillió azonban azoknak a száma is, akik illegálisan élnek az országban, de ezt inkább hagyjuk azokra a kutatókra, akik az ő helyzetükön próbálnak segíteni. Vagy azokra a hatóságokra, akik feladata az illegális bevándorlók szankcionálása.

Jelenleg a japán a világ legszigorúbb és legbonyolultabb bevándorlási szabályzata, néha az a benyomásom hogy a Bevándorlási Hivatal sem érti mindig, melyik szabály mikor érvényes, és mire. Újabban vannak törekvések már kormányzati szinten is, hogy Japánt egy „bevándorlóbarát” országgá alakítsák, hiszen a nyitás szükségszerű lenne a negatív demográfiai mutatók miatt.

Japán ugye Kelet-Ázsia Amerikája, itt van ugye a pénz (jó sok, mondjuk a thaiföldi bérekkel összehasonlítva), itt van ugye a technológia, és itt nincs elég munkaerő (a csökkenő népesség miatt).

Vagyis a gazdasági indítékú munkaerő-vándorlás (migráció) központja Szingapúr és Japán. Az elmúlt években Hong Kong is

csatlakozott néhány szakmában, mert kiemelkedő béreket ajánl.

Nos, itt vagyunk Japánban, s a 127 milliós majdnem teljesen japán népességnek 1,6 százaléka külföldi. Ugyanakkor a bevándorlás könnyítése, az ezzel kapcsolatos reformjavaslatok rendre elbuknak, mert a társadalmon belül óriási ellenállás tapasztalható ezzel kapcsolatban. A japán társadalom elzárkózó, homogén. A bevándorlók számának növekedése megbontaná ezt a homogenitást és feszültséget okozna - a törvényhozók (talán jogos) aggodalmai szerint. Mint azt említettem, a japán lakosság legalább felének az a véleménye, hogy az országukban elkövetett bűncselekmények túlnyomó többségét külföldiek követik el, sőt még a turisták érkezését is valamiféle, az országuk elleni merényletnek tartják. Ezen vélekedések ellen már az Amnesty International japán képviselője is felemelte szavát, szerinte a japánok számára a külföldiek egyszerűen bűnbakok, hiszen a felderített bűncselekmények 98%-át japánok követik el.

2007 óta új bevándorlási törvény van érvényben, mely szerint az országba belépni kívánó 16 évnél idősebb külföldiektől a szokásos papírok kitöltése mellett fényképet és ujjlenyomatmintát is kérnek a japán hatóságok. Ez mind a terrorizmus elleni harc jegyében zajlik, az adatokat a központi számítógép összehasonlítja azzal a listával, amelyen bűnözők, és az országból már kitiltott illegális bevándorlók adatai szerepelnek.

Tokió nemzetközi repülőterén, a Naritán, az útlelvizsgálat végeztével kedves tábla fogadja az országba érkezőt: „Üdvözljük Japánban, de kövesse a szabályokat!”

Azért talán az túlzás lenne, ha most azt mondanám, minden nap találkozom külföldiekkel Tokióban. Ez nem így van, még a 17 milliós lélekszámú fővárosban sem. Akiket gyakrabban látni, leginkább amerikaiak, aztán persze az EU emberei, rengeteg kelet- és délkelet-ázsiai, de indiai, afrikai alig. A szabadidő eltöltéséről írt esszémből ismerős Roppongi nevű szórakozónegyed például tele van külföldi tulajdonú bárokkal, német sörözőkkel, francia és más európai konyhát vivő éttermekkel.

Japán állampolgárrá csak a születés jogán lehet válni, de az sem automatikus. A szumójátékosok és a híres japán csapatban játszó futballisták persze kivételek, ők szinte azonnal állampolgárságot kapnak, hiszen akkor a japán adóhivatalt gazdagítják, márpedig nekik van miből adózniuk.

Egyébként szinte senki nem lehet japán állampolgár, mert a kérvényhez csatolni kell az igazolást arról, hogy már hontalan az illető, vagyis lemondott eredeti állampolgárságáról.

Ez nem jelent kevesebbet mint azt, hogy akkor válik valaki hontalanná, amikor még nincs meg az új, vagyis a japán állampolgársága.

Ez jelenleg az EU összes tagállamában - beleértve kis hazánkat - alkotmányba ütköző, azaz az államfő nem bocsáthat el senkit állampolgári kötelességéből új állampolgárság hiányában.

A japán állampolgársági kérelem elbírálása egy év.

Ez alól csak azok a koreai, kínai, tajvani, a gyarmati időszakban Japánba kényszerült emberek leszármazottai a kivételek, akik 1945-ben Japánban rekedtek (se ki, se be alapon) s ma már a harmadik generáció nő fel Japánban japán állampolgárság nélkül.

Ők már soron kívül megkapják a japán állampolgárságot, de többségük ma is erkölcsi kérdésnek tartja, hogy ezt a japán kormánynak automatikusan fel kellene ajánlania, hiszen nagyszüleiket többnyire kényszermunkára hurcolták ide, vagy hamis ígérekkel, mint gyarmati alattvalót.

Vannak szép számmal brazilok és peruiak, mert a két világháború közötti időszakban a japán kormány segítségével japán telepések vándoroltak oda, s az ő leszármazottaik dolgoznak ma Japánban rengeteg gyárban. Ők jogosultak állampolgárságra, hiszen őseik japánok, bár se japánul nem tudnak, se Japánban korábban nem éltek. Fura ugye?

Japán több mint tízféle vízumot bocsát ki, én pedig - ismerve a japán jogszabályokat - nem akartam házasság által vízumhoz jutni. Miért? A szabályok szerint ha a japán házastárssal netán történne valami, ne adj isten meghal, a nem japán házastársnak 48 órán belül, kötelezően el kell hagynia a sziget-országot. Ha gyerekek vannak, még borzasztóbb a helyzet, mert ők automatikusan japán tulajdonnak számítanak, tehát maradniuk kell. Ilyenkor az egyik - európai fülnek nagyon furán hangzó - megoldás, hogy a japán házastárs családja adoptálja a nem japán menyét vagy vőt, a másik, hogy saját jogon munkavállalói státust szerez. Én, a munkám révén, már állandó tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldi vagyok, de még ma is három évenként lejáró visszalépési vízumért folyamodom, s fizetek érte, nem is keveset. Pedig állásom biztos, állandó lakhelyem tíz éve változatlan. Mégis.

Étkek és étkezési szokások

A japán konyha a világ legegészségesebb ételleivel dicsekedhet. Rendkívül könnyű, energiát ad, de kalóriatartalma alacsony. A félreértések elkerülése végett, teljesen más ízvilág mint a kínai, a koreai vagy éppen a thaiföldi. A kínai konyhát könnyen megkedvelik, a japán ételeket viszont sok külföldi furcsának találja. Japán konyhája évszázadokig szinte vegetáriánus volt, a halételeket leszámítva, a sütés tudományát pedig a portugálok hozták el Japánba a 16. században, mert addig - de talán még most is - a legtöbb étel fatűzön párolva készült. Rizs, több száz tengeri herkentyű, zöldségek kaval-kádja, nyers halak száza csak úgy magában (ez a szasimi), vagy rizsgombóc tetejére ragasztva (ez a szusi) s a ragasztóanyag nem más, mint a japán torma, a waszabi, amely egy zöld vízi növény. A szusi egyébként a japán konyha igazi képviselője. A kézzel alakított, tekercsbe göngyölt és a kis tálakon elhelyezett apró ínycfalatok valóságos műremekek, látvány és íz együtt adja a tökéletes hatást. Emellett a japánok rengeteg téztafélélt készítenek, tájegységenként más kedvencekkel, rizslisztből, gabonalisztből, melyek egyik legnevezetesebbje a vadbúzalisztből készített szoba - kérem tessék mosolyogni, ez a

neve a tésztafélének -, ezt általában hidegen fogyasztják, a hozzá való szósszal.

Híresek a japán levesek, melyeket gazdagon megpakolnak tésztával és zöldségekkel, vagy éppen garnélarákkal, de a tejtermékek például sohasem váltak igazán népszerűvé. A sajttól szinte minden japán irtózik és soha nem főznek vajjal. Japán, akárcsak kelet-ázsiai szomszédai, világhírű szójateremékeiről s megint ne tessék szörnyülköd-ni, nem ritkán a tejtermékek is szójaból készülnek, hogy a laktózérzékenyek is ehessék. A tofut (azaz a szójababból készült túrót) évszázados hagyományok alapján ma is „házilag” készítik, s bizony kevés dolog finomabb, mint a friss, meleg tofu. Több mint húszfélét lehet kapni minden élelmiszerboltban, s csak a fermentált nyúlós szójabab tudja ezzel felvenni a versenyt, amit a japánok nyers tojással keverve esznek. Csúnya, de egészséges. Sok japán azt kérdezi a külföldiektől, szeretik-e ezt a nyúlós izét, mert ha igen, akkor talán megszokják az ország furcsaságait.

Mivel az ország időjárása befolyásolja a mindennapi életet, hiszen a nyár csaknem öt hónapig tart és a levegő páratartalma nagyon magas, a nyári étrend teljesen más mint a téli. Az első nap, amikor a nyári forróság után egy icipicit csökken a hőmérséklet, az angolna napja, amikor is szinte az egész ország angolnát eszik rizzsel. Azért angolnát, mert a halfélék között ennek van a legmagasabb zsírtartalma. Miután több mint négy hónapig mindenki csak izzad a párás melegben, inkább folyadékot iszik mint eszik, s ettől alaposan lefogy, az angolna napja szimbolikusan az elvesztett energia pótlásának napja.

A környezeti adottságok miatt a zöldség- és gyümölcsfélék csaknem kilencven százalékát importálják, de több olyan gombafajtát természetnek, amelyek igénytelenek és jól túrik az ország bizonyos részein uralkodó sokszor szélsőséges időjárást. Ilyen gomba például a fülőke, amely levesek és más ételek kedvelt alkotóeleme, főleg azóta, hogy japán tudósok néhány rákellenes anyagot is kimutattak benne.

De Japán szent terméke kétségkívül a rizs, ebben a kormányzat a nemzetközi megállapodások ellenére sem ismer tréfát!

A japánok ugyan több évtizede rizsfelesleget termelnek, de a hazai rizs ára ma is messze a világpiaci ár felett szárnyal, elsősorban a kormány masszív ártámogatása következtében. Megéri tehát rizst ter

meszteni, ami nemzeti szimbólum, A japánság megtestesítője. Ráadásul nagyon finom: a japonica kis, gömbölyű szemű, magas sikértartalmú rizs, és bár Ázsiában, sőt világszerte termelik már ezt a fajtát, semmilyen módon nem sikerült rávenni a japán kormányt, hogy importáljon belőle. Van nekik saját.

Az biztos, hogy a világon egyetlen nép sincs, amely ennyire törődne az ételek küllemével. Mivel az emberek nagy része évszázadokon keresztül óriási szegénységben élt és a rizs volt a fő tápláléka, a legtöbb japán étel egyszerű, de törekednek a látványos megjelenésre és a jellegzetes, csípős ízhatásra.

Ugyanakkor egyre kevésbé sikkes hagyományos japán ételeket enni, az valamiképp a korszerűtlenség szimbóluma. Nyugati ételeket illik fogyasztani, ma már a steak - vagy ahogy ők mondják, sztéku - a trendi. Csakhogy sem az éghajlat, sem a népesség genetikai állománya nem alkalmas a húsételek állandó fogyasztására: nehezen emészthető s emiatt egyre gyakoribbak az emésztőszervi megbetegedések, sőt a cukorbetegség és az elhízás is, melyek pedig azelőtt egyáltalán nem voltak jellemzőek a japán lakosságra.

Japánban minden ország étterme és vendéglője jelen van, hosszú évek csendje után még magyar étterem is nyílt. (A korábbi tönkrement.) De az igazi, hamisítatlan japán vendéglő a rjórija. Ezekben nincs nagy választék, hosszú étlap, előfordul, hogy csak egy ételfajtát kínálnak, pl. szusit. Európaiaknak érdekes, hogy a japánok desszertet szinte soha nem esznek, külön fogyasztják a süteményeket, és a vacsora sima főtt rizzsel fejeződik be. Nincs azonban sok idő étterembe menni, annak ellenére hogy nem drága, pontosabban nem nagyon drága. Jellemző mutató a háztartások

átlagos kiadási aránya: csaknem egyharmadát a japánok élelmiszerre költik.

Az evés mellett azért ejtsünk szót az ivásról is, hiszen az egyik japán különlegesség a szaké, amely egy enyhe rizsbor, amit melegen isznak kis csészékből. A japánok általában csodálkoznak azon, hogy a nyugati turisták milyen mennyiségben tudják a szakét fogyasztani, ugyanis ők a zsírszegény étrend következtében kevésbé bírják az alkoholt.

Végül, álljon itt a legszebb példa arra, hogyan ötvözik a japán étkezésben a korszerűt a hagyományossal. A kóbei marhahúsról van szó, amely a legdrágább a világon. Tíz deka akár nyolcezer forint is lehet. Mi a titka? Az élő állatokat sörrrel itatják, folyamatosan masszírozzák, és közben Mozart zenéje szól. Utóbbi megnyugtató, a sör hizlalja az állatokat, a masszírozás pedig a zsírszövetek egyenletes eloszlását szolgálja.

Jó étvágyat!

Sportok

Ki ne hallott volna már a hagyományos harcművészetekről, például a kendóról, amely a szamurájok egyik harctípusa volt? „Ken” azt jelenti kard, „do” pedig szellemi út, ezt úgy magyarázhatnánk, hogy ez a küzdősport a kard használatával fejleszti a testet és szellemet. Akik gyakorolják, állítják, hogy jóval több mint egyszerű vívás. Vagy a japánok oly híres dzsúdójáról, a karatéről, na és a fantasztikus, ma már szinte a világ minden táján tévében is látható szumóbajnokságokról?

Ebben az országban szinte mindenki sportol(t) vagy gyerekkorában, vagy éppen most, amikor Japánt is elérte az eddiginél is egészségesebb életmód amerikai hulláma. Kínához és más ázsiai országokhoz hasonlóan itt is kedvelt közlekedési eszköz a kerékpár, napi fél órát szinte mindenki használja kétkerékűjét. Ha pedig kora reggel az utcán járunk, azon csodálkozhatunk, hogy mennyi

középkorú (de idősebbek is) sportos japán kocog, vagy éppen tornázik, jógázik a parkokban.

Sportközpontok ugyan borsos áron és kis alapterületen, de mindenhol vannak, a tréningezés az utóbbi tíz évben a háziasszonyok kedvenc időtöltése lett országszerte. Van persze még drágább, sőt luxusáron hozzáférhető sportlétesítmény is, ilyen az Amerikai Klub, vagy az ötcsillagos szállodák sportklubjai, ahol két ajánló levele és átszámítva potom kettő millió forint évi tagsági díj kell ahhoz, hogy tag lehessenek.

Nem vagyok, én a szokásos mindennapi sportklubba járok, ahol viszonylag elfogadható áron vehetem igénybe a 25 méter hosszú úszómedencét és a szaunát. Ebben a klubban sok háziasszony az otthoni unalmát, no meg a melegvíz-számláját úzi el a sportolással, minden délután ott vannak, édes kis semmiségekről (főleg receptekről, meg mások életéről) fecsegnek, miközben a szaunában üldögélnek, vagy éppen a természetes gyógyfürdőt imitáló medencében áznak. (A japán fürdőzési szokások hasonlóak a török fürdőhöz, valamint a zsidó rituális fürdőzéshez, mert a fürdőbe csak szappannal alaposan lemosakodva lehet belépni.) A vulkánok miatt több tízezer gyógyfürdő van az országban, némelyik 70 fokos, némelyik csak 60. A japánok esküsznek jótékony hatására, én egyszer próbáltam ki, azóta is nagy ívben elkerülöm, ők viszont órákat képesek eltölteni a medencében. Koedukált fürdő nem létezik, a gyógyfürdők szinte mindegyike szétválasztja a nőket és a férfiakat, és mindenki meztelenül fürdőzik. Egyébként ezek a Japán egész területén megtalálható gyógyfürdők különböző élményeket kínálnak, van pezsgőfürdőhöz hasonló, találunk lezúduló vízoszlopot, amely alá állva fájó nyakunkat masszírozhatjuk, de sokszor már maga a természeti környezet megnyugtató hatással van a fáradt fürdőzőre. Érdeemes tudni, hogy ezekben a medencékben nagyon nagy illetlenség a fejünket a víz alá tenni, úszni meg egyenesen tilos.

Az iskolák az első osztálytól az érettségig kötelezően sportoltatnak szinte minden diákot, és ehhez a feltételek is adottak. Egy teljesen

átlagos iskolában is számos sportot űzhetnek a tanulók, van foci, softball, tenisz, tollas, baseball, harcművészetek, kosárlabda, röplabda, asztalitenisz és még sorolhatnám. Az iskolák sportklubjai rendszeresen összecsapnak egymással, hogy a diákoknak legyen lehetőségük megmérni erejüket, tudásukat éles helyzetben is, nyaranta pedig országos versenyeket rendeznek, melyek közül a legnépszerűbb a baseballbajnokság, amit még a tévé is közvetít. (Kérem vegyük észre, hogy a sport nagyon egészséges formában egyúttal a gyerekek egzecíroztatása és a hétvégéik teljes lekötése szinte egész évben.) Japánban az oktatásnevelés egyik legfontosabb célja, hogy a testet és lelket egyaránt fejlesszék - erre a sport jó lehetőség, hiszen a fizikai nehézségek megedzik a lelket is.

Ha Japán, akkor szumó - de mielőtt bővebben mesélnék a hatalmas birkózókról, említést kell tennem a japán baseballjátékosokról s rendkívüli képességeikről, utóbbit különösen Amerikában értékelik sokra, szó szerint. Jelenleg legalább három japán játékos ér milliókat (dollarban), közülük a világrekorder Icsiró a legnépszerűbb. A vicc az, hogy ezek a játékosok azért kerültek az USA-ba, mert játékmódszerük nem követte az edző utasításait, azaz nem volt semmiféle jövőjük otthon. Nem így Amerikában.

Japánnak egyre híresebbek a női és férfi golfjátékosai, és a teniszben is jeleskednek, ez a sportág egyébként a középkorú és idősebb japánok kedvence.

A szigetország élsportolóit egyébként bálványozzák rajongóik, a keményen edző sportolókat nagy tisztelet övezi a társadalom részéről. Ezzel szemben a meghátrálást, vagy egy verseny feladását ebben a kultúrában megalázó dolognak tartják, ez pedig mindenkit arra sarkall, hogy kihozza magából a maximumot. Japán az atlétikai versenyeken általában maratoni futóival tűnik ki, de a hosszútávfutás tömegsportként is rendkívül népszerű az országban. Nagyon jó edzők vannak, akik már gyermekkorban felfedezik a tehetségeket és korán megkezdik kinevelni a jövő nagy sportolóit. Az éghajlat és a természet változatossága is kedvező terep az atléták számára.

A szumó azonban mindezt felülírja, hiszen a nyugati (téves) ismeretek szerint ez egyedien japán sport. Ugyanakkor viszonylag fiatal (korántsem olyan ősi, mint ahogyan ezt a japánok szeretik hangsúlyozni), a modernizáció időszakában elevenítették fel egy ősrégi sportot, s teljes egészében „kereskedelmivé” tették.

Megint csak eltérően a kívülálló (tév)hiteitől, a szumónál talán csak a boksztolás brutálisabb. Tízéves korban kezdik a gyerekek, s nagyon gyorsan bekerülnek a bentlakásos szumóotthonba, ha edzőjük elégedett a fejlődésükkel. Az otthon zárt, napi tíz óra edzéssel, s sajátos, maguk készítette étellel, mely folyamatosan hizlalja őket. Ez rendszerint hússal, káposztával megrakott egytálétel, mellé még külön sült hús-adagok és saláta. No és persze sör - a biztos hízás. Az izom ebben a sportban kevés, testsúly is kell hozzá. Hazai szumóverseny négyszer van egy évben, s mindenki azt nézheti minden délután a tévében, vagy éppen a stadionban, ha fizet a jegyért.

Azonban - bár Japánban a szumó híres versenyzői nagy tiszteletnek örvendenek, sztárok ők, nem kétség, és anyagilag is megbecsültek - egyre kevesebb fiatal fiú jelentkezik erre a sportra, nemcsak életmódjuk drasztikus változásai miatt, hanem mert az igazán jó nemzeti bajnoki címet elérő férfiak várható élettartama legalább tíz, de inkább tizenöt évvel rövidül meg. A testsúly 100-130 kilogrammig emelkedik, a szív dolgozik, de a kiöregedés után nem biztos, hogy bírja a lassú fogyasztást. Tehát a szumó népszerű sport, de sokan ma már inkább csak nézni akarják, és nem művelni.

Bár ez némileg sérti a japánok önérzetét, jelenleg a legtöbb nemzeti bajnok mongol és bulgár.

Óh micsoda idők...

Table of Contents

[A nyelv](#)
[Az időjárás,](#)